

KULTURRÅDET

**PROFESSIONELL
SAMTIDA CIRKUS -
EN KARTLÄGGNING
KULTURRÅDETS
SKRIFTSERIE 2017:4**

© Statens kulturråd 2017
ISSN 1654-210x
ISBN 978-91-87583-21-6

Kulturrådet, Box 27215, 102 53 Stockholm Besök: Borgvägen 1–5
Tel: 08 519 264 00 E-post: kulturradet@kulturradet.se Webbplats: www.kulturradet.se

KULTURRÅDET

INNEHÅLL

- 1 Sammanfattning, sid. 5
- 2 Inledning, sid. 7
 - 2.1 Uppdrag, sid. 7
 - 2.2 Metod, material, avgränsningar, sid. 7
 - 2.3 Definitioner, sid. 8
 - 2.4 Rapportens disposition, sid. 9
- 3 En historisk överblick över fältets framväxt Sverige, sid. 10
- 4 Klassisk cirkus, sid. 12
- 5 Produktion av samtida cirkus i Sverige, sid. 13
 - 5.1 Utövare inom samtida cirkus, sid. 13
 - 5.2 Fria aktörer inom samtida cirkus, sid. 13
 - 5.3 Institutioner för samtida cirkus, sid. 14
 - 5.4 Regionala scenkonstinstitutioner som arbetar med cirkus, sid. 17
 - 5.5 Den samtida cirkusens produktions- och arbetsvillkor, sid. 18
- 6 Publikens tillgång till samtida cirkus i Sverige, sid. 22
 - 6.1 Arrangörer inom cirkusområdet, ett informellt nätverk, sid. 22
 - 6.2 Festivaler där cirkus visas, sid. 23
 - 6.3 Riksteaterns roll, sid. 24
 - 6.4 Arrangörer som visar cirkus, sid. 25
 - 6.5 Speltillfällen i utlandet för svenskbaserade kompanier, sid. 25
- 7 Verksamheter som främjar samtida cirkus, sid. 26
 - 7.1 Branschorganisationen Manegen, sid. 26
 - 7.2 Plattformen Karavan, sid. 26
 - 7.3 Plattformen Subtopia och mässan Subcase, sid. 27
 - 7.4 Konsulentverksamhet, sid. 27
 - 7.5 Internationella nätverk som främjar cirkus, sid. 29
- 8 Offentliga insatser inom cirkusområdet, sid. 31
 - 8.1 Sammanlagda statliga insatser 2012–2016, sid. 31
 - 8.2 Statliga stödformer till fria aktörer, sid. 31
 - 8.3 Stöd inom ramen för kultursamverkansmodellen, sid. 34
 - 8.4 Insatser på regional och kommunal nivå, sid. 36
 - 8.5 Övriga främjande insatser från statligt håll som kan komma cirkus till del, sid. 38
 - 8.6 Fältets uppfattningar om befintliga stödsystem, sid. 38
- 9 Utbildningsmöjligheter inom cirkusområdet, sid. 41
 - 9.1 Gymnasienivå och eftergymnasial nivå, sid. 41
 - 9.2 Högskolenivå, sid. 41
 - 9.3 Cirkus inom kulturskolan, studieförbunden och annan fritidsverksamhet, sid. 43
 - 9.4 Cirkus inom skapande skola, sid. 44

- 10 Sammanfattande analys, sid. 46
Möjligheter för utvecklingen av samtida cirkus i Sverige, sid. 46
Utmaningar för utvecklingen av samtida cirkus i Sverige, sid. 46
- 11 Behov av insatser för att stärka utvecklingen av samtida cirkus, sid. 48
11.1 Stärkt kompetens i flera led, sid. 48
11.2 Stärka den främjande verksamheten, sid. 48
11.3 Förbättrade villkor för produktion, sid. 49
11.4 Stärka publikens tillgång till samtida cirkus, sid. 51
11.5 Möjliga ändringar av reglering och befintliga uppdrag, sid. 51
11.6 Behov inom utbildningsområdet, sid. 52
- 12 Källförteckning, sid. 53
Skriftliga källor, sid. 53
Webbplatser, sid. 54
Muntliga källor, sid. 54
- Bilagor, sid. 57
Bilaga 1 Internationell utblick, sid. 58
Exemplet Finland, sid. 58
Exemplet Frankrike, sid. 58
Exemplet Kanada, sid. 59
Bilaga 2 Enkät, sid. 61
Bilaga 3 Intervjuguide: artister/utövare, sid. 64

1 SAMMANFATTNING

Kulturrådet fick i regleringsbrevet för 2017 i uppdrag att i en särskild rapport kartlägga situationen för den professionella samtida cirkusen och de offentliga insatserna samt göra en bedömning av behovet av eventuella ytterligare statliga insatser på området och föreslå hur dessa kan finansieras.

Kulturrådets kartläggning bygger främst på källor i form av intervjuer med fältets aktörer, utövare och tjänstepersoner. Inga tidigare kartläggningar eller utredningar har gjorts av den samtida cirkusen på nationell nivå i Sverige och det har funnits få skriftliga källor och mycket lite data att utgå från.

Det sammantagna intrycket av kartläggningen är att den samtida cirkusen är ett konstområde som har stor potential att utvecklas än mer i landet.

Universitetsutbildningen vid Stockholms konstnärliga högskola/Dans- och Cirkushögskolan är idag väletablerad och attraherar en hög grad av sökande och studenter från utlandet. Sedan starten 2005 har 86 individer avslutat kandidatprogrammet i cirkus. Utbildningen har bidragit till att det skapas än fler kompanier med välutbildade artister i Sverige.

Enligt branschens egna beräkningar gjorda år 2015 fanns då omkring 350 utövare verksamma inom samtida cirkus, varav 50 var verksamma huvudsakligen i utlandet. Det fanns ett 60-tal cirkuskompanier varav två tredjedelar var baserade i Stockholms län, ett tiotal befann sig i Skåne och resten var spridda över landet.

I landet finns en stor aktör, Cirkus Cirkör, som har statligt stöd som regional institution. Cirkus Cirkör har en relativt omfattande turnéverksamhet i Sverige och har även nått framgångar internationellt. Tre organisationer arbetar på olika sätt främjande för den samtida cirkusen: den nationella branschorganisationen Manegen och plattformarna Subtopia i Stockholm och Karavan i Malmö.

Statlig finansiering till området samtida cirkus utgår i första hand från Kulturrådet och Konstnärsnämnden inklusive Kulturbryggan. Uppgifter har även inhämtats från Musikverket och Svenska institutet. Området samtida cirkus har först relativt nyligen registrerats som eget konstområde hos bidragsgivare, och i vissa fall ingår det ännu under exempelvis teater. Ingen entydig definition finns heller av vad som räknas in under begreppet, vilket gör att tolkningen kan variera. Under perioden 2012 – 2016 har det sammanlagda statliga stödet till cirkusområdet ökat från 9,4 till 13,5 miljoner kronor.

De 14 kompanier som har beviljats projektstöd för

produktion från Kulturrådet under perioden 2012–2016 har sammanlagt spelat runt 240 föreställningar av dessa produktioner för drygt 44 000 personer¹. Eftersom det rör sig om så få aktörer är det svårt att ställa i relation till andra konstområden som teater eller dans. Under samma period har Cirkus Cirkör visat drygt 1 400 föreställningar för över 503 000 personer². Därutöver har runt 240 000 besökare tagit del av Cirkör Events 478 föreställningar/events³.

Flera pekar på att konstformen tilltalar en stor, bred och delvis ny publik och uppfattas som lättillgänglig. Den samtida cirkusen kan även vitalisera andra konstformer genom samarbeten. Den samtida cirkusen är del av ett internationellt kretslopp och kan bli en motor för kulturens internationalisering.

Ett av de huvudsakliga problemen som förs fram av samtliga företrädare för branschen är svårigheten för kompanier, undantaget Cirkus Cirkör, att få speltillfällen för en publik i Sverige. Detta bidrar till att artister och kompanier istället är verksamma i utlandet.

Det är centralt för konstområdets utveckling i Sverige att fler kompanier får bättre förutsättningar att växa långsiktigt. Flera av områdets aktörer visar exempel på en förmåga att skapa affärsmodeller genom att ha en del av sin verksamhet inriktad på intäktsbringande event, som kan finansiera delar av den konstnärligt inriktade verksamheten. För att möjliggöra en långsiktig konstnärlig utveckling och produktion är det dock tydligt att det krävs offentligt stöd.

Kartläggningen visar att det finns en brist på kunskap och kompetens i flera led som hindrar området från att växa. Arrangörer och scener, men även scenkonstinstitutioner, behöver en ökad kunskap om cirkusfältets aktörer och tekniska förutsättningar. Ökad kunskap krävs även hos offentliga bidragsgivare. Cirkusens utövare måste stärka sin kunskap bland annat om hur de når arrangörsledet. Det krävs fler förmedlande länkar mellan utövare och arrangörer. Flera aktörer kan spela en viktig kunskapsförmedlande roll, till exempel branschorganisationen Manegen och Riksteatern.

För att möta de behov som har identifierats föreslås i rapporten ett antal insatser som berör den statliga nivån. Många av behoven kräver dock åtgärder på regional och

1. Antalet föreställningar gäller de produktioner som beviljats projektstöd, under den aktuella projektperioden. Kompaniernas övriga föreställningar under femårsperioden är inte medräknade.

2. Cirkus Cirkörs verksamhetsberättelser 2012–2016.

3. Ibid.

kommunal nivå, liksom vissa initiativ behöver komma från utövare själva, från scenkonstinstitutioner, arrangörer, branschorganisation och fackförbund. Rapporten innehåller förslag inom följande huvudsakliga områden:

- Stärka kompetensen hos arrangörer, scenkonstinstitutioner, politiker, tjänstemän och utövare.
- Stärka den främjande verksamheten genom en stärkt branschorganisation och genom att synliggöra konsumentfunktionens betydelse.
- Bidra till förbättrade villkor för produktion genom ökad statlig finansiering, detta även genom en prioritering av utvecklingsbidrag till regional kulturverksamhet inom kultursamverkansmodellen⁴.
- Skapa bättre förutsättningar för att inkludera ”annan

4. Kultursamverkansmodellen innebär att varje landsting får en samlad summa statliga medel att fördela till regional kulturverksamhet i respektive län. Medlen fördelas av Kulturrådet. Inför fördelningen av medel ska landstingen ta fram en kulturplan som beskriver inriktningen på den regionala kulturverksamheten.

scenkonst” i kultursamverkansmodellen genom en förändring av lydelsen i förordningen som styr stödet⁵.

- Uppmuntra utveckling av cirkuskonsten vid landets scenkonstinstitutioner.
- Skapa förbättrade produktionsvillkor genom en bättre tillgång till lokaler för träning, repetition och residens samt så kallad daglig träning för cirkusartister.
- Stärka publikens tillgång till samtida cirkus bland annat genom en samarbetsstruktur för turnéer.
- Ett förtydligat uppdrag för Riksteatern att bidra till utveckling och spridning av den samtida cirkusen som konstform.

5. Förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet.

2 INLEDNING

2.1 Uppdrag

Kulturrådet fick i regleringsbrevet för 2017 i uppdrag att ”i en särskild rapport kartlägga situationen för den professionella samtida cirkusen och de offentliga insatserna på området. Rapporten ska belysa utbildningar, institutioner eller motsvarande samt internationellt utbyte och samarbete. Kulturrådet ska även göra en bedömning av behovet av eventuella ytterligare statliga insatser på området, samt föreslå hur dessa kan finansieras.” Uppdraget ska redovisas senast den 30 november 2017.

2.2 Metod, material, avgränsningar

Kulturrådets kartläggning bygger främst på muntliga källor i form av intervjuer med fältets aktörer, utövare och tjänstepersoner. Inga tidigare kartläggningar eller utredningar har gjorts av cirkusområdet på nationell nivå i Sverige, och det har funnits få skriftliga källor och ingen dokumenterad statistik att utgå från kring samtida, professionell cirkus.

Intervjuerna har som regel varierat mellan 60 och 90 minuter. De flesta intervjuerna har genomförts som enskilda samtal med en person, i några fall har en organisation representerats av fler personer. Vid två tillfällen bjöds utövande artister in till möten med Kulturrådet och vid dessa tillfällen medverkade sex respektive nio personer i samtalen som då pågick under 120 minuter. Inbjudan skickades till ett urval av artister och en öppen inbjudan spreds även genom branschorganisationen Manegen via sociala medier. Vid de flesta tillfällen har två personer från Kulturrådet (i vissa fall en person, i andra fall tre personer) varit närvarande under intervjuerna och anteckningar har förts under samtalet. Samtalen har även spelats in.

Mot bakgrund av avsaknaden av samlad statistik inom hela scenkonstområdet har det varit svårt att få en tillförlitlig bild både av antal föreställningar, spelplatser och publikantal samt finansiering. Kulturrådet har tagit del av uppgifter om fältet som branschorganisationen Manegen⁶ arbetade med att sammanställa år 2014. Avseende uppgifter om antal verksamma artister och kompanier hänvisar Kulturrådet till Manegens data då det inte har funnits möjlighet att på annat sätt samla in motsvarande information.

En enkät har skickats ut till cirkuskompanier för att få information om utövarnas villkor och verksamhetens omfattning. Enkäten skickades ut till samtliga kompanier som är medlemmar av branschorganisationen Ma-

negen och till samtliga kompanier som Kulturrådet har definierat som samtida cirkus, och som har sökt stöd från Kulturrådet under åren 2013–2017. Urvalet bland Kulturrådets sökande bygger således på Kulturrådets bedömning och kan skilja sig från de sökandes, detta eftersom cirkus inte funnits som egen kategori i ansökningsblanketten förrän år 2013.

Sammantaget gick enkäten ut till 78 kompanier. Av dessa har 35 kompanier, 45 procent, helt eller delvis besvarat enkäten.

I enkäten ställdes bland annat frågor kring finansiering av verksamheten, antal produktioner, antal föreställningar, publikantal och på vilka scener/platser kompaniet framträtt. För att försöka öka möjligheten att få tillförlitliga svar begränsades dessa frågor till närmast föregående år, 2016. Svaren avseende frågorna om speltillfällen, publik och finansiering har dock varit bristfälliga, och det har därför varit svårt att få en övergripande bild kring dessa frågor. I enkäten ställdes även frågor kring tillgång till repetitionslokaler, residens och öppna frågor kring vilka hinder och möjligheter som kompanierna såg för cirkusområdets utveckling i Sverige. De flesta respondenterna svarade relativt ingående på fritextfrågorna, varför dessa varit en värdefull källa för att få en bild av utövarnas syn på produktionsvillkoren och utvecklingen inom området samtida cirkus.

Med anledning av Kulturrådets uppdrag har ett 15-tal personer och organisationer också inkommit med skrivelser till Kulturrådet, eller kontaktat myndigheten via telefon, där de önskat beskriva sin verksamhet, sina erfarenheter och framföra synpunkter.

Uppgifter angående offentliga insatser såsom statlig finansiering har inhämtats från andra statliga myndigheter utöver Kulturrådet som har bedömts vara relevanta (Konstnärsnämnden inklusive Kulturbryggan, Musikverket och Svenska institutet).

Kulturrådet har gjort en genomgång av de kulturplaner som samtliga landsting och regioner (utom Stockholm) skickar till myndigheten inom ramen för kultur-samverkansmodellen, fördelningen av statliga medel till regional kulturverksamhet. Detta för att få en bild av hur cirkus beskrivs i planerna. För att ytterligare bidra till kartläggningen av verksamheten runt om i landet har en förfrågan skickats till 33 dans-, teater- och scenkonst-konsulentverksamheter om, och i så fall hur, dessa har arbetat med samtida cirkus.

Dessutom har en förfrågan skickats till ett urval av

6. För beskrivning se 7.1 Branschorganisationen Manegen.

kommuner och landsting för att få en bild av hur den samlade finansieringen ser ut inom dessa geografiska områden. De tre storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö samt Stockholms läns landsting, Västra Götalandsregionen och Region Skåne har valts ut. Dessutom har förfrågningar skickats till Umeå kommun och Region Västerbotten samt Norrköping och Region Östergötland, utifrån att dessa är regioner som vi bedömt har relativt mycket aktivitet inom cirkusområdet.

Cirkusartister ryms sällan inom endast en kategori utan blandar cirkusens uttryck med exempelvis clownkonst, magi och teater.⁷ Vad som ryms inom begreppet samtida cirkus kan variera, definitionen är inte entydig. Att cirkusområdet är relativt nytt inom de offentliga finansieringsleden visar sig bland annat genom att cirkus endast hos ett fåtal bidragsgivare finns angivet som eget konstområde i ansökningsblanketter och i ärendehanteringssystem. Detta gör att bidragsgivande myndigheter och kommuner till exempel inte har möjlighet att automatiskt söka fram verksamheter och projekt kategoriserade som cirkus, utan att tjänstepersonerna har behövt gå in för att manuellt söka fram och göra en bedömning av vilka bidragsmottagare som ska räknas in. Dessutom kan det finnas en svårighet att särskilja samtida, professionell cirkus från mer klassisk cirkus eller fritidsverksamhet.

Ett rundabordssamtal med 17 inbjudna representanter för branschen arrangerades i april 2017 som en del i det inledande arbetet med att identifiera hinder och utvecklingsområden. Inför detta möte uppmanades deltagarna att skriftligen svara på tre frågor kring hinder och möjligheter för den samtida cirkusens utveckling och för publikens tillgång till konstformen. En fråga fanns också om vilka förväntningar personerna hade på Kulturrådets kartläggning och rapport. Dessa svar har ingått som en del av materialet, liksom anteckningar från det samtal som fördes. Kulturrådet arrangerade även ett samtal på Scenkonstbiennalen i Norrköping i maj 2017 med syfte att inhämta fler perspektiv och förankra kartläggningen i branschen.

Rapporten omfattar huvudsakligen verksamheter, aktiviteter och offentliga insatser inom utgiftsområde 17 i statsbudgeten (Kultur, medier, trossamfund och fritid). Vi beskriver dessutom utbildningsområdet och vissa av de behov inom utbildning som har framförts av respondenter. Rapporten omfattar inte cirkus som fritidsverksamhet, inom till exempel kulturskolan, förutom en bedömning av omfattningen av denna då fritidsverksamheten kan utgöra en viktig förutsättning för att säkra återväxten av professionella cirkusartister.

Som bilaga finns en förteckning över samtliga personer som har intervjuats, intervjuguider och enkäten.

2.3 Definitioner

Det finns ingen entydig eller vedertagen definition av samtida cirkus: begreppet utvecklas parallellt med konstformen. Bland de personer som vi har intervjuat under arbetet med denna rapport fanns ingen enighet om en definition.

I boken *An Introduction to contemporary circus*, som är en av få publikationer inom området i Norden, definierar Tomi Purovaara samtida cirkus som en form av scenkonst där instrumentet för det konstnärliga uttrycket är kroppens precisa rörelser, baserade på cirkusens teknik och kombinerade med objekt eller instrument från en cirkusdisciplin:

“A performing art in which the instrument of artistic expression is the body’s precise movement, which is based on circus technique and is combined with objects or instruments from a circus discipline. In the context of society’s political and cultural structures, the circus artist works in a relationship the history of circus and other arts, the performance space, and the spectator.”⁸

Cirkusartisten Erik Åberg har fördjupat sig i jongleringens historia, men även cirkusens historia och begreppsvärld. Han föreslår en definition av samtida cirkus som delvis liknar Purovaaras definition – ”a process that departs from circus”⁹. I båda fallen utgår definitionerna från att cirkusen är utgångspunkten för processen, scenkonstuttrycket.

Vi bedömer att dessa definitioner är så breda att åtminstone flertalet av de vi mött under arbetet gång skulle kunna instämma i dem.

Den samtida cirkusens födelse brukar anses vara föreställningen *Le cri du Caméléon* regisserad av den franske koreografen Josef Nadj 1996. Den samtida cirkusen bygger i sin tur på nycirkusrörelsen, nouveau cirque, som uppstod i skiftet mellan 1960- och 1970-tal i Frankrike och i USA. Purovaara beskriver det som att tyngdpunkten inom samtida cirkus har förflyttat sig bortom en ren uppvisning av färdigheter; kärnan är i stället en kreativ konstnärlig process där olika cirkustekniker används som ett av uttrycksmedlen. Denna process där cirkusen rört sig från en ren uppvisning av fysisk virtuositet till att utgöra en konstform sker i olika takt i olika miljöer. I de länder där det finns utvecklade strukturer och en hög konstnärlig nivå har den samtida cirkusen tagit sig en egen plats vid sidan av andra konstformer.

Begreppet ”kompani” används genomgående i texten för att beskriva en grupp personer alternativt en enskild

7. CASA Sweden, www.casa-circuits.eu/sites/default/files/guides/casa-sweden.pdf

8. Purovaara, 2012, s. 18.

9. Intervju med Erik Åberg, 2017-10-23.

person som uppträder i en produktion. Med ”institution” avses att aktören har en offentlig huvudman eller är utpekad av regeringen i Kulturrådets regleringsbrev, alternativt kategoriseras som regional verksamhet i Kulturrådets bidragsgivning inom kultursamverkansmodellen. Med ”fri aktör” avses en organisation som inte har en offentlig huvudman.

2.4 Rapportens disposition

Efter detta inledande kapitel följer en kort historisk överblick över områdets utveckling i Sverige (avsnitt 3) och ett avsnitt som redogör för det som jämte samtida cirkus benämns som den klassiska cirkusen (avsnitt 4). I avsnitt 5 följer en beskrivning av cirkusfältet utifrån dess producer och utövare: institutioner, kompanier och artister och deras förutsättningar för en professionell verksamhet. Nästa del, avsnitt 6, beskriver publikens tillgång till den samtida cirkusen, genom arrangörer som presenterar de cirkusföreställningar som produceras. Avsnitt 7 beskriver

de främjande insatser som görs inom området, av branschorganisation, plattformar och konsulentverksamhet.

De offentliga insatserna delas in i statliga stödformer, regionala och kommunala stöd samt övriga främjande insatser och beskrivs i avsnitt 8. Vi avslutar det kapitlet med ett avsnitt om olika aktörers uppfattning om de befintliga stöden, såsom de kommit oss till del under arbetets gång. I kartläggningens sista avsnitt (9) beskriver vi möjligheterna till utbildning inom cirkus på gymnasie- och högskolenivå. Tyngdpunkten ligger här vid utbildningen av professionella artister inom ramen för högskolan. För att ge en bild av cirkus som fritidssysselsättning och cirkus i skolan, något som ger grund för återväxt inom både profession och publik, beskriver vi kort också cirkus inom kulturskolan, studieförbunden och den statliga stödordningen Skapande skola. Avslutningsvis presenterar vi vår sammanfattande analys och de förslag till insatser som vi bedömer skulle kunna stärka utvecklingen av den samtida professionella cirkusen i Sverige.

3 EN HISTORISK ÖVERBLICK ÖVER FÄLTETS FRAMVÄXT SVERIGE

Berättelsen om den samtida cirkusens framväxt är i ett skede där den fortfarande håller på att skrivas, och det finns ingen vedertagen nedtecknad historieskrivning att gå till. Denna korta beskrivning över den samtida cirkusens historia bygger främst på boken *An introduction to contemporary circus*¹⁰, som innehåller intervjuer med ett antal centrala personer som beskriver historien ur sin synvinkel (om ingen annan källa anges). Beskrivningen utgår även från material från de intervjuer som har gjorts av Kulturrådet inom ramen för uppdraget.

Flera pekar på den fria gruppen Jordcirkus som grundades i början av 1980-talet som en startpunkt för den samtida cirkusen i Sverige. Gruppen hade sin bakgrund inom gatuteater och skulle kunna definieras som politisk teatercirkus. Jordcirkus hade samma inspirationskällor som andra liknande grupper i Frankrike och Australien, men medan utvecklingen där ledde till det som kom att kallas nycirkus, gick utvecklingen i Sverige mot fysisk teater.

Termen nycirkus användes under denna tid ännu inte i Sverige, däremot bildades kompanier som idag skulle definieras som cirkus. Inspiration hämtades från Frankrike men även Kanada, USA och Danmark där svenska konstnärer utbildade sig och tog del av den framväxande nycirkusen. Tidigare grupper som nämns är Varieté Vauduvill, Something Else och Gycklargruppen; de sistnämnda spelade bland annat flera föreställningar på Dramaten i början av 1990-talet. En första gymnasieutbildning etablerades i Gävle år 1988. Stockholms Vattenfestival spelade på 1990-talet en viktig roll genom att presentera nycirkus för en större publik och utgöra en ögonöppnare för svenskt kulturliv genom att visa flera internationella gästspel. Även Orienteatern i Stockholm tog in flera internationella gästspel från mitten av 1990-talet. På samma sätt visade Dans- och teaterfestivalen i Göteborg flera cirkusföreställningar som också bidrog till att introducera konstarten för en svensk publik.

Det som senare skulle bli Cirkus Cirkör föddes i början av 1990-talet. Tilde Björfors som hade tagit del av nycirkusvärlden i Frankrike tog initiativ till en festival (*Orion-yr*) på Orienteatern i Stockholm dit en rad unga konstnärer bjöds in. Ett antal av festivaldeltagarna, med bakgrund bland annat från cirkusgymnasiet i Gävle samt franska och danska utbildningar, startade ett kollektiv som kom att bli embryot till Cirkus Cirkör.

Även för Cirkus Cirkör del spelade Vattenfestivalen och dess ledare Claes Karlsson en viktig roll genom att erbjuda dem att spela sin första egentliga föreställning där år 1995. Cirkus Cirkör började utöver att producera föreställningar även att arrangera aktiviteter för barn och unga samt utbildning av yrkesverksamma. År 1997 flyttade Cirkus Cirkör in i lokaler i Medborgarhuset på Södermalm i Stockholm där de erbjöd öppen träning, kurser i cirkus och öppen scen. Cirkuspiloterna etablerades år 1997 som den första eftergymnasiala utbildningen inom cirkus i Sverige med stöd från Europeiska socialfonden och Allmänna arvsfonden¹¹. Utvecklingen på utbildningssidan beskrivs mer i detalj i avsnitt 8. Första gången Cirkus Cirkör tillsammans med Varieté Vauduville fick statligt stöd av Statens kulturråd var år 1997.

Under andra hälften av 1990-talet grundades en rad nya kompanier, varav flera av artister som gått ut utbildningen vid Cirkuspiloterna (Sirquus Alfon, Circus Arts, Clownen brinner, Zin-Lit, Fan-Atticks och Cirkus Le Fou). Organisationen Clowner utan gränser grundades av Nalle P. Laanela. Under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet ägde ett par tongivande seminarier rum, arrangerade av Cirkus Cirkör respektive Riksteatern. På Dans- och teaterfestivalen i Göteborg arrangerades år 2002 en diskussion under rubriken ”Hur nytt är nycirkus?” samtidigt som betydelsefulla internationella gästspel visades.

Genom att en nära samverkan inleddes med Botkyrka kommun flyttade Cirkus Cirkör till Alby år 2000, där även ett cirkusgymnasium startades tillsammans med S:t Botvids gymnasium. Medel söktes från den så kallade ytterstadssatsningen i Stockholm. Det kommunala aktiebolaget och kulturcentret Subtopia grundades 2002. I Botkyrka kommun etablerades på detta sätt en nod för samtida cirkus i landet.

En internationell cirkusfestival med namnet Subörb ägde rum i Botkyrka åren 2003 och 2005. Den första mässan inom cirkus i Sverige arrangerades sedan år 2009 av Subtopia, Subcase, som nu är ett återkommande evenemang och beskrivs närmare i avsnitt 7.3. Manegen – Centrum för cirkus, varieté och gatuperformance grundades 2008 som en branschorganisation som samlade både enskilda utövare och organisationer inom området.¹² Manegen arrangerade 2009 ett showcase där ett tjugotal kompanier presenterades (Nordic Fringe Festival

10. *An introduction to contemporary circus* (2012), Purovaara, Tomi och Damkjær, Camilla, Degerbøl, Stine, Muukkonen, Kiki, Verwilt, Katrien, Waage, Sverre, STUTS, Stiftelsen för utgivning av teatervetenskapliga studier, Stockholm.

11. <https://cirkor.se/en/our-history> 2017-09-12.

12. Manegen beskrivs närmare under avsnitt 7.1.

i Eskilstuna). Därmed började området att formellt organisera sig och en grundläggande struktur att skapas inom cirkusområdet. Medan nycirkusen i Sverige från början definierades som en blandning av cirkus, teater och dans, ett möte mellan olika konstformer, så ledde utvecklingen till att branschen själv började se det som en självständig konstform.

Föreställningen Trix som producerades tillsammans med Orienteatern år 2000 räknar Cirkus Cirkör som sitt internationella genombrott. Under första hälften av 2000-talet sökte Cirkus Cirkör samarbete med Dramaten där tre olika föreställningar producerades. Ett skäl till detta var svårigheten att finansiera turnéverksamhet i Sverige med det bidrag som mottogs från Kulturrådet. Flera andra artister kom under denna period också in på mer etablerade teatrar och scener, både inom teater, opera och musikal.

År 2005 övergick Cirkuspiloterna till att bli cirkusutbildningen vid Danshögskolan i Stockholm, och en högskoleutbildning permanentades därmed. Utbildningen var först placerad i Botkyrka kommun men samlokalisades senare med dansutbildningen i centrala Stockholm. Tilde Björfors bjöds samma år in som gästprofessor. Clowner utan gränser startade en folkhögskoleutbild-

ning i fysisk komedi med särskild inriktning mot utvecklingsprojekt i krisområden och senare ett masterprogram i samarbete med Stockholms dramatiska högskola. Ett par andra cirkusgymnasieutbildningar drevs under ett fåtal år i Ystad och i Östersund.

Under andra hälften av 2000-talet bildades ytterligare en rad nya kompanier (som Fan-Atticks, Naked Ape, Ruby Rose, Swebounce, Cirkus Saga och Idiots Savants). Artister som Johan Wellton och Henry Bronett skapade cirkusföreställningar i samarbete med symfoniorkestrar. I takt med att de första årskullarna gick ut från cirkusutbildningen vid Dans- och Cirkushögskolan uppstod fler kompanier. Karavan öppnade 2010 med möjligheter att träna och visa föreställningar. Botkyrka kommun beslutade 2009 att bevilja medel till Subtopia för att öppna Hangaren som en scen för cirkus. Branschens egen organisering har senare stärkts genom att Manegen bland annat har börjat motta statligt stöd för arbetsförmedlande verksamhet som centrubildning samt stöd för daglig träning¹³ för cirkusartister.

13. Daglig träning syftar till att artisten ska kunna underhålla och utveckla sin tekniska nivå inom sin/sina disciplin/er. Detta för att kunna utveckla sitt artisterskap samt ständigt underhålla den fysiska kapaciteten för att på ett säkert sätt kunna genomföra sitt yrke.

4 KLASSISK CIRKUS

Uppdraget att ”kartlägga situationen för den professionella samtida cirkusen” har som tidigare nämnts inneburit svårigheten att definiera begreppet samtida cirkus. Även om avgränsningar gjorts av konstområdet till den samtida cirkusen så bör även de utmaningar som möter den klassiska eller traditionella cirkusen kort belysas.

Den klassiska cirkusen har många likheter med den samtida, bland annat när det gäller artisternas färdigheter och olika discipliner men även när det gäller säkerhet och teknisk kompetens. Däremot så är arbetssätten, arbetsförhållandena, scenerna eller platserna och andra förutsättningar olika. Att som de klassiska cirkusarna turnera runt i landet med tält, husvagnar och djur ställer helt andra krav på såväl utövarna som mottagarna.¹⁴

Det fanns under 2017 års säsong tre turnerande svenska cirkusar; Cirkus Brazil Jack, Cirkus Maximum och Cirkus Olympia, vilket är färre än tidigare år.¹⁵ Utöver dessa så turnerade även nordiska och andra europeiska cirkusar i landet.

Cirkusföretagen står inför utmaningen att anpassa sig i en föränderlig värld där de naturliga spelplatserna blir färre, konkurrensen om publiken ökar och delar av verksamheten ifrågasätts. När kommuner förtätar och grusplaner ersätts med konstgräs blir det allt fler som saknar en kommunal cirkusplats. Fler kommuner väljer att ta ut avgifter för både hyra och tillstånd att affischera. Vissa kommuner har också en stark reglering av affischering vilket försvårar cirkusarnas marknadsföring. Flera kommuner har också tagit intryck av djurrättsaktivister och överväger att inte upplåta mark åt cirkusar med djur.¹⁶

Det finns även de som pekar på att oseriösa aktörer ger cirkusen dåligt rykte, vilket kan resultera i såväl sjunkande publiksiffror som svårigheter att hyra mark.

Den klassiska cirkusen är helt självfinansierad vilket till stor del även gäller för andra former av cirkus, varieté och gatukonst. Detta innebär att framförallt biljettintäkterna i förhållande till kostnaderna är avgörande för resultatet. Intäktsidan är problematisk eftersom en höjning av biljettpiserna kan leda till att man förlorar en del av den breda familjepubliken som man värnar om. Det

krympande antalet möjliga spelplatser kan också leda till färre föreställningar vilket ger lägre intäkter.

Detta kan sammanfattas som att sänkta kostnader, möjliga spelplatser och att vara relevant för publiken är avgörande för den klassiska cirkusens överlevnad.

Nämnas bör även Cirkusakademien, grundad 1973, vars främsta syfte är att bevara cirkus som en allmänt erkänd konstart, sprida kännedom om cirkuskonsten samt främja intresset för denna konstart. Cirkusakademien har sedan 1975 byggt upp ett av Europas största arkiv innehållande bland annat böcker, fotografier, affischer och videogram.¹⁷

Denna rapport utgår ifrån definitionerna av samtida cirkus som definieras i punkt 2.3, så den klassiska cirkusen kommer inte att behandlas vidare.

17. www.cirkusakademien.se/start sida 2017-11-15.

14. Det finns naturligtvis även andra cirkusformer och varietéer som också turnerar med tält.

15. 2011 fanns det totalt sju aktiva cirkusar i Sverige Cirkus Brazil Jack, Cirkus Madigan, Cirkus Maximum, Cirkus Olympia, Cirkus Scott, Cirkus Skratt och Cirkus Wictoria. Källa: Jutta Virolainen Nordic Circus Survey.

16. Framfördes på Cirkusakademiens evenemang "En eftermiddag med cirkuskultur" den 18 maj 2017 i Solna och även av Gay Ljungberg i Cirkulära Notiser Nr 3, 2017, s 16.

5 PRODUKTION AV SAMTIDA CIRKUS I SVERIGE

Detta kapitel beskriver produktionen av samtida cirkus i Sverige idag. Vilka är det som står för produktionen? Var produceras den och hur ser förutsättningarna ut?

5.1 Utövare inom samtida cirkus

Det finns inga säkra uppgifter gällande hur många utövande cirkusartister, regissörer eller andra verksamma inom fältet som är baserade i Sverige. De registerdata som finns att tillgå är dels individuella medlemmar i Manegen, dels medlemmar i Teaterförbundet för scen och film. Dessa utgör dock inte en fullständig förteckning. Ytterligare en problematik gäller gränsdragningen för cirkus gentemot till exempel gatupformance och magi.

I Manegen kan man välja att antingen ansluta sig som kompani eller som individuell medlem. 2016 hade organisationen 208 individuella medlemmar. Endast ett fåtal, 18 cirkusaktörer, har valt att gå med i Teaterförbundet. Manegen genomförde 2015 en inventering av cirkusområdet och försökte då att sammanställa en förteckning över utövare. Då cirkusområdet kännetecknas av en stor internationell rörlighet är det osäkert hur aktuella siffrorna är men de kan ses som en uppskattning. Utövarna uppgick då till drygt 300 individer. Av dessa angav cirka 60 procent Stockholm som sin hemort. Ytterligare knappt 50 artister var baserade i Stockholm men var verksamma utomlands.

Många av de svenska utövarna har fått sin utbildning i andra länder, en del har valt att återvända till Sverige. Kandidatprogrammet i cirkus på Dans och Cirkushögskolan har samtidigt lockat många internationella sökande och studenter, varav vissa väljer att stanna kvar efter avslutad utbildning. I Sverige söker de sig till en arbetsmarknad antingen som frilansande artister eller genom att bilda egna kompanier. Som enskild utövare kan man söka arbetsstipendium och projektbidrag från Konstnärsnämnden.

Längre anställningar förekommer i princip inte för cirkusartister i Sverige. Den största arbetsgivaren, Cirkus Cirkör, erbjuder bara tidsbegränsade kontrakt. Artister anställda vid andra scenkonstinstitutioner har också liknande kontrakt. De verksamma utövarna kan därför i huvudsak sägas befinna sig i den fria sektorn, som frilansare eller organiserade som fria aktörer.

5.1.1 Jämställdhet inom cirkusfältet

Under åren 2011 till 2015 genomfördes ett forskningsprojekt under namnet *Gynoïdes*, lett av Marie-Andrée Robi-

taille. Dess syfte var att lyfta frågan om kvinnors representation inom cirkus. Då hon inte fann någon statistik på området började hon räkna, och kunde snart konstatera att rent numerärt hade kvinnor inte samma tillgång varken till den högre utbildningen eller showcasen/festivalerna. Utgångspunkterna för forskningsprojektet var konstateranden om att kvinnor inte förekom i samma utsträckning som män varken på eller bakom scen eller i beslutsfattande positioner, att kvinnor objektifierades i gestaltningen (sexualiserats och framställs stereotyp) samt att det fanns en omedvetenhet om frågorna.

I jämförelse med äldre konstområden, som teater och dans, där dessa frågor diskuterats under årtionden, tycktes cirkusområdet nyvaket. I den konstnärliga gestaltningen kunde de se exempel på normbrytande satir och kommentarer som gällde ojämställdhet inom till exempel clown och burlesk. Däremot konstaterade de att det sällan erbjöds alternativa bilder och alternativt framställande av kön inom cirkusen. En del av forskningsprojektet var därför också ett utforskande av en alternativ representation av kvinnor på cirkusscenen, som resulterade i föreställningen *Gynoïdes* som hade premiär på Orienteatern i Stockholm 2016.

Då uppgifterna gällande antal utövare, spel- och arbetstillfällen är så bristfälliga, kan vi inte med säkerhet säga något om situationen för jämställdhet avseende representation inom cirkusområdet i dagsläget. Det är dock viktigt att ha med sig detta perspektiv i arbetet framåt.

5.2 Fria aktörer inom samtida cirkus

Ser man till antalet fria aktörer inom fältet är den uppskattning som branschorganisationen Manegen gjort vid en inventering av området 2015 att det då fanns runt 60 kompanier i Sverige. Med fri aktör avses här att organisationen inte har någon offentlig huvudman. Somliga av dessa kompanier kategoriserar sin verksamhet som cirkus, medan andra anger att de ägnar sig åt olika former av gatupformance, clown, magi och varieté. Verksamhetsgraden kan variera, beroende på var medlemmarna befinner sig och är verksamma för tillfället. Ett kompani kan både vara en större, mer stabil organisation och en mer tillfällig konstellation. Koncentrationen till Stockholmsområdet är stor. Två tredjedelar av kompanierna i Manegens förteckning är baserade i Stockholms län. Ett tiotal befinner sig i Skåne och resten är spridda över landet.

De fria aktörerna når sin publik genom att producera föreställningar och sedan sälja dem till olika typer av

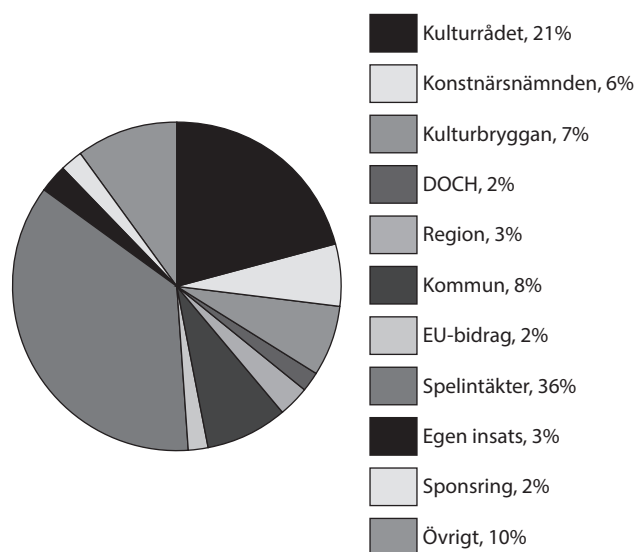
arrangörer. Föreställningarna har olika format och kan framföras på olika typer av spelplatser. Det kan vara i traditionella scenrum och tält, men också skolor, bibliotek eller utomhus på offentlig plats.

5.2.1 De fria aktörernas finansiering

Det underlag som finns när det gäller de fria aktörernas finansiering är först och främst kompaniernas redovisningar av erhållna projektbidrag från Kulturrådet. Underlaget baseras på redovisningar av 22 projektbidrag till fria cirkusaktörer under åren 2012–2016. De redovisade intäkterna uppgick sammanlagt till 17 miljoner kronor. Statliga bidrag står för drygt 35 procent av verksamheternas intäkter, egna insatser och spelintäkter uppgår till knappt 40 procent medan kommunala och regionala bidrag står för drygt 10 procent, se diagram 1. För de fria cirkusaktörerna som beviljats projektmedel av Kulturrådet är staten den största finansiären i förhållande till övrigt offentligt stöd.¹⁸

Diagram 1. Procentuell fördelning av fria cirkuskompaniers finansiering 2012–2016

Baserat på redovisningar av beviljade bidrag från Kulturrådet

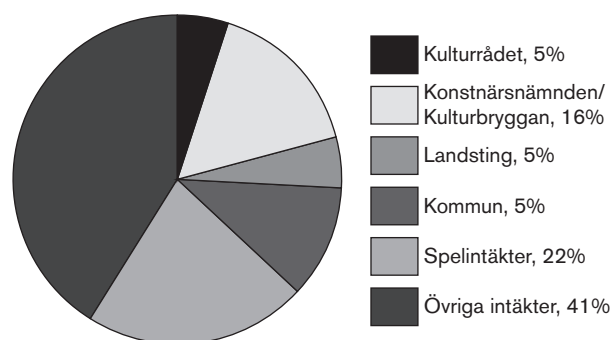

För att få ytterligare information om utövarnas villkor och verksamhet har en enkät också skickats ut till kompanier med frågor om deras finansiering under år 2016. Av respondenterna redovisade 22 kompanier delvis specificerade intäkter, varav 15 uppgett att de har någon typ av offentlig finansiering och 7 har angivit enbart spelintäkter eller övriga intäkter. De totala redovisade intäkterna uppgick till 9,6 miljoner kronor. Konstnärnämnden inklusive Kulturbryggan stod för den största andelen offentlig fi-

nansiering med 16 procent. Kulturrådet och landstingen stod för 5 procent vardera och kommunerna för 11 procent. Spelintäkter och övriga intäkter, som består av såväl gager som egna insatser utgör tillsammans över 60 procent av de totala intäkterna, se diagram 2. Enkätsvaren skiljer sig sålunda jämfört med redovisningarna till Kulturrådet i det att kommuner och landsting står för en något större andel av den offentliga finansieringen medan staten står för en mindre andel. Vidare är egenfinansieringen ännu mer omfattande. Eftersom mätmetoderna skiljer sig åt på flera vis, svarsfrekvensen på enkäten är låg och innehållet är svårt att kvalitetssäkra, går resultaten inte att generalisera utan enkätsvaren bör ses som ett komplement där respondenterna inte enbart består av Kulturrådets bidragsmottagare.

Diagram 2. Procentuell fördelning av fria cirkuskompaniers finansiering 2016

Baserat på svaren på Kulturrådets enkät till kompanier/grupper

5.3 Institutioner för samtida cirkus

Det har under de senaste åren funnits två regionala verksamheter inom den samtida cirkusen: Cirkus Cirkör och Cirkus i Glasrikt/Circus Glass Royale i Stockholms respektive Kronobergs län. Med regional verksamhet avses här att den antingen erhåller statliga medel genom kultursamverkansmodellen eller, om den finns i Stockholms län, särskilt utpekats i Kulturrådets regleringsbrev.

Cirkus Cirkör som först hade mottagit verksamhetsbidrag från Kulturrådet som fri aktör/grupp inom scenkonst, pekades av regeringen ut i Kulturrådets regleringsbrev för 2005 som så kallad regional verksamhet. Det innebar en tryggare statlig finansiering och därmed också stabil regional och lokal finansiering som är en förutsättning för det statliga stödet. Cirkus i Glasrikt, som också fått medel som fri aktör, erhöll under fem år, 2012–2016, statliga medel inom kultursamverkansmodellen. Förutom en säkrare kontinuitet och årliga uppräknings gav övergången till att vara regionala verksamheter även tillfällen att söka stöd för regionala utvecklingsprojekt

18. Det som redovisas är finansiering av sökta projekt.

inom kultursamverkansmodellen från Kulturrådet, vilket möjliggjorde såväl organisatorisk som konstnärlig utveckling av verksamheterna.

5.3.1 Cirkus Cirkör

Cirkus Cirkör startade som en ideell förening 1995. Tilde Björfors som var initiativtagare och grundare är än idag konstnärlig ledare. Föreningens stadgar fastställde att Cirkör ska göra nycirkus tillgängligt för alla i Sverige – konstnärligt och pedagogiskt; sätta Sverige på nycirkusens världskarta; inspirera och inspireras av unga människor och gatan; söka förnyelse genom fördjupning av nycirkusens möjligheter samt verka för och uppmana till demokrati, jämställdhet och engagemang.¹⁹ Cirkör startade 1997 även utbildningen Cirkuspiloterna. År 2005 blev utbildningen upptagen av högskolesystemet och drivs under Dans och Cirkushögskolan (DOCH) i Stockholm. Cirkörs huvudkontor och bas finns sedan år 2000 i Alby, Botkyrka kommun.²⁰

Cirkus Cirkör består idag av en ideell förening och ett aktiebolag. Aktiebolaget bildades 1998 och ägs av föreningen Cirkör. Föreningen driver gymnasium, fortbildning och pedagogisk verksamhet för skola och fritid. Bolaget driver föreställningsverksamheten samt Cirkör Event som producerar nycirkus på uppdrag.²¹

Verksamhetens inriktning och omfattning

Cirkus Cirkör nådde under 2016 totalt 207 000 personer som sett deras föreställningar, deltagit i träning eller annan verksamhet, vilket är den högsta siffran hittills. Totalt presenterades 483 föreställningar för en publik på drygt 177 000 personer. Av dessa var 86 föreställningar kommersiellt inriktade med 61 000 besökare inom den del av verksamheten som kallas Cirkör Event. Därutöver deltog runt 30 000 personer i cirkusträning och olika pedagogiska verksamheter. Med tre produktioner som spelade 141 föreställningar utanför Sveriges gränser 2016 mötte Cirkör en internationell publik på 43 000 personer.

Cirkus Cirkör har sedan starten haft ambitionen att verka för konstområdets etablering, utveckling och internationalisering. Cirkör arbetar med både scenkonst och pedagogik/utbildning och låter båda kunskapsområdena inspirera till utveckling och förändring av konstformen. Detta resulterar i föreställningar på turné, platsspecifika event, konstnärlig utveckling i Cirkör LAB, internationella utbyten, pedagogiska program på skolor och cirkusträning samt cirkusinspirerad rörelseträning på äldreboenden. Cirkör har enligt många av dem vi varit i kontakt med haft en mycket stor betydelse för utvecklingen av

den samtida cirkusen. De har bidragit till en ökad kunskap hos arrangörsledet och att konstformen fått ett brett genomslag.

Cirkör Event är en del av Cirkus Cirkör och genomför årligen cirka 100 event av varierande storlek och form. Denna del av verksamheten är helt kommersiellt inriktad och överskottet går in i den konstnärliga verksamheten. Det har bland annat rört sig om middagsevent, invigningar, föreläsningar, kickoffer, workshoppar samt jubileer och högtidsdagar.

Cirkör LAB är en plattform för nationella och internationella cirkusartister och kompanier samt konstnärer inom andra områden som verkar inom cirkuskonsten. Genom Cirkör LAB vill Cirkus Cirkör skapa en plats för tvärkonstvetenskapliga möten med cirkus som tyngdpunkt. Ambitionen är att genom dessa möten skapa möjlighet för utveckling av cirkuskonsten, genom konstnärlig research, repetitionsarbeten, residens²², konvent samt workshoppar.

Offentligt stöd till Cirkör

Cirkus Cirkör har länge haft kontinuerligt stöd från Kulturrådet, Stockholms läns landsting, Botkyrka kommun och Stockholms stad.

Cirkör AB hade under 2016 en omsättning på knappt 29 miljoner kronor. Egenfinansieringen genom föreställnings-, event- och övriga intäkter uppgick till 61 procent. Som jämförelse kan nämnas att egenfinansieringen (biljettintäkter och övriga intäkter) för den genomsnittliga regionala teaterinstitutionen var 17 procent år 2015.²³ Kulturrådets stöd stod för 28 procent och Stockholms läns landsting tillsammans med Botkyrka kommun och Stockholms stad stod för resterande 11 procent. Det här gäller aktiebolaget, men en del av det offentliga stödet går även till pedagogisk verksamhet med mera inom den ideella föreningen. Botkyrkas andel av stödet till verksamheten är betydligt större än det som redovisas här eftersom merparten av det kommunala bidraget på totalt 3,3 miljoner kronor går till Cirkus Cirkörs ideella förening.

Kulturrådet har under en följd av år prioriterat Cirkus Cirkör vid fördelningen av verksamhetsbidrag till regional kulturverksamhet. Även om en stor del av verksamheten sker i Stockholms län, har Kulturrådet bedömt att Cirkör haft en nationell betydelse och ett så stort internationellt engagemang att det motiverat ett förhållandevis stort statligt ansvarstagande. Verksamhetsbidraget

19. <https://cirkor.se/> 2017-11-08.

20. <https://cirkor.se/historia> 2017-11-08.

21. <https://cirkor.se/historia> 2017-11-08.

22. Ett residens erbjuder artister en plats för att fördjupa arbetet. Det kan ge tid för undersökande och utvecklande av det egna konstnärliga uttrycket. De kan se olika ut beroende på förutsättningar hos dem som erbjuder residens och behoven hos artisterna.

23. Myndigheten för kulturanalys Rapport 2017:1 Dramatiska villkor Länsteaternas ekonomiska handlingsutrymme 1980–2015, figur 2, s. 26.

uppgår 2017 till 8,5 miljoner kronor och Kulturrådet har dessutom beviljat Cirkör utvecklingsbidrag till regional kulturverksamhet vid ett flertal tillfällen under åren.

Cirkus Cirkörs betydelse för branschen

Cirkus Cirkör har haft en betydande roll för den samtida cirkusens utveckling i Sverige. Med tydliga konstnärliga och pedagogiska visioner och ett starkt stöd i Botkyrka kommun lade man grunden för en utveckling som har lett till den verksamhetsmässiga expansion vi ser idag. Det är aspekter som lyfts i såväl intervjuer som enkätsvar som Kulturrådet tagit del av.

Cirkör använde sig till en början av etablerade strukturer för teater för att komma ut med sina föreställningar. De åkte runt på utbudsdagar för att marknadsföra produktioner och knyta kontakter med arrangörer. De har också turnerat med Riksteatern. På så vis bidrog de till en ökad kunskap om cirkus och blev en viktig referens för arrangörer. Idag har man väl etablerade arrangörssamarbeten och turnerar på egen hand. Under åren har man haft både konstnärliga och kommersiella framgångar och efterhand också fått ett ökat offentligt stöd. Cirkör har etablerat begreppet nycirkus för en större allmänhet och har förutom att ha varit en viktig arbetsgivare för artister även stöttat branschen genom att bland annat erbjuda residens inom Cirkör LAB.

Det kan dock anses problematiskt i sig att det inom ett konstområde finns endast en större institution. I analyser av den samtida dansen i Sverige lyfts ofta det faktum att institutionerna är få och den fria sektorn med sina bristfälliga förutsättningar därmed är avgörande för att säkra både en tillgång för publiken, en konstnärlig mångfald och en arbetsmarknad. När det gäller cirkusen finns det inga andra aktörer med en stabil finansiering och de möjligheter det i sin tur innebär för utveckling. Det ger Cirkus Cirkör en särställning.

Flera av de aktörer vi träffat lyfter det faktum att Cirkör etablerat en bild hos arrangörer och publik av vad nycirkus är, i relation till klassisk cirkus. Det har dock ibland resulterat i att det är den enda bild som många arrangörer har. De har inte kännedom om konstformen i bredare bemärkelse utan refererar till det varumärke de känner till. Nycirkus blir lika med Cirkus Cirkör och det som avviker motsvarar inte förväntningarna. Detta, upplever vissa, blir ett hinder för andra kompanier med andra uttryck att få speltillfällen. Och så länge de inte får möjlighet att spela, breddas heller inte bilden hos publiken. Mångfalden inom konstformen blir lidande.

Med en stabil finansiering som institution, har Cirkör andra möjligheter än fria aktörer att producera föreställningar av större omfattning och att marknadsföra

sina produktioner. Det kan i sammanhanget vara värt att nämna det missförstånd som kan finnas bland branschens utövare om att det råder en direkt konkurrens om medlen, att Cirkör får merparten av de medel som skulle kunna komma den övriga cirkusen till del. Det finns ur ett statligt perspektiv inte en särskild bidragspott för cirkus. Rent finansieringsmässigt befinner sig Cirkus Cirkör inom samma anslag och kategori som landets länsteatrar. Detta medan övriga cirkuskompanier sorteras med fria aktörer inom scenkonst, det vill säga fria teatergrupper, koreografer, konstellationer som arbetar med performance med flera.

Det är Kulturrådets bedömning, liksom många av de intressenter vi talat med, att det finns en potentiell marknad för fler aktörer och att en ökad mångfald både är nödvändig och av godo om cirkusen ska kunna ta nästa steg i sin utveckling. Problemet är inte att det finns en stor aktör, utan att det inte finns fler – fler producenter, fler plattformar och fler starka aktörer runt om i landet. Det är av vikt att Cirkus Cirkör får fortsätta att utveckla sin verksamhet. Förhoppningsvis ska initiativ från utövare och insatser från det offentliga kunna leda till att det som Cirkus Cirkör har banat väg för, i ännu högre grad kommer hela området till del.

5.3.2 Circus Glass Royale/Cirkus i Glasriket

Circus Glass Royale startade 2008 som Cirkus i Glasriket och är ett kompani som kombinerar cirkus med glaskonst. De gör föreställningar som specifikt anpassas till platsen, tillsammans med professionella nycirkusartister, musiker och glaskonstnärer. Utöver föreställningar, performance och event samarbetar de med det lokala näringslivet och bedriver forskning. Att bedriva forskning är sedan starten en stor del av kompaniets arbetsmetod och ett sätt att driva konstnärligt utvecklingsarbete.

Circus Glass Royale verkade under de första åren som fri aktör men verksamheten inlemmades år 2012 på Region Kronobergs begäran i kultursamverkansmodellen. Från och med 2017 är Circus Glass Royale emellertid åter en fri aktör då Region Kronoberg har gjort en omprioritering, se 8.3.1. En stor del av verksamheten byggde på olika samarbeten i regionen med till exempel Musica Vitae, Kulturparken Småland, Regionteatern Blekinge Kronoberg och The Glass Factory, men även med andra konstnärer inom musik, scenkonst och glaskonst.²⁴ Under åren 2013–2016 genomförde de ett interdisciplinärt konstnärligt utvecklingsprojekt, The Phoenix Project, som verkade för ökad internationell och interregional samverkan.²⁵

24. www.circusglassroyale.se/om-oss/ 2017-11-08.

25. www.circusglassroyale.se/the-phoenix-project/ 2017-11-08.

5.4 Regionala scenkonstinstitutioner som arbetar med cirkus

Utöver Cirkus Cirkör och Circus Glass Royale, har den samtida cirkusen även gjort sitt intåg på vissa av landets läns- och stadsteatrar. Förutom gästspel så har ett antal teatrar på olika sätt inkluderat konstområdet i sina verksamheter. Cirkusartister har såväl nu som tidigare engagerats av både nationella och regionala institutioner i olika uppsättningar.

De här redovisade teatrarna är exempel på institutioner som förutom att vara gästspelsscener även har ambitioner att långsiktigt integrera den samtida cirkusen som konstform i verksamheterna. Det är institutioner som Kulturrådet har följt under en längre tid och som vi har haft kontakt med under arbetet med denna rapport.

Helsingborgs stadsteater

Kajsa Giertz tillträdde som teaterchef på Helsingborgs stadsteater i juni 2016 och hade året innan initierat ett samarbete med Cirkus Cirkör på Västmanlands Teater. Hösten 2017 producerade stadsteatern cirkusföreställningen *Totto, Otto och deras bästa vän Lilla* i samarbete med Kompani Kanalje. Cirkus Cirkörs föreställning *Limits* kommer att gästa teatern under våren 2018. Teatern har även tidigare arrangerat gästspel med cirkuskompanier och 2005 hade kompaniet Idiot Savant ett några månader långt residens på teatern då de repeterade och spelade *Vita män*.

Malmö stadsteater

Malmö stadsteater satte 2015 upp föreställningen *Borders* i samproduktion med Cirkus Cirkör, där teatern för första gången utnyttjade sitt cirkusrum i byggnaden Hipp så som det en gång byggdes och användes. Samarbetet med Cirkör har fortsatt, och 2017 samproducerades föreställningen *Movements* som även den spelades på Hipp. Utöver samproduktionerna har teatern under flera år även arrangerat gästspel av Cirkus Cirkör. Planer finns på att utöka gästspelsverksamheten på att bjuda in även andra kompanier. Teatern har även engagerat cirkusartister i egna produktioner och har en ambition att utveckla och integrera cirkuskonsten i huset.

Västmanlands Teater

I samarbete med Cirkus Cirkör startade Västmanlands Teater 2015 ett utvecklingsprojekt med stöd av Kulturrådet i syfte att stärka samtida cirkus som konstform i Sverige. Huvudambitionen var att skapa fler plattformar över hela landet varifrån den samtida cirkusen kan verka och utvecklas. Man menade att regionala scenkonstinstitutioner med kompetens att skapa och presentera sam-

tida cirkus är en förutsättning för detta. Tanken var att detta skulle leda till fler arbetstillfällen för artister inom genren, utveckling av konstformen och angränsande konstformer samt publik- och arrangörsutveckling. På Västmanlands Teater har, utöver kunskapsuppbyggnad och kunskapsutbyte, hittills två samproduktioner genomförts.

Östgötateatern/Scenkonstbolaget i Östergötland

Sedan några år tillbaka har Östgötateatern två långtidskontrakterade cirkusartister i sin ensemble. Detta har bland annat lett till några egna cirkusproduktioner samt att cirkusartister medverkar i flera av teaterns övriga produktioner. Även andra frilansande artister anlitas, utöver de två anställda. I likhet med många andra teatrar har Östgötateatern genom åren tagit emot ett antal gästspel av Cirkus Cirkör och andra kompanier och artister. Region Östergötland genomför i samarbete med Östgötateatern och länets kommuner, initialt med Finspång, en årligt återkommande nycirkusfestival som är tänkt att leda fram till ett östgötskt nav för nycirkus.

5.4.1 Varför cirkus på institutionerna?

Att den samtida cirkusen i olika hög grad har tagit plats på dessa institutioner har olika orsaker. En gemensam faktor är Cirkus Cirkör som man antingen har haft produktionssamarbete eller arrangerat gästspel med. Företrädare för de institutioner som Kulturrådet har haft kontakt med under arbetet med rapporten har trots skillnader och olika förutsättningar pekat på tre skäl att satsa på cirkuskonsten:

Publiken. Cirkusen utmärks av inkludering, låga trösklar och att den når en ny publik, bland annat på grund av att den ofta inte är språkligt krävande. Konstformen bedöms vara lätt att ta till sig och väcka intresse för hos en publik som annars sällan besöker institutionerna.²⁶

Konstnärlig utveckling. Mötet mellan konstformerna ses som en väg att utveckla spets, kvalitet och konstnärlig förnyelse.

Kompetensutveckling. Att integrera cirkusen i produktionsprocesserna kräver och innebär kompetenshöjning av såväl skådespelare, scenografer och annan konstnärlig personal som teknik- och marknadsavdelningarna.

Det finns naturligtvis svårigheter i att bygga in cirkusen i institutionsstrukturerna. ”Hur får man en teaterinstitu-

26. Uttalande om publiken utgår från subjektiva uppskattningar hos dem vi har intervjuat då bl.a. etnicitet och socioekonomiska variabler inte finns med i eventuella publikundersökningar.

tion med de resurser som den har att våga ge sig in i det och öppna upp, men också förstå hur olika scenkonst-arter berikar varandra? Men Peter Brook hade med cirkusartister på 60-talet, så det är inget nytt”, säger Johan Celander, chef för Östgöteatern.²⁷

Arbetsprocesserna för att ta fram en cirkusföreställning jämfört med en teaterföreställning skiljer sig mycket åt. Medan cirkusartister ägnar år åt att utveckla och förfinas ett nummer eller en akt som de sen kan anpassa och justera efter sammanhang, har skådespelare med sig ett antal verktyg som de använder för olika typer av produktioner. Dramaturgin är också en annan i en cirkusföreställning, jämfört med den talade teaterns. Cirkusartister arbetar på ett integrerat sätt med teknik. Det krävs ett nära samarbete för att se tekniska och konstnärliga möjligheter och begränsningar. Ur ett organisatoriskt perspektiv finns det också andra aspekter på säkerhet, försäkringar och arbetsskydd än vad en teaterinstitution är van vid.

Det ömsesidiga utbytet är berikande för båda parter, där en äldre konstform kan söka vitalisering medan en yngre konstform kan dra lärdomar av samarbete med andra. Detta gäller förstås inte bara institutioner. Flera har lyft vikten av att cirkusen samarbetar med andra konstområden för att få andra influenser och som konstform bli mer relevant i sin samtid. ”Cirkusen är bara samtida i relation till sig själv. I jämförelse med andra performativa praktiker, är cirkusen snarare ganska konservativ.” menar John-Paul Zaccarini, biträdande professor i cirkus vid Dans och Cirkushögskolan.²⁸ Vikten av samarbete och andra influenser för cirkusens utveckling lyfts också av Tilde Björfors, konstnärlig ledare för Cirkus Cirkör, men hon betonar samtidigt det faktum att konstformen också behöver tid och resurser att utvecklas i sin egen riktning.²⁹

5.5 Den samtida cirkusens produktions- och arbetsvillkor

Den samtida cirkusen kategoriseras kulturpolitiskt som scenkonst, tillsammans med bland annat dans, teater och opera. Medan det går att se många paralleller mellan olika scenkonstuttryck har också varje område sina specifika förutsättningar. Det är utmärkande för cirkusen att den absoluta majoriteten av utövare befinner sig i den fria sektorn, som frilansare och som företagare. Nedan försöker vi beskriva dessa utövares möjligheter och förutsättningar för att verka inom sin profession: deras möj-

lighet till att bibehålla sin förmåga genom träning, att producera föreställningar samt att försörja sig.

5.5.1 Artisters tillgång till daglig träning

Daglig träning är en förutsättning för att artister ska kunna bibehålla och utveckla sin tekniska nivå inom sin disciplin. Den ska ge artisten möjlighet att utveckla sitt artistskap och att underhålla sin fysiska kapacitet för att kunna utföra sitt yrke på ett säkert sätt. Det är också avgörande för artisternas möjligheter att konkurrera på såväl den svenska som den internationella arbetsmarknaden.

Branschorganisationen Manegen bedriver med stöd av Statens kulturråd daglig träning i Stockholm och Malmö. Behöriga är professionella artister inom cirkus, varieté och gatuperformance som kan påvisa yrkesverksamhet eller har genomgått minst tre års yrkesutbildning.³⁰ Träningen sker i båda städer i lokaler som innehas av producerande grupper. Det sägs uttryckligen i reglerna för daglig träning i Malmö att träningen sker i samråd med de tre grupper som finns i huset och att de har förtur till lokalen.³¹ På samma sätt kan justeringar av tider eller dylikt ske i Stockholm.

I de möten vi haft med utövare framhålls möjligheten till daglig träning som centralt. Det är på grund av den som flera säger sig välja att stanna kvar i Sverige, trots att de har svårt att hitta försörjning och genomföra sina projekt här. Samtidigt lyfter de utövare som inte är baserade i Stockholm eller Malmö att det är en stor brist att inte ha tillgång till daglig träning.³² Också Manegen ser det som önskvärt att utöka daglig träning till fler städer för att göra det lättare att vara yrkesverksam i fler delar av landet.

5.5.2 Tillgång till repetitionslokaler

”Lokaler är det allra största problemet. Fanns det tillgängliga lokaler skulle artister stanna kvar i landet i större utsträckning.”³³

I intervjuer lyfter nära nog samtliga behovet av tillgängliga repetitionslokaler. Inom vissa discipliner ställs också särskilda krav på lokalerna. De bör ha tillräcklig takhöjd, säkrade riggpunkter och tillgänglig teknik. För ett kompani med små resurser är det alltför kostsamt att hyra in sig på en teater eller motsvarande, och det blir också alltför tidskrävande om de inför varje repetition behöver bygga och sedan riva sin rigg och scenografi om lokalen ska användas för andra ändamål däremellan. I brist på lokaler tränar artister hemma i vardagsrummet,

27. ”Uppdrag Cirkus”. Seminarium på Scenkonstbiennalen i Norrköping 2017-05-23.

28. CASA: Sweden, s.17, www.casa-circuits.eu/sites/default/files/guides/casa-sweden.pdf

29. Intervju med Tilde Björfors, 2017-09-06.

30. Manegens riktlinjer för Daglig Träning, <http://manegen.org/>

31. Information och regler för daglig träning på Karavan i samarbete med Manegen <http://manegen.org/>

32. Intervjuer med utövare, 2017-09-12/13.

33. Intervju med utövare, 2017-09-13.

i en ouppvärmad lada eller reser utomlands där de lättare kan få tillgång till repetitionslokal. De lokaler som i nuläget används för daglig träning i Stockholm och Malmö får inte användas för repetition eller framtagande av produktion.

Av de 35 kompanier som besvarat Kulturrådets enkät har sex uppgett att de har tillgång till en egen lokal. Det kan dock variera mellan en fullt utrustad teater och en källare utan möjlighet till teknisk rigg. Fjorton kompanier anger att de hyr lokal för att repetera. Det har då varit både källarlokal, gymnastikhallar och teatrar.

5.5.3 Artisters tillgång till residensmöjligheter

I Stockholm finns det möjlighet till residens både hos Subtopia och Cirkus Cirkör i Botkyrka. De senaste åren har Subtopia erbjudit ett 20-tal residens årligen på mellan en till fem veckor.³⁴ Man har inget urval till residensplatserna mer än att de ska vara professionella artister och det är först till kvarn som gäller.³⁵ Subtopia annonserar inte ut sina residens, utan informationen sprids ”från mun till mun”. Förutom tillgång till lokal kan de erbjuda boende och i vissa fall bidra till resekostnader.³⁶

Cirkus Cirkör har också erbjudit 15 till 20 residens per år de senaste fyra åren.³⁷ Till Cirkus Cirkörs residens, Cirkör Lab, kan man söka löpande under året. De gör ett visst urval, men uppger att det är lättare att få plats om man söker tidigt på året. De försöker få en blandning mellan svenska och internationella kompanier.³⁸

Av de 35 kompanier som svarat på Kulturrådets enkät har 12 uppgett att de under 2016 arbetat i ett eller flera residens. Flera av dessa har också haft residens i utlandet, medan tre endast haft residens utomlands. I redovisningar av Kulturrådets projektstöd uppger också flera kompanier att de haft flera residens, ofta i flera olika städer, för att få ihop tillräcklig repetitionsstid för att ta fram en föreställning.

Från såväl utövare som institutioner har de vi träffat framfört att det borde finnas incitament för scenkonstinstitutioner att erbjuda cirkusartister residens i större utsträckning. Det vore också önskvärt om de som del i detta gav möjlighet till publika möten i slutet av processen och presenterade föreställningar.

Institutioner som gjort detta har också uppgett att residens kan ge mer än när en scen endast tar in ett gästspel. Det väcker engagemang, skapar kontakter och ger ett mervärde åt platsen under hela processen.

5.5.4 Behov av producenter

Många utövare lyfter behovet av producentstöd för att komma ut med sina föreställningar och bygga en hållbar verksamhet. Det råder dock lite olika meningar om vad det innebär, vilken roll en producent bör ha. Vissa vill ha stöd med sin ekonomiska redovisning, andra med att sälja föreställningar. Och flera menar att det finns för få producenter med cirkuskompetens. Bristen på producenter sägs också vara en förklaring till att många cirkusartister inte får tillgång till offentliga stöd: de har ingen kunskap om stödsystem och inte kompetensen som krävs för att skriva tillräckligt bra ansökningar.³⁹

De som själva verkar som producenter, liksom de som utbildar producenter, menar dock att det inte i första hand krävs en särskild cirkuskompetens som producent. Processerna ser annorlunda ut men det är tillräckligt mycket som är gemensamt med andra scenkonstområden.

De producenter vi träffat upplever att det som efterfrågas ofta är en person som kan stötta med administration och ekonomi, när de själva ser att de kan göra en långt större insats om de är med från början i en produktion. Att komma in när en föreställning är färdig och försöka sälja den kan upplevas som en otacksam uppgift. Om en producent finns med från början kan den bidra med kompetens kring hur man gör en föreställning som går att sälja och turnera med. Producenten vet vad arrangörerna kommer att efterfråga och behöva och vilka val man måste göra för att kunna komma ut. Det kräver då en ömsesidig relation där man är beredd att lyssna på producenten, inte bara få uppgifter utförda. Där man verkligen kan göra en insats för cirkuskompanier är dels i analysen av vad som kommer att göra föreställningen säljbar, dels i utvecklande av strategier, relationer och förhandlingar.

Den specifika kompetens en producent som arbetar med cirkus bör ha handlar dels om produktionsprocessen, dels om tekniska förutsättningar, och kanske framförallt en internationell kompetens. Den svenska marknaden är begränsad och för att upprätthålla en hållbar verksamhet behöver ett svenskt cirkuskompani idag också komma ut på en internationell marknad. Och för att lyckas med det krävs ett långsiktigt, strategiskt relationsbyggande.

För att finansiera sin produktion behöver utövare kunskap dels om hur stödsystem ser ut, dels om hur infrastrukturen ser ut för förmedling och presentation av scenkonst. Eftersom det inte finns särskilda system för cirkus är det viktigt att kunna strukturerna för andra former av scenkonst som dans och teater: vilka stödformer som finns, hur man söker dem och hur man når ut med sin föreställning.

39. Intervjuer med utövare, 2017-09-12 och 2017-09-13.

34. www.subtopia.se/utvecklas/cirkus/cirkusresidens/

35. Intervju med Karin Lekberg, chef och Kiki Muukkonen, konstnärlig programchef cirkus, Subtopia. 2017-09-13.

36. Intervju med Subtopia, 2017-09-13.

37. Cirkus Cirkörs verksamhetsberättelser 2013–2016.

38. Intervju med Cirkus Cirkör. 2017-05-17.

Antingen prioriterar man inom ramen för sin verksamhet att anlita en producent som bistår med kompetens eller så behöver utövarna själva stärka sin egen kompetens inom dessa områden. Detta är inget som är unikt för cirkusen, frågan återkommer ständigt hos mindre, fria scenkonstaktörer. Det faktum att cirkusen är ung som konstform, och inte har en "egen" infrastruktur att förhålla sig till, kan dock göra behovet än större. Många av de kompanier som besvarat Kulturrådets enkät, säger sig inte ha råd att anlita en producent, även om de anser sig ha stora behov av det. De som själva är verksamma som producenter uppger dock att deras ersättning vanligen består av provision på sålda föreställningar.

Inom ramen för den producentutbildning som idag finns på Stockholms dramatiska högskola, finns det möjlighet att specialisera sig inom till exempel teater, dans eller cirkus. Då det finns mycket få arbetsgivare som kan erbjuda praktik eller senare anställa en producent inom samtida cirkus, är det dock inte vanligt att studenter väljer en sådan inriktning. Företrädare för utbildningen anser dock inte att det krävs en särskild utbildning för cirkusproducenter.⁴⁰ Vad som däremot kunde vara intressant enligt andra som Kulturrådet har talat med, för arbetsgivare och utövare, är om det fanns möjlighet till fortbildning inom specifika kompetensområden för yrkesverksamma producenter. Det skulle också vara möjligt för de blivande producenterna att samarbeta med cirkusstudenterna på Dans och Cirkushögskolan, då de båda tillhör Stockholms konstnärliga högskola.

5.5.5 Anställningsvillkor och fackliga organisationer

Det finns idag få anställningar i Sverige som cirkusartist. De institutioner som kan erbjuda anställning gör det på begränsade kontrakt. I kollektivavtalet mellan Teaterförbundet och Svensk Scenkonst för institutionsteatrar finns inte cirkusartist med som yrkeskategori. Det innebär att det blir en förhandlingsfråga huruvida en cirkusartist ska räknas in under samma kategori konstnärlig personal som till exempel en skådespelare och därmed garanteras samma minimiersättning och villkor. Enligt utövare vi träffat så har detta ibland utnyttjats av arbetsgivare som annonserat efter cirkusartister men sedan presenterat anställningsavtal och ersättning för statister.⁴¹

Endast 18 personer är registrerade som cirkusartister i Teaterförbundets artistavdelning. Det ger dem inte någon stark röst inom organisationen men det finns idag en pågående dialog mellan förbundet och branschorganisationen Manegen hur man kan arbeta tillsammans. Teaterförbundet har uppmärksammat att det finns särskilda svårigheter

när det gäller arbetsvillkor för cirkusartister. Som exempel kan nämnas daglig träning, som ofta finns med i avtal för dansare men sällan för cirkusartister. Cirkusartister arbetar ofta med till exempel event, vilket ofta medför problem ur arbetsmiljö- och säkerhetssynpunkt. De är ofta egenföretagare och fakturerar, vilket kräver att de inberäknar kostnader för såväl försäkring som pension.⁴²

Försäkringar är också en central fråga i ett yrke där utövaren är så beroende av kroppen och som dessutom är förknippat med viss skaderisk. De företrädare för institutioner och enskilda utövare vi träffat vittnar om att de har stora svårigheter med att hitta och teckna försäkring.

5.5.6 Utövarnas inkomster

Konstnärsnämnden publicerade 2016 rapporten *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor* som del i sitt uppdrag att beskriva konstnärers förutsättningar för konstnärligt skapande. Som konstnärer räknas de som under åren 2011 till 2015 sökt någon form av bidrag från Konstnärsnämnden, eller är registrerade som medlemmar i konstnärorganisationer och fackförbund. Dessa har delats in i 19 yrkeskategorier, varav en är clown/cirkus/artist. Denna består av sammanlagt 200 individer. Det är dock oklart hur många av dem som kategoriserats som clown som är att räkna som cirkusclown respektive teaterclown, och vad som är inbegripet i artist. Av 175 medlemmar i Teaterförbundet för scen och films artistavdelning, är som nämnts ovan endast 18 registrerade som cirkusartister. Det är därför svårt att göra några antaganden utifrån detta material.

Det vi återigen kan konstatera är att det finns mycket få anställningar på cirkusområdet. De allra flesta utövare bedriver näringsverksamhet eller kombinerar uppdrag med kortare anställningar. Konstnärsnämnden konstaterar att näringsverksamhet inom den samlade gruppen konstnärer inom alla kategorier har ökat markant under en tioårsperiod. Konstnärer som endast har inkomst från näringsverksamhet har också lägre inkomst än dem som har löneinkomst eller en kombination av båda former.⁴³ Under samma tioårsperiod har också konstnärgruppen som erhållit arbetsmarknadsstöd minskat kraftigt, liksom andelen som fått sjukersättning.⁴⁴ Flera utövare vi träffat har också vittnat om svårigheter att få ersättning vid skada, sjukfrånvaro eller föräldraledighet⁴⁵, något som återkommande påpekas av fackliga organisationer där kombinationen av företagande och kortare anställningar är vanligt förekommande.⁴⁶

40. Intervju Peo Sander, 2017-08-30.

41. Intervju utövare Alby, 2017-09-13.

42. Intervju med förbundsdirektör Mika Romanus, 2017-10-04.

43. Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor, s.12.

44. Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor, s.13.

45. Intervjuer.

46. Till exempel Journalistförbundet och KRO/KIF.

När det gäller inkomster kan det också vara värt att lyfta en annan fråga, nämligen utövares upphovsrätt. Fle- ra av de vi träffat har problematiserat frågan, som inom cirkusen skiljer sig från andra konstområden då proces- serna ser annorlunda ut. Vi kommer inte inom ramen för denna kartläggning kunna fördjupa oss i detta, men vill gärna peka på det som ett område som behöver belysas. Det finns förutom internationella modeller att titta på, även exempel på hur frågan har lösts hos större institu- tioner och arbetsgivare som anställer artister med färdiga nummer som inkorporeras i föreställningar.

5.5.7 Andra möjligheter till försörjning: pedagogik och evenemangsverksamhet

Det underlag vi har kunnat samla in via enkät har inte gett oss grund att redogöra för i vilken uträkning utö- varna finner sin försörjning genom närliggande verk- samhet. Det som främst framkommit under intervjuer är att utövare till stor del både får sin försörjning och fi- nansierar föreställningsprojekt genom att ta kortare eller längre uppdrag som pedagog eller genom att uppträda i kommersiella sammanhang. De flesta framhåller det som positivt att de möjligheterna finns, men ser också vissa problem. Det som lyfts under intervjuerna är att ju mer man arbetar som pedagog, desto mindre tid har man för sin egen träning och för att utvecklas konstnärligt. Det både hämmar ens utveckling och ökar skaderis- ken. Kommersiella uppdrag har en begränsad marknad i Sverige och många beger sig utomlands för att kunna få tillräckliga uppdrag.

Det bör dock noteras att cirkusen, i jämförelse med an- dra scenkonstområden, har visat en förmåga att bygga affärsmodeller och utveckla delar av sin verksamhet till kommersiella framgångar. Ett exempel är Cirkör Event som beskrivs under avsnitt 5.3.1 om Cirkus Cirkör, men det gäller även för mindre aktörer. Det är en avvägning i tid och resurser i vilken mån man vill och kan ägna sig åt detta eller åt ett mer konstnärligt utforskande i sitt ar- bete. Om det finns ett intresse av det senare finns också ett behov av att finansiera det – med offentliga medel, intäkter från eventuell eventverksamhet eller med egna medel, vilket inte sällan är fallet.

5.5.8 Scenkonstallianser

Inom scenkonstområdet finns idag en så kallad tredje anställningsform genom Teateralliansen, Dansalliansen och Musikalliansen. De erbjuder yrkesverksamma, fri- lansande utövare en villkorad grundanställning som ger en ekonomisk och social trygghet. De anställda tar tjänst- ledigt för att arbeta och återvänder till sin anställning på alliansen mellan sina uppdrag. De anställda kvalificerar

sig genom att hålla en hög grad av yrkesverksamhet, och kraven skiljer sig åt mellan de olika allianserna beroende på konstområdenas olika förutsättningar. Allianserna ar- betar även aktivt med kompetensutveckling och förmed- ling. I januari 2017 var antalet anställda vid allianserna 144 inom teater, 65 inom dans och 143 inom musik. Det totala antalet yrkesverksamma är ungefär 4 000 inom teater, 1 000 inom dans och 7 000 inom musik.⁴⁷

Under de intervjuer och samtal vi har haft har allians- modellen återkommit som ett förslag på åtgärd som man gärna skulle se även för cirkusens utövare. Det skulle ska- pa en trygghet och möjlighet till kontinuitet för dem som anställs och en möjlighet att ägna sig aktivt åt sin träning under de perioder de inte är i produktion eller uppträder. Det skulle kunna ge artister möjlighet att stanna kvar i yrket. Att stärka deras möjlighet till träning ger utrymme för utveckling, och därmed anställbarhet, och minskar skaderisken. Ett alternativ, då konstområdet är litet, är att undersöka möjligheten att inom ramen för dans- eller teaterallianserna rymma även cirkusartister.

47. Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor, s.19.

6 PUBLIKENS TILLGÅNG TILL SAMTIDA CIRKUS I SVERIGE

Att cirkusartister med bas i Sverige i hög grad är verksamma utomlands är något som är tydligt efter samtalen med verksamma i branschen. En anledning till detta är att antalet möjliga speltillfällen för samtida cirkus i Sverige är begränsade. Detta faktum är något som tidigt lyftes av samtliga organisationer och personer vi har varit i kontakt med under arbetet, inte minst av branchorganisationen Manegen.

Arrangörer av samtida cirkus sammanfaller i stort med arrangörer av annan scenkonst. Den generella avsaknaden av statistik inom hela scenkonstområdet gör att det inte finns någon samlad bild av hur mycket samtida cirkus som visas runt om i landet. I den kartläggning som gjordes av branschorganisationen Manegen år 2014 identifierades ett 70-tal scener. Något som kan bromsa mångfalden i utbudet är enligt några att arrangörer, med knappa medel, väljer säkra kort som Cirkör eller ett internationellt gästspel till de relativt få speltillfällena.

Vi gör här en genomgång av hur det ser ut i landet gällande arrangörer och scener som visar samtida cirkus. Vi ser också på antalet speltillfällen i utlandet för artister med bas i Sverige, utifrån de uppgifter som inkommit via enkätsvaren.

6.1 Arrangörer inom cirkusområdet, ett informellt nätverk

Det finns ett löst sammansatt cirkusnätverk i landet bestående av runt 25 scener, arrangörer, teatrar, kommunföreträdare, enskilda personer med flera. Nätverket befinner sig i ett tidigt utvecklingsstadium men har regelbundna träffar och utbyter information och kunskap inom cirkusområdet. Bilden av nätverket, hur aktivt det är, hur ofta de träffas och vilka som medverkar, skiftar beroende på vilken aktör man talar med.

Tydligt är att det här i alla fall finns ett forum för intresserade arrangörer som ännu bygger primärt på enskilda personers engagemang, men som har potential att utvecklas. Nätverket benämns ofta ”cirkusnätet” av dem vi har talat med. Detta är sannolikt med referens till Dansnät Sverige som är ett turnénätverk av arrangörer på dansområdet som samverkar för att föra ut dansen i första hand till publik utanför storstäderna. Dansnätet mottar statligt stöd för att varje arrangör ska kunna få delar av kostnaderna för gästspelen täckta. Detta är ett exempel på att cirkusfältet ofta refererar till dansen och de offentliga insatser som har gjorts inom detta konstområde.

Kulturrådet efterfrågade en adresslista till nätverket av arrangörer. Till de nätverksmedlemmar som utgörs av scener, arrangörer (10 stycken) eller festivaler (5 stycken) skickades en förfrågan om hur många samtida cirkusföreställningar de hade visat under 2016. Frågan skickades även till Orienteatern i Stockholm, Dieselverkstaden i Nacka samt Folkets Hus och Parker som Kulturrådet hade kännedom som aktiva scener inom samtida cirkus.

Av de 13 scener/arrangörer som fick frågan, svarade 8 scener att de under 2016 presenterade totalt 115 offentliga cirkusföreställningar för en publik på drygt 51 000 personer. Av föreställningarna var 35 procent från Cirkus Cirkör och 47 procent producerade av andra svenskbaserade kompanier.⁴⁸ De återstående 18 procenten bestod sålunda av internationella gästspel. Landskrona Teater arrangerade ingen samtida cirkus under året och Dieselverkstaden arrangerade huvudsakligen skolföreställningar så dessa redovisas inte i tabell 1 nedan.

Den samtida cirkusen är bara en liten del av dessa sceners program som huvudsakligen består av andra scen-

48. De festivaler som ingår i cirkusnätverket ingår inte i dessa siffror utan redovisas under 6.2.

Tabell 1. Antal föreställningar och antal besök på utvalda scener (Cirkusnätet m.fl.) 2016

Arrangör/scen	Ort	Antal föreställningar			Antal besökare		
		Svenska produktioner	Internationella produktioner	Totalt	Svenska produktioner	Internationella produktioner	Summa
Subtopia	Botkyrka	7	9	16	1 372	2 728	4 100
Stora Teatern Göteborg	Göteborg	17	8	25	7 782	3 219	11 001
Sommarscen Malmö	Malmö	11	2	13	2 485	1 250	3 735
Dansens Hus	Stockholm	19	2	21	14 063	1 582	15 645
Orienteatern	Stockholm	13		13	2 695		2 695
Södra teatern	Stockholm	1		1	373		373
Umeå TF, Folkets Hus, Sagateatern	Umeå	7		7	2 640		2 640
Stortsjöteatern Östersund	Östersund	4		4	1 664		1 664
Folkets Hus och Parker/Riksteatern	15 orter	15		15	9 520		9 520
Summa		94	21	115	42 594	8 779	51 373

konstuttryck. Detta med undantag av Subtopia/Hangaren, som är inriktad på samtida cirkus men som dock har en begränsad verksamhet främst av ekonomiska skäl. Den scen som ofta lyfts fram av många företrädare i branschen är Stora Teatern i Göteborg som i regel programlägger sex cirkusföreställningar årligen, vilket har gett en kontinuitet i cirkusutbudet av såväl inhemska som internationella produktioner.

Liksom de scenkonstinstitutioner som vi har varit i kontakt med nämner de arrangörer vi har talat med ett antal faktorer som de anser utmärker den samtida cirkusen. Flera pekar på konstformens potential på grund av låga trösklar då den inte ställer krav på språkkunskaper, att den upplevs vara lätt att ta till sig och ofta vänder sig till alla åldrar.

Pernilla Appelqvist som arbetar som programchef på Stora teatern i Göteborg understryker att cirkusen lockar en bred publik. ”Det är stor skillnad jämfört med annat. Det har blivit en grej för göteborgare att gå på cirkus och det lockar mer och mer publik. Cirkusen kan också locka in publik i huset som sedan kanske går även på dans och teater. Skolorna köper in cirkusföreställningar först av allt.” Även stora möjligheter till kringarrangemang av typen prova-på-aktiviteter är något som lyfts fram av flera, ”cirkusen väcker automatiskt nyfikenhet, att man vill testa själv”.

6.2 Festivaler där cirkus visas

Det finns ett antal festivaler av olika karaktär i Sverige som bland annat presenterar cirkus, varieté och gatuperformance. Under 1990-talet spelade Stockholms vattenfestival en viktig roll för att introducera konstformen för en bredare publik, såsom nämnts i avsnittet om den samtida cirkusens historia i Sverige. Flera av festivalerna är årliga som till exempel Göteborgs kulturkalas, Malmöfestivalen, Stockholm Street Festival och Halmstad Internationella Gatuteaterfestival. I augusti 2017 arrangerades för första gången Cirkusslottet i Finspång, som planeras

bli en årligen återkommande internationell cirkusfestival. Umeås stora satsning på nycirkusfestivalen som hölls under 2014 var planerad att återkomma 2018 men har av olika skäl skjutits upp till 2019.

När det gäller de festivaler som ingår i cirkusnätverket som har uppgett föreställnings- och publiksiffror 2016⁴⁹ är förhållandet det motsatta när det gäller andelen internationella gästspel jämfört med scenerna ovan. Av de 277 redovisade föreställningarna eller akterna är 65 procent internationella och mindre än 10 procent svenskproducerade. Här finns dock ett bortfall på knappt 30 procent där deltagande kompanier och artister inte har kunnat specificeras utan har redovisats i klump. Det totala publikantalet på festivalerna har av arrangörerna beräknats till närmare 135 000 personer. Beräkningarna av publikantalet är mycket osäkra då flera av föreställningarna/akterna visades utomhus på offentliga platser utan entréavgifter och närmast obegränsat antal publikplatser. Detta är till exempel förklaringen till att Gratte Ciel's två platsspecifika föreställningar på Gustav Adolfs torg under Stockholms kulturfestival kunde dra en publik på uppskattningsvis nära 22 000 personer. Andra ”öppna” arrangemang som Stockholm Street Festival beräknade en publik på runt 50 000 personer, Malmö-festivalen drygt 17 000 och Halmstad Internationella Gatuteaterfestival drygt 16 000 besökare.

Festivalerna visar, trots osäkra besöks-siffror, att de genom sin lättillgänglighet och sin mångfald vad gäller scenkonstuttryck är av stor betydelse för att ge allmänheten, åtminstone i storstadsområdena, ett brett varierat utbud. Dessutom ger festivalerna utövarna tillfälle att möta en publik vilket möjliggör såväl intäkter som utveckling av verksamheterna.

49. Uppskattade siffror från Göteborgs kulturkalas, Halmstad Internationella Gatuteaterfestival, Sommarscen Malmö, Malmöfestivalen inkl. Vinter i City, Stockholms kulturfestival, Stockholm Street Festival inkl. on Tour.

Tabell 2. Antal föreställningar och antal besök på utvalda scener (Cirkusnätet) 2016

Festival	Kommun	Antal föreställningar				Antal besökare			
		Svenska produkt.	Intern. produkt.	Ej angivet	Summa	Svenska produkt.	Intern. produkt.	Ej angivet	Summa
Göteborgs Kulturkalas	Göteborg	7	15		22	1 355	9 300		10 655
Halmstad Internationella Gatuteaterfestival	Halmstad			45	45			16 500	16 500
Malmöfestivalen	Malmö			33	33			17 200	17 200
Stockholm Street Festival	Stockholm		90		90		50 000		50 000
Stockholms kulturfestival	Stockholm	12	8		20	4 600	24 400		29 000
Växjö, arr. Stockholm Street Festival	Växjö			1	1			600	600
Stockholm Street Festival on Tour	Nio orter		66		66		10 980		10 980
Summa		19	179	79	277	5 955	94 680	34 300	134 935

6.3 Riksteaterns roll

Riksteatern har av regeringen i uppdrag att producera och turnera scenkonst av hög kvalitet och främja spridning av scenkonst som når en så stor och bred publik som möjligt. I uppdraget ingår även att verka för ett stärkt arrangörsled och att arbeta med arrangörsutveckling. Vidare har de i uppdrag att arbeta med kompetensutveckling och ska utgöra expertstöd för hela scenkonstområdet. De ska främja kunskap, kompetensutveckling och samverkan mellan lokala, regionala och nationella scenkonstaktörer i hela landet.⁵⁰

Sedan 2014 har Riksteatern ett utökat dansuppdrag från regeringen. Riksteatern ska i enlighet med detta ”bidra till utveckling och spridning av dansen som konstform i hela landet genom samarbete med nationella, regionala och lokala aktörer och därmed ge koreografer och dansare utrymme att utveckla sitt konstnärskap”⁵¹. Enligt målen som organisationen har satt upp för verksamheten ska man verka för ökad tillgång till professionell dans i hela landet, öka antalet dansproduktioner i sin verksamhet samt delta i och främja den pågående utvecklingen inom dansområdet. De lokala teaterföreningarna ses som nyckelaktörer för att sprida danskonsten över hela landet.⁵²

Riksteatern är en ideell organisation som består av 230 lokala teaterföreningar som köper in och arrangerar scenkonstföreställningar samt en producerande teater som skapar föreställningar för turné. Det är därför en organisation som verkar dels på uppdrag av sina medlemmar, dels på uppdrag av regeringen.

Riksteatern repertoarlägger cirkus till teaterföreningar och skolarrangörer. Repertoaren har det senaste året bestått av färdigproducerade svenska och internationella produktioner. Turnémodellen Riksteatern använder är att turnéerna sker med fullständig teknisk utrustning med ljus, ljud och eventuell riggning för olika discipliner. Lokaler är huvudsakligen gymnastiksal, mellanstora och stora scener. Riksteatern har även samarbetat med Folkets Hus och Parker, till exempel med Kalas i parken som spelades under somrarna 2016 och 2017.

50. Riktlinjer för statens bidrag till Riksteatern, Ku2016/02761/LS (delvis).

51. Ur Regeringens riktlinjebeslut angående Riksteatern för 2017.

52. www.riksteatern.se

Tabell 3. Antal föreställningar och besök fördelade på län 2012–2016

Län	Antal besökare	Antal föreställningar
Blekinge län	623	5
Dalarnas län	2 151	5
Gotlands län	348	4
Gävleborgs län	971	7
Hallands län	1 445	6
Jämtlands län	1 830	9
Jönköpings län	120	1
Kalmar län	1 456	9
Kronobergs län	922	3
Norrbottnens län	602	5
Skåne län	5 905	14
Stockholms län	6 612	22
Södermanlands län	193	1
Uppsala län	150	1
Värmlands län	1 650	2
Västerbottens län	7 032	27
Västernorrlands län	1 902	9
Västmanlands län	226	2
Västra Götalands län	4 154	10
Örebro län	1 000	1
Östergötlands län	945	3
Totalsumma	40 237	146

Riksteatern har under åren 2012–2016 årligen tagit ut en eller två cirkusproduktioner per år för turné i landet. Under dessa fem år har åtta olika produktioner spelats 146 gånger för en publik på totalt 40 237 personer i samtliga 21 län, se tabell 3. Fyra av produktionerna var svenska, av de övriga kom två från Australien, en från Storbritannien och en var en internationell produktion. De svenska⁵³ produktionerna stod för 55 procent när det gäller såväl föreställnings- som publikantal. Tre av de fyra svenskproducerade föreställningarna var sommarturnéer i samarbete med Folkets Hus och Parker och visades i många fall i lokaler eller på platser med stor publikkapacitet. Dessa tre produktioner hade de största genomsnittliga besökarantalen, mellan 360 och 635, medan snittet totalt för de åtta produktionerna låg på 276 personer.

Under de samtal som Kulturrådet har haft under arbetet med denna rapport har många lyft Riksteaterns roll och den potential som finns i att genom Riksteatern ge cirkusen en ökad spridning i landet. Flera är av den uppfattningen att Riksteatern både skulle kunna erbjuda ett större utbud av cirkus och ta ett större nationellt ansvar genom att anlita fler svenskbaserade kompanier, i stället för att som idag ofta ta in utländska kompanier. Detta för att bidra till att öka spelmöjligheterna i landet för utövare baserade i Sverige.

Något som också lyfts är vikten av att Riksteatern också erbjuder möjlighet till residens och går in med produktionsresurser i de föreställningar man turnerar,

53. Med svensk menas att föreställningen är producerad i Sverige.

för att ge kompanier förutsättningar att stärka kvaliteten och utveckla sitt konstnärskap. Det vill säga inte endast turnerar föreställningar där grupperna själva får stå för alla produktionskostnader. Genom sitt arbete med att stärka arrangörsledet, har Riksteatern också möjlighet att öka kunskapen hos de arrangerande föreningarna om cirkus som konstform, förutsättningar för att arrangera samt publikutveckling i relation till cirkus. Riksteaterns uppdrag om att utgöra ett expertstöd för hela scenkonstområdet bör, enligt många av dem vi har talat med, även kunna innefatta den samtida cirkusen.

6.4 Arrangörer som visar cirkus

En stor och viktig arrangörsgrupp är landets kommuner i form av förskolor och skolor som beställer föreställningar för barn och unga. I många fall subventioneras dessa föreställningar av kommuner och/eller landsting och regioner. Här har de fria teatrarna en lång tradition av speltillfällen men dansen har sedan 90-talet tagit ett allt större utrymme. Här har danskonsulentverksamheterna spelat en stor roll för turnémöjligheterna för dansare. Dessa föreställningar är som regel slutna men kan delvis vara öppna för barn utanför förskolan och deras vuxna.

När det gäller offentliga föreställningar är arrangörerna mer skiftande. Riksteaterns 230 lokala teaterföreningar är potentiella arrangörer av samtida cirkus precis som de är av stor betydelse för spridning av övrig scenkonst i hela landet.

I Kulturrådets enkät riktad till kompanier ställdes bland annat frågor om vilka scener/platser kompanierna hade framträtt på. De 22 kompanier som har besvarat denna fråga anger sammanlagt 65 spelplatser runt om i landet. Det stora flertalet av dessa har endast visat ett enda kompani. Det finns exempel där en scen kan vara mycket viktig för ett kompani, som exempelvis Tom Tits Experiment i Södertälje där Gycklargruppen Trix spelade totalt 78 föreställningar under 2016.

Utifrån enkätsvaren går det sålunda inte att se om någon enskild arrangör eller scen har varit särskilt betydelsefull för cirkusområdet som helhet, även om varje arrangemang kan vara väldigt viktigt där det äger rum. Få av respondenterna i enkäten har haft föreställningar på någon av de scener som ingår i det informella cirkusnätverket och som kanske har den största kontinuiteten avseende presentation av samtida cirkus.

6.5 Speltillfällen i utlandet för svenskbaserade kompanier

Av de 35 kompanier som svarat på Kulturrådets enkät har 10 kompanier uppgett att de haft föreställningar på scener utomlands under 2016. Dessa 10 kompanier spe-

lade totalt i 17 länder på 37 olika scener. Det totala antalet redovisade föreställningar är 139 stycken. Uppgifter om antal föreställningar saknas dock för flera kompanier, liksom det för flera länder helt saknas uppgift om antal föreställningar. Vi har således för lite och för osäker information för att utifrån detta säga något om en internationell marknad för svenska aktörer.

Av de personer vi träffat har dock flera framhållit att det är av avgörande betydelse att ha tillgång till en internationell marknad. Dels för att alls få speltillfällen, dels för att få ett erkännande som i sin tur kan ge speltillfällen i Sverige.

Ser vi till Cirkus Cirkörs statistik för 2016 kan vi konstatera att mer än en fjärdedel av speltillfällena och en fjärdedel av publiken var utanför Sverige. Cirkus Cirkör hade under en treårsperiod ett utvecklingsbidrag för regional kulturverksamhet från Kulturrådet för att bygga upp och etablera ett internationellt produktionskontor. Syftet var att expandera marknaden och förlänga livslängden för Cirkörs produktioner, detta för att göra produktionerna ekonomiskt hållbara samt få medel att kunna återinvestera i nya produktioner. Det arbetet är idag väl etablerat.

7 VERKSAMHETER SOM FRÄMJAR SAMTIDA CIRKUS

I detta avsnitt beskriver vi tre organisationer i Sverige som på olika sätt främjar området samtida cirkus. Det är medlemsorganisationen Manegen som samlar branschens olika led, plattformen Karavan i Malmö och det kommunala aktiebolaget och plattformen Subtopia i Botkyrka samt Subcase, en mässa för samtida cirkus. Vi tar även upp dans-, teater och scenkonstkonsulenternas verksamhet runt om i landet liksom cirkuskonsulenterna i Stockholm, som är den enda i sitt slag. Slutligen nämner vi ett antal internationella nätverk som driver samverkan på cirkusområdet i vilka svenska aktörer medverkar.

7.1 Branschorganisationen Manegen

Manegen startades 2009 som ett initiativ från branschen själv utifrån ett behov att samverka kring behov av professionella arbetsvillkor, utbildnings- och träningsmöjligheter, konstnärlig utveckling, försäljning, kompetensutveckling, informationsspridning och internationellt nätverkande. Enskilda artister, små och stora kompanier, de större aktörerna och andra utövare inom cirkus, gatupformance och varieté gick då samman och grundade den ideella föreningen Manegen – Centrum för cirkus, varieté och gatupformance. Inspirationen hämtades från länder där det etablerats övergripande organisationer med syfte att tillvarata aktörernas intressen. I Frankrike finns organisationen Artcena⁵⁴, i Kanada En Piste, i Finland finns ett cirkusinformationscenter och England har Circus Development Agency.⁵⁵

Ett viktigt steg togs 2012 då Manegen fick sitt första reguljära stöd från Kulturrådet för den dagliga träningen för professionella artister. Verksamheten kunde då etableras på kontinuerlig basis i Alby i samarbete med Cirkus Cirkör och med stöd av Botkyrka kommun. Med stöd av Region Skåne och Kulturrådet införde Manegen daglig träning även i Malmö i samarbete med scenkonstkollektivet Karavan 2015. För år 2017 var stödbeloppet från Kulturrådet 450 000 kronor. Manegen arbetar vidare med att stötta etablering av daglig träning för professionella på fler platser i landet.

Manegen arrangerar bland annat kompetensutveckling för professionella artister genom kurser, seminarier och workshoppar, ofta i samarbete med andra organisationer och verksamheter. Organisationen är medlem i internationella nätverk som Circostrada, den europeiska plattformen för cirkus och gatukonst, samt Fédéc,

den internationella organisationen för utbildnings- och intresseorganisationer inom cirkus. Likaså är Manegen medlem av Baltic–Nordic Circus Network.

Manegen har sedan 2013 sökt och beviljats verksamhetsbidrag från Kulturrådet som så kallad centrumbildning, 380 000 kronor för år 2017. Centrumbildningar är intresse- och förmedlingsorganisationer för de fria professionella utövarna inom respektive konstområde. Syftet med det statliga stödet är att förstärka främst centrumbildningarnas arbetsförmedlande verksamhet. Detta har förutom ett erkännande av konstformen gett en viss stabilitet och möjliggjort en utveckling av verksamheten.

Föreningens omsättning, inklusive det statliga stödet till daglig träning och som centrumbildning, var 2016 drygt en miljon kronor. För närvarande har föreningen en person anställd på halvtid.

7.2 Plattformen Karavan

Karavan startade 2009 och beskriver sig som ett scenkonstkollektiv, en fysisk plats och en plattform. De arbetar framförallt med samtida cirkus och med musik. Karavan har en lokal i en nedlagd bilverkstad som bland annat fungerar som repetitionslokal, scen för egna produktioner och gästspel samt kurslokal för barnverksamhet. Lokalen hyrs även ut till andra artister eller kompanier som behöver lämpliga repetitionsutrymmen. Karavan har anordnat festivaler vartannat år sedan 2013 med både svenska och internationella artister.

Karavan har även bedrivit daglig träning i lokalerna för artister sedan 2009. Under hösten 2015 inleddes ett tätare samarbete med branschorganisationen Manegen, och den dagliga träningen började då genomföras med stöd av Region Skåne och Kulturrådet. Detta möjliggjorde samtidigt en uppgradering av säkerhet och material i lokalen samtidigt som Karavans producenttjänst kunde utökas för att administrera det hela. Tjänsten och uppgraderingarna möjliggör enligt Karavan en stabilare och bättre daglig träning samt bättre kommunikation både internt och externt.⁵⁶

Karavans verksamhet har förutom egna intäkter huvudsakligen finansierats av Malmö stad, Region Skåne och Kulturrådet. En del av stödet har varit indirekt då det har gått till Manegen för daglig träning. De offentliga stöden till verksamheten har fluktuerat genom åren men under åren 2012–2016 uppgick de totalt till drygt 2,4

54. Hors Les Murs och Centre National du Théâtre slogs 2016 samman till Artcena.

55. <http://manegen.org/om-oss/historik/> Hämtad 2017-11-08.

56. Intervju med Hanna Hedvall, Producent Karavan, Ida Stenmann och Christoffer Remberger, Karavan/Cirkus Saga 2017-05-31, samt <http://karavanmalmo.se/om%20oss-2/om%20oss.html>

miljoner kronor. Stöden från Malmö stad var kontinuerliga och uppgick till knappt 1,4 miljoner kronor, medan Kulturrådet och Region Skåne beviljat hälften var av reserande drygt en miljon kronor. Indirekt har Kulturrådet och Region Skåne genom bidrag till Manegens dagliga träning bidragit till Karavans verksamhet. Inför 2018 har Kulturrådet också beviljat ett mindre verksamhetsstöd om 150 000 kronor för Karavan som plattform.

7.3 Plattformen Subtopia och mässan Subcase

Subtopia är en del av det kommunala aktiebolaget Upplev Botkyrka AB och fungerar som centrum för Botkyrka kommuns satsning på kreativa näringar. Subtopia hyser över 80 organisationer, företag och utbildningar och är involverat i en rad olika projekt, bland annat cirkusproduktioner, filmproduktionsstöd, stadsutveckling, inkubatorverksamhet och kommersiella events. Sedan 2010 driver de även Hangaren Subtopia, en scen för samtida cirkus.⁵⁷ Att cirkusen har en sådan central plats i verksamheten härrör sig från Botkyrka kommuns satsning på kulturell infrastruktur och Cirkus Cirkörs flytt till kommunen runt millennieskiftet.⁵⁸

Subtopia är även partner i flera internationella cirkusnätverk – FACE (Fresh Arts Coalition Europe), Circostrada och Baltic Nordic Circus Network som alla beskrivs närmare i avsnitt 7.5.⁵⁹ Subtopia har en konstnärlig programchef för cirkus med uppgift att utveckla cirkusmiljön. Verksamheten beskrivs som en plattform och en mötesplats. Plattformen innebär att stödja kompanier i att utveckla sina verksamheter i syfte att bli självständiga. Här ingår att erbjuda möjligheter till nätverkande, workshoppar, presentation av färdiga verk och mässan Subcase. Att kunna tillhandahålla repetitionslokaler är något Subtopia skulle önska att de kunde göra i större utsträckning. Mötesplatsen handlar om att locka så många svenska och internationella artister som möjligt genom att till exempel organisera residensprogram, workshoppar och produktionsrådgivning.

Hangaren, som är Subtopias scen ska presentera en bredd av samtida cirkus, såväl lokala, nationella som internationella uppsättningar. Under 2016 arrangerade Subtopia 16 föreställningar av fem kompanier, varav två svenska, för en publik om 4 100 personer. Utmaningarna när det gäller läget och finansieringen av gästspelen gör det svårt att öka antalet föreställningar, vilket Subtopia skulle önska att de kunde. Om det fanns andra förutsättningar skulle de vilja nyttja Hangaren i mycket större utsträckning för att presentera cirkus. I dagsläget är det

alltför kostsamt.⁶⁰

Subcase Subtopia Circus Fair är en årlig mässa för nordisk samtida cirkus producerad av Subtopia i samarbete med nordiska, europeiska och svenska partner. Subcase är kurerad tillsammans med en grupp av scenkonstexperter från Norden och Baltikum. Subcase riktar sig speciellt till producenter och bokare från scener, festivaler och andra typer av scenkonstarrangemang samt till agenter, stödorganisationer och journalister.⁶¹

Under Subcase 2016 presenterades 23 nordiska kompanier för 160 producenter och bokare från 21 länder. Därutöver presenterades ytterligare 21 kompanier på utställningstorget.⁶² Totalt deltog 116 artister samt 30 elever och lärare från Dans och Cirkushögskolan. Dessutom erbjöds seminarier, nätverksmöten och ett internationellt mentorsprogram.⁶³ Som ett resultat av mässan pekar arrangörerna bland annat på att de deltagande kompanierna har kompetensutvecklats, fått en stor mängd nya kontakter, marknadsförts i stora delar av Europa och övriga världen, hittat samproducenter för sina produktioner och sålt föreställningar. Även de nordiska och internationella arrangörerna har fått ökad kunskap om samtida nordisk cirkus, internationella nätverk och arrangörer.⁶⁴ Subtopia ser själva att de skulle kunna utveckla Subcase ytterligare. Det finns en så stor potential i både det internationella intresset och möjligheterna för artister och arrangörer att mötas och nätverka. Så som mässan utvecklats de senaste åren finns där också ett frö till en cirkusfestival i Stockholms län, 2017 med föreställningar på scener i Alby, Norsborg, Södertälje, Nacka och Stockholm.⁶⁵

7.4 Konsulentverksamhet

7.4.1 Dans-, teater- och scenkonstkonsulenter

Regionala dans-, teater- eller scenkonstkonsulenter arbetar bland annat för att stötta arrangörer, bygga och förmedla nätverk, handlägga subventioner och utveckla scenkonsten i länen. De spelar en central roll för att främja tillgången till scenkonst runt om i landet.

Anställningsformerna kan variera men teater- eller scenkonstkonsulenterna arbetar oftast på uppdrag av den regionala riksteaterföreningen även om de inte är anställda av den. De regionala danskonsulenterna arbetar på uppdrag av sina respektive regioner eller landsting. Rent organisatoriskt ser det väldigt olika ut, vilket i sin

57. www.subtopia.se/om-subtopia/ 2017-11-10.

58. Intervju med Pernilla Hellman och Rani Kasapi, Botkyrka kommun, 2017-06-16.

59. www.subtopia.se/utvecklas/cirkus/natverk/ 2017-11-10.

60. Intervju med Karin Lekberg, chef och Kiki Muukkonen, konstnärlig programchef cirkus på Subtopia, 2017-09-13.

61. www.subtopia.se/utvecklas/cirkus/subcase/ 2017-11-10.

62. <https://subcase.se/artists/> 2017-11-13.

63. Subtopias redovisning till Kulturrådet av projektet Subtopia/ Subcase Dnr KUR 2015/5009.

64. Årsberättelse 2016, Subtopia.

65. Intervju med Karin Lekberg och Kiki Muukkonen, Subtopia, 2017-09-13.

tur påverkar hur de arbetar och vilka samarbetspartner de har. Gemensamt för danskonsulenterna är att de i huvudsak verkar för att barn, ungdomar och vuxna ska få ökade möjligheter att se, få kunskap om dans som konstform och själva utöva dans som uttrycksform.

Landets dans- och teater- och scenkonstkonsulentverksamheter har, förutom varierande uppdrag, även olika förutsättningar i arbetet beroende på organisations- och anställningsformer, ekonomi, personal, geografi, demografi med mera.

Inom cirkusområdet är den vanligaste främjandeinsatsen, precis som för teater och dans, att presentera cirkusföreställningar på utbudsdagar och i utbudskataloger samt i vissa fall subventionera föreställningar. Det rör sig ofta om en eller två föreställningar per år eller i många fall inga alls. Dessa uppgifter kommer från en förfrågan som Kulturrådet inom ramen för detta uppdrag har ställt till 33 av landets dans- och teaterkonsulentverksamheter, varav 28 besvarade frågorna.⁶⁶

En enkel förklaring till det begränsade antalet kan vara att antalet turnerande kompanier är litet i förhållande till andra scenkonstområden. Då området samtida cirkus är litet och relativt nytt kan det naturligtvis finnas ytterligare förklaringar som handlar om kunskap. Finns det tillräcklig insikt i arrangörsledet om cirkusområdet beträffande kompanier, olika uttryck, scentekniska krav, marknadsföring och publikpotential? Har cirkusaktörerna tillräcklig vetskap om arrangörerna i fråga; om vilka som finns, hur man når dem, deras förutsättningar, nätverk och strukturer som exempelvis konsulenter?

Några konsulenter gör även andra insatser inom cirkusområdet. Riksteatern Skånes scenkonstkonsulent har exempelvis haft rådgivning kring teknik, kulturell infrastruktur, turnéer, bidrag och regional utveckling med cirkuskompanier. Riksteatern Västerbottens konsulent hjälper Umeå teaterförening med att bygga upp ett arrangörsnätverk för cirkus. Dansutvecklaren i Jönköpings län stöttar projektet JONK som är ett treårigt projekt som presenterar teater, dans och cirkus av internationella artister för målgruppen upp till 25 år i Jönköpings kommun och län. Här har cirkusen och gatukonsten spelat stor roll för att nå ut.⁶⁷

7.4.2 Cirkuskonsulentverksamheten i Stockholms län

Landets första och enda cirkuskonsulentfunktion finns i Stockholm. Stockholms läns landsting beslutade inför 2014 om ett utökat uppdrag för danskonsulentverksamheten i länet (DIS) genom inrättandet av en cirkuskonsu-

lent. Tjänsten började som en deltidstjänst men är från och med 2017 på heltid. Förvaltningen hade identifierat att det befintliga förmedlingsarbetet och subventionssystemen inte var anpassade för cirkus, vilket hade till följd att cirkusföreställningar inte nådde ut. DIS, Landstingets kulturförvaltning och branschorganisationen Manegen diskuterade tillsammans fram en modell som sedan antogs av kulturnämnden.

Cirkuskonsulentens uppdrag är att verka för att barn och unga ska få möta cirkuskonsten, förmedla föreställningar till skolor och förskolor, erbjuda fortbildning till lärare och andra arrangörer, erbjuda handledning för artister och kompanier och erbjuda cirkusföreställningar i samarbete med nätverket DANSISTAN.⁶⁸

Cirkuskonsulentens arbete har under 2016 resulterat i 57 subventionerade föreställningar för 2 570 barn i 14 kommuner. Dessutom har konsumenten genom samarbete med bland andra Södra Teatern visat David Erikssons föreställning *Pink on the inside* för 350 gymnasieelever och samarbetat i en särskild kampanj åt Stockholms stad vilket resulterade i 22 cirkusföreställningar för över 1 300 barn i två stadsdelar. I Botkyrka ingick konsumenten och Circus Glass Royale ett samarbete med kommunens kulturrenhet vilket resulterade i 14 föreställningar av *Limbo Land* till eleverna i kommunen.

Cirkusverksamheten inom DIS har i samarbete med Manegen också arrangerat seminarier för artister och cirkusgrupper om att nå ut med cirkusen till förskolan och skolan.

Landstingets kulturförvaltning ser att satsningen bland annat har genererat fler föreställningar för cirkuskompanier. Det bedöms ha gett ringar på vattnet som leder till konstnärlig utveckling och större möjligheter för artister att etablera sig. Satsningen har också resulterat i fler ansökningar från cirkusaktörer till landstingets kulturförvaltning. Att koppla cirkuskonsulenten till danskonsulentverksamheten där det redan fanns en etablerad verksamhet med bra placering, erfarenhet, kunskap och förtroende, anser landstingsföreträdarna var en framgångsfaktor som har lyft såväl cirkus- som dansområdet.⁶⁹

Landstingets bedömning är att inrättandet av en cirkuskonsulent har haft stor betydelse för framförallt barn och ungas möjlighet att ta del av den professionella samtida cirkusen. Genom att tillföra kompetens och resurser har cirkuskonsten nått ut och publiken har kunnat ta del av en större mångfald av scenkonstuttryck. Detta har även öppnat upp för fler arbetstillfällen för cirkuskompanierna/grupperna och artisterna. Cirkusverksamheten

66. Svar på fråga utskickad per e-post till 33 dans- och teaterkonsulentverksamheter 2017-05-22 och 2017-06-15.

67. Svar på fråga utskickad per e-post till 33 dans- och teaterkonsulentverksamheter 2017-05-22 och 2017-06-15.

68. Ett nätverk av 23 scener i Stockholms län, med ett programråd som väljer ut föreställningar som presenteras för barn och unga.

69. Catharina Fogelström, enhetschef och Agneta Olofsson, handläggare, Kulturförvaltningen, Stockholms läns landsting 2017-05-18.

har även genom seminarier och ombudsträffar i samverkan med andra aktörer möjliggjort kompetensutveckling av såväl arrangörer, lärare och kultursamordnare som producenter och artister. En av orsakerna att cirkusverksamheten etablerades så snabbt tror man kan vara att den växte fram i samverkan mellan landstinget, danskonsulentverksamheten och branschen.

7.5 Internationella nätverk som främjar cirkus

Det finns flera europeiska och ett nordiskt nätverk inom samtida cirkus där Sverige finns representerat både genom plattformen Subtopia och branschorganisationen Manegen. Nätverken arbetar på olika sätt för att främja cirkuskonstens utveckling och spridning och för att stärka sektorn generellt. Nedan beskrivs kort de olika nätverken.

Subtopia har sedan 2012 mottagit stöd till internationella nätverk från Kulturrådet (60 000 kronor år 2016) för sitt medlemskap i fyra av nätverken (Baltic Nordic Circus Network, Circostrada, Circus Next och Face). Stödet ges till sökande organisations medlemsavgift till internationell organisation och till viss internationell mötesverksamhet eller motsvarande. Manegen har under de senaste tre åren också sökt stöd från Kulturrådet för medlemskap i Baltic Nordic Circus Network och Circostrada, men har inte fått dessa ansökningar beviljade.

Baltic Nordic Circus Network är ett nätverk av 16 organisationer i de nordiska och baltiska länderna som har utvecklats sedan 2007. Nätverket verkar för konstnärligt kunskapsutbyte och kompetensutveckling samt för att öka synligheten och kunskapen om samtida cirkus i de baltiska och nordiska länderna. Nätverket drivs med stöd från Nordisk kulturkontakt. Svenska Manegen är värd/koordinator för nätverket under perioden 2017–2019.⁷⁰

Circostrada Network – European Network for Circus and Street Arts är ett europeiskt nätverk av scener, festivaler och resurscenter för samtida cirkus och gatukonst i Europa som grundades 2003. Drygt ett 90-tal organisationer från över 30 europeiska länder medverkar och det koordineras av den franska branschorganisationen för cirkus och gatukonst Artcena. Det är ett av 28 europeiska nätverk som har stöd från EU-programmet Kreativa Europa. Nätverket verkar för att stärka cirkus- och gatukonstfälten på europeisk nivå och i de olika länderna genom kunskapsutbyte, gemensamma kulturpolitiska aktiviteter och en rad samarbetsprojekt.⁷¹ Bland nätverkets aktiviteter kan noteras en årlig internationell konferens kallad Fresh Circus. Dit kallas även ett mindre nätverk inom kulturområdet bestående av nationella myndighe-

ter och beslutsfattare som ansvarar för cirkusområdet. Det träffas regelbundet för utbyte av kunskap och information.

Ett annat europeiskt nätverk är Circus Next. Samarbetet koordineras av organisationen Jeunes Talents Cirque Europe som grundades 2007, och som sedan dess har arbetat för att utveckla konstformen genom att stödja unga europeiska cirkusartister med bland annat residensmöjligheter, workshops och produktionsstöd. Nätverket har haft stöd till ett femårigt samarbetsprojekt genom EU:s tidigare kulturprogram, Circus Next 2013–2017, i vilket både Subtopia och Cirkus Cirkör är så kallade associerade partner.⁷² Syftet är bland annat att arbeta med att stödja konstnärligt nyskapande föreställningsprojekt med potential att konstnärligt utveckla sektorn, främja nya produktionsmodeller och stärka det europeiska samarbetet. Nätverket har nyligen även fått en ansökan beviljad inom Kreativa Europa som så kallad europeisk plattform. Subtopia har för närvarande rollen som ordförande i en internationell urvalsjury inom nätverket.

Nätverket FACE/Fresh Arts Coalition Europe består av ett femtiotal organisationer i och utanför Europa som arbetar med teater, samtida cirkus, marionett, platsspecifika och community-baserade projekt samt olika typer av tvärkonstnärlig konst som äger rum i det offentliga rummet och på okonventionella platser. Nätverket verkar för kunskapsutbyte och utveckling av sektorn genom internationella samarbeten.⁷³ Subtopia fungerade under 2014 som sekretariat för nätverket.⁷⁴

Under de senaste åren har Subtopia även varit partner i två andra projekt finansierade genom EU-programmet Kreativa Europa. I projektet Circus Arts and Street Arts Circuits (CASA) har syftet varit att främja kunskapsutbyte, nya samarbeten och cirkusartisters kapacitet att arbeta internationellt.⁷⁵ Projektet Circus 250: Diverse, Real and Physical fick stöd 2017 och handlar om publikutveckling.

Sverige har alltså varit aktivt i internationella sammanhang under en längre tid och har också i vissa fall funnits med som initiativtagare till samarbetena. Medverkan i dessa nätverk och organisationer beskrivs som mycket värdefull av både Subtopia och Manegen, i form av kontaktskapande samt kunskaps- och erfarenhetsutbyte. Det öppnar möjligheter till nya internationella samarbeten och internationella marknader för dem som ges möjlighet att delta i aktiviteterna.

I kartläggningsuppdraget ingår att beskriva de offent-

70. <https://balticnordiccircus.com/about/> 2017-10-25.

71. www.circostrada.org/en 2017-10-26.

72. <http://circusnext.eu/en/plateforme> 2017-10-25.

73. www.fresh-europe.org/about 2017-10-25.

74. Ansökan till Kulturrådet om stöd till internationella nätverk, Subtopia/Upplev Botkyrka AB, KUR 2016/5994.

75. Svensk medverkan i EU-programmet Kreativa Europa 2015, Kulturrådet.

liga insatserna inom cirkusområdet. Nedan följer en genomgång av de statliga myndigheter som ger finansiellt stöd, med ett särskilt avsnitt om det statliga stödet inom ramen för kultursamverkansmodellen, av främjande

insatser och insatser på regional och kommunal nivå. Kapitlet avslutas med utövarnas åsikter om de befintliga stödsystemen, såsom de presenterats för oss i enkät och intervjuer.

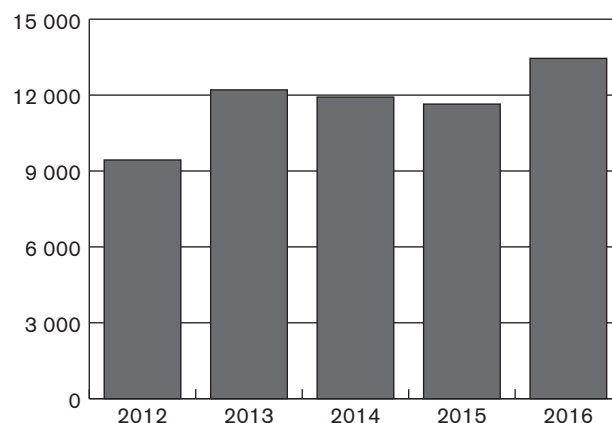
8 OFFENTLIGA INSATSER INOM CIRKUSOMRÅDET

8.1 Sammanlagda statliga insatser 2012–2016

Det statliga stödet till cirkusområdet kan grovt delas upp i stöd till regionala verksamheter som ingår i kultursamverkansmodellen eller, om de ligger i Stockholms län, pekas ut av regeringen i Kulturrådets regleringsbrev, till fria aktörer och till enskilda utövare. Det totala statliga stödet till det professionella cirkusområdet 2012–2016 framgår av tabell 4. Kulturrådet står för den statliga delen av finansieringen till de regionala och utpekade stockholmsinstitutionerna medan stödet till fria aktörer och enskilda utövare är spritt på flera myndigheter med olika stödformer, se vidare 8.2.

Det totala statliga stödet har ökat från 9,4 miljoner kronor 2012 till 13,5 miljoner kronor 2016 men bidragsutvecklingen har inte varit linjär, se diagram 3.

Diagram 3. Totalt statligt stöd 2012–2016 från Konstnärdsnämnden inkl. Kulturbryggan, Kulturrådet, Musikverket och Svenska institutet, tkr

8.2 Statliga stödformer till fria aktörer

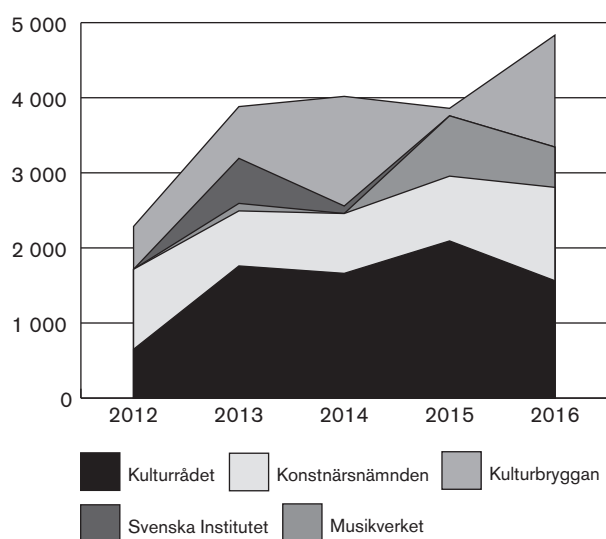
Den statliga finansieringen av de fria cirkuskompanierna (d.v.s. kompanier utan offentlig huvudman) och artisterna sker huvudsakligen via Kulturrådet respektive

Tabell 4. Samlat statligt stöd 2012-2016 fördelat på myndighet och bidragstyp, kr

Myndighet/bidragstyp	Antal	Stödbelopp	Summa antal	Summa belopp
Kulturrådet				
Verksamhetsbidrag regionala institutioner (Cirkus Cirkör)	5	34 349 900		
Verksamhetsbidrag kultursamverkansmodellen	5	1 018 113		
Regionalt utvecklingsbidrag	9	3 900 000		
Projektbidrag fri scenkonst-produktion	18	2 964 000		
Projektbidrag fri scenkonst-presentation/främjande	9	1 655 000		
Internationellt turnébidrag	4	428 000		
Internationellt samarbetsprojekt	2	500 000		
Internationella nätverk	2	100 000		
Verksamhetsbidrag centrubildningar (Manegen)	4	1 150 000		
Daglig träning (Manegen)	5	1 450 000	63	47 515 013
Konstnärdsnämnden				
Arbetsstipendium	7	490 000		
Internationellt kulturutbyte och resebidrag	86	787 500		
Långtidsstipendium	5	665 100		
Projektbidrag	26	2 760 000	124	4 702 600
Kulturbryggan				
Genomförandestöd	7	3 650 000		
Startstöd	6	559 000		
Tematisk utlysning	1	100 000	14	4 309 000
Musikverket				
Projektbidrag	4	1 440 000	4	1 440 000
Svenska Institutet				
Samarbetsprojekt (Clowner utan gränser)	1	600 000		
Expertutbyte (Clowner utan gränser)	1	100 000	2	700 000
Totalt	206		206	58 666 613

tive Konstnärsnämnden. Därutöver har Kulturbryggan, Musikverket och Svenska institutet stått för olika insatser inom konstområdet. Utvecklingen av den statliga finansieringen till fria aktörer inom cirkusområdet mellan 2012 och 2016 visar en tendens av ökade statliga insatser, se diagram 4. Det finns dock osäkerhetsfaktorer gällande siffrorna. Det är dels svårigheten att definiera begreppet samtida cirkus i sig, dels att många projekt är konstområdesöverskridande. I de fall samtida cirkus inte har registrerats som en egen kategori bygger urvalet av projekt på enskilda tjänstepersoners bedömningar. Dessutom är beloppen relativt små vilket gör att en enskilda satsning ett visst år ger stort utslag. Exempel på det senare är Kulturbryggans stöd på en miljon kronor till ett projekt år 2014 och ett annat år 2016 vilket starkt påverkar totalsumman av det statliga stödet de åren. Kulturrådets och Konstnärsnämndens stöd är relativt kontinuerliga medan de övrigas stöd är mer ojämnt fördelade över åren. De är icke desto mindre viktiga tillskott till konstområdet.

Diagram 4. Statlig finansiering av fria aktörer inom samtida cirkus 2012–2016, tkr

8.2.1 Konstnärsnämnden

Konstnärsnämnden är en myndighet under Kulturdepartementet som ska främja konstnärers möjligheter att utveckla sitt konstnärskap och verka för konstnärlig ut-

veckling genom att fördela statliga bidrag och ersättningar. Myndigheten ska även analysera och sprida kunskap om konstnärernas ekonomiska och sociala villkor samt löpande bevaka trygghetssystemens utformning och tillämpning i förhållande till konstnärlig verksamhet.

Inom cirkusområdet stödjer Konstnärsnämnden enskilda yrkesverksamma cirkusartister genom olika typer av sökbara stipendier och bidrag. Arbets- och långtidsstipendier ger tid och resurser för fortsatt arbete och konstnärlig fördjupning, projektbidragen ger möjlighet till experiment och utveckling utöver det ordinarie konstnärliga arbetet. Stöd till internationellt kulturutbyte, resor och skräddarsydda residens i utlandet fördjupar kontakter och erfarenheter och bidrar till konstnärlig utveckling. Kombinationen av olika typer av stipendier och bidrag gör det möjligt för myndigheten att vara följsam mot de olika behov som möter en artist under skiftande stadier i sin karriär. Det är stödformer som kan vara väl lämpade för cirkusartister med långa produktionscykler.

Konstnärsnämnden har under åren 2012–2016 beviljat 124 ansökningar om 4 702 600 kronor till enskilda utövare inom cirkusområdet. Siffrorna måste betraktas som ungefärliga då gränsdragningar mellan olika yrkeskategorier kan vara oklar. Huvuddelen, runt 70 procent, av de beviljade ansökningarna var för internationellt utbyte eller resebidrag medan projektbidragen stod för den största andelen beviljade medel, se tabell 5.

Könsfördelningen bland stipendie- och bidragsmottagare är 52 procent kvinnor och 48 procent män. Beträffande beviljade belopp är fördelningen 60 procent till kvinnor och 40 procent till män. Några förklaringar till utfallet är dels att långtidsstipendiaten är en kvinna, dels att bidragen till internationellt kulturutbyte och resebidrag är relativt låga och fördelade på ett större antal beviljade ansökningar, där män är något överrepresenterade. Dessutom har kvinnor totalt beviljats ett större belopp i projektbidrag än män även om antalet beviljade ansökningar är lika.

Konstnärsnämndens 37 bidrag till internationella kulturutbyten och resor har under åren 2014–2016 genererat kulturellt utbyte med 24 länder i sex världsdelar. Merparten, eller närmare bestämt 26 av bidragen, har anknytning till 16 olika europeiska länder.

Tabell 5. Konstnärsnämndens stöd till cirkusområdet 2012–2016 (källa: Konstnärsnämnden)

Typ av bidrag	2012	2013	2014	2015	2016	Totalt 2012–2016
Arbetsstipendium	210 000	70 000		210 000		490 000
Internationellt kulturutbyte och resebidrag	69 000	99 500	164 000	279 500	175 500	787 500
Långtidsstipendium	132 000	133 500	133 200	133 500	132 900	665 100
Projektbidrag	655 000	430 000	500 000	240 000	935 000	2 760 000
Summa	1 066 000	733 000	797 200	863 000	1 243 400	4 702 600

8.2.2 Kulturbryggan

Kulturbryggan är ett särskilt beslutsorgan under Konstnärsnämnden och ska vara ett alternativ och komplement till andra offentliga bidragsgivare. Kulturbryggan ska kunna ta ekonomiska och konstnärliga risker för att främja nyskapande och svårförutsägbara uttryck inom hela kulturområdet.⁷⁶ Kulturbryggan har under 2012–2016 bidragit med 4 309 000 kronor till cirkusområdet. De totalt beviljade beloppen har varierat kraftigt under åren, från 100 000 kronor 2015 till 1 490 000 kronor 2016. De största enskilda bidragen inom konstområdet har beviljats till Erik Åberg, 1 miljon kronor 2016, Gynoides Project, 1 miljon kronor 2014 och Johan Wellton, 500 000 kronor 2013.

8.2.3 Kulturrådet

Kulturrådet är en myndighet under Kulturdepartementet med uppgift att verka för kulturens utveckling och tillgänglighet. Det sker framförallt genom fördelning och uppföljning av statliga bidrag, samt andra främjande insatser.

För att få en bild av den samlade finansieringen inom området har Kulturrådet studerat ansökningar och redovisningar av beviljade bidrag 2012–2016. Då det är vår uppfattning att enbart en mindre del av cirkusområdet söker och erhåller bidrag från Kulturrådet blir bilden av konstområdet långt ifrån representativ för aktivitetsnivån inom fältet.

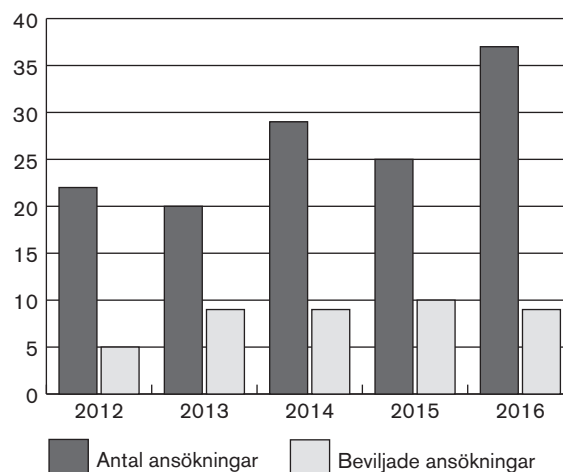
Antalet ansökningar inom cirkusområdet har ökat under perioden, se diagram 5, men från en låg nivå. Antalet bifall har däremot varit konstant. Cirkusområdet skiljer sig inte mot scenkonstområdet totalt när det gäller antalet beviljade bidrag i förhållande till antalet ansökningar.⁷⁷ Den genomsnittliga beviljandegraden 2012–2016 är drygt 30 procent såväl totalt som för cirkusområdet.⁷⁸ Under perioden har andelen ansökningar från cirkuskompanier varierat mellan sju och elva procent av det totala antalet ansökningar om verksamhets- och projektbidrag till fria aktörer inom teater, musikteater, opera, cirkus, performance och övriga uttryck.

76. www.konstnarsnamnden.se/kulturbryggan/om_kulturbryggan 2017-10-26.

77. Jämförelsen gäller ansökningar om projekt- och verksamhetsbidrag till yrkesverksamma fria aktörer inom teater, musikteater, opera, cirkus, performance och övriga uttryck.

78. Inget cirkuskompani har beviljats verksamhetsbidrag under perioden utan enbart projektbidrag där beviljandegraden är betydligt lägre. Däremot erhåller Manegen verksamhetsbidrag som centrumbildning.

Diagram 5. Antal ansökningar och av Kulturrådet beviljade ansökningar inom cirkusområdet 2012–2016, antal

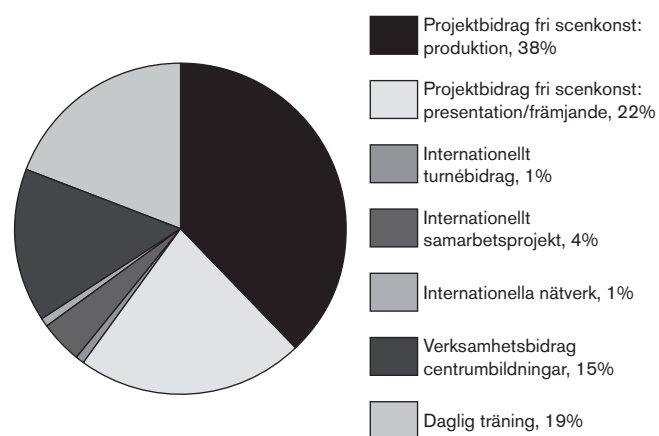
Kulturrådet har valt att slå samman redovisningarna för både verksamhetsbidrag och projektbidrag åren 2012–2016. Då antalet ansökningar är få och de beviljade bidragen relativt små har det varit lämpligt att sammanfatta de fem åren för överskådlighetens skull.

Under åren 2012–2016 inkom det 133 ansökningar varav 102 från kompanier eller motsvarande och resterande 31 från organisationer eller kommunala verksamheter. Av de senare stod Subtopia och Manegen tillsammans för 23 stycken. De 102 ansökningarna från kompanier fördelade sig på 50 olika aktörer. Hälften av dessa har bara ansökt om bidrag en enda gång under perioden. En av dem har beviljats bidrag för sitt projekt medan resten har fått avslag. Av det 20-tal aktörer som har ansökt mer än en gång, har hälften beviljats bidrag någon gång under perioden.

Kulturrådet beviljade under perioden 7,7 miljoner kronor till 42 ansökningar från 18 olika aktörer. Drygt hälften av de beviljade ansökningarna kom från 14 olika kompanier (3 miljoner kronor). Resterande ansökningar kom från fem organisationer eller scener (4,7 miljoner kronor)⁷⁹. Dessa är bidrag till Manegen som centrumbildning och för daglig träning; till Subtopia för internationella nätverk, presentation och främjandeinsatser, Angereds teater för internationellt gästspel samt till Umeå Teaterförening och scenkonstkollektivet Karavan för nycirkusfestivaler i Umeå respektive Malmö. Kulturrådets stöd till de fria aktörerna har således huvudsakligen gått till det som skulle kunna kallas områdets ”infrastruktur”. Stödet till kompanierna har huvudsakligen gått till produktion och internationella turnéer. Beviljade medel fördelade på bidragstyp framkommer av diagram 6.

79. Karavan är dels en fri producerande aktör men även en scen/plattform så de betraktas som kompani eller organisation/scen beroende på om ansökan gäller produktion eller festivalarrangemang. Karavan har under perioden beviljats bidrag för två produktioner och två nycirkusfestivaler.

Diagram 6. Procentuell fördelning av beviljade belopp på bidragstyp 2012–2016, Kulturrådet

De 14 kompanier som under åren 2012–2016 har beviljats projektstöd har spelat runt 240 föreställningar för drygt 44 000 personer. Knappt hälften av föreställningarna har spelats i Sverige, resten i övriga Europa, Australien och USA. Knappt 60 procent av publiken har kompanierna nått i USA, Frankrike och Australien medan Sverige står för 30 procent av besöken.⁸⁰

8.2.4 Musikverket

Musikverket är en myndighet under Kulturdepartementet som främjar ett varierat musikaliskt utbud präglad av konstnärlig förnyelse och hög kvalitet. I uppdraget ingår att ge ekonomiskt stöd till nyskapande samarbetsprojekt i musiklivet. Stödet bidrar till gränsöverskridande möten, konstnärlig förnyelse och långsiktig utveckling – nationellt och internationellt.⁸¹ Musikverket har under perioden 2012–2016 beviljat totalt 1 440 000 kronor i bidrag till fyra samarbetsprojekt inom cirkusområdet med kopplingar till musik: Gus Loxbo för samarbete med Tanmis Company, Cirkus Perspektiv Sweden för *Gynoides – Sound of Circus* och två gånger till Musikmakarna Edgren för *Allra Käraste Syster* i samarbete med Cirkus Saga.

8.2.5 Svenska institutet

Svenska institutet är en myndighet under Utrikesdepartementet med uppdrag att öka omvärldens förtroende och intresse för Sverige. De arbetar med kultur, utbildning, vetenskap och näringsliv för att stärka relationer och utveckling. Bland annat genom att sprida information, utveckla kompetens, främja kultursamarbeten och ge finansiering och stipendier. Under den studerade perioden har Svenska institutet gett stöd åt Clowner utan Gränser

80. Detta är inom projektperioden, vi har inga uppgifter om eventuellt ytterligare föreställningar efter sista redovisningsdatum.

81. <http://musikverket.se/stod-till-musiklivet/> 2017-10-26.

för två projekt, ett i Uganda med 100 000 kronor och ett i Västbanken och Gaza med 600 000 kronor. Clowner utan Gränser har även under 2017 beviljats 900 000 kronor för ett projekt i Syrien.

8.2.6 Kulturrådets reflektioner kring kompetensbehov hos bidragsgivare

Kulturrådet ser att cirkusområdet har relativt få verk-samma aktörer och dessa ansöker om stöd i lägre grad än aktörer inom andra konstområden. En stor del av de kompanier som söker stöd för första gången och får avslag på sin ansökan återkommer inte med en ny ansökan, till skillnad från andra sökande inom scenkonstområdet

Att utöware, kompanier och andra aktörer inom samtida cirkus söker offentligt stöd är viktigt både för att få en ökad finansiering till sektorn, och även för att tydliggöra behoven. Det är av stor vikt att kunskapen om de offentliga stödformerna ökar hos de verk-samma i branschen så att de kan söka rätt typ av stöd.

Färre ansökningar innebär i praktiken också att konstområdet kan upplevas som mindre än det är och att bidragsgivare som Kulturrådet går miste om kunskap som skulle ha kunnat genereras ur ansökningar. Det ger samtidigt mindre incitament att på andra sätt stärka konstområdeskompetensen inom myndigheten. Detta i sin tur kan leda till lägre kvalitet och osäkerhet i bedömningen av ansökningar vilket drabbar konstområdet. Sannolikt är denna mekanik giltig även för andra myndigheter och bidragsgivare på regional och kommunal nivå.

Att cirkusaktörer idag söker stöd i konkurrens med andra scenkonstaktörer speglar en utveckling där man har gått ifrån mer stuprörskonstade stöd till bredare stöd. Scenkonsten är i ständig utveckling och stödssystemen måste utformas med så stor flexibilitet att de kan följa och stötta den utveckling som sker. Det är inte Kulturrådets uppfattning att avgränsade bidragspotter skulle vara av godo.

Det viktiga är att bidragsgivare har kunskap om de områden de har till uppgift att främja så att de kan göra det på bästa sätt.

8.3 Stöd inom ramen för kultursamverkansmodellen

Det statliga stödet till regional kultur fördelas genom den så kallade kultursamverkansmodellen. Samtliga län/regioner utom Stockholm ingår sedan 2013 i modellen. Regionen beskriver i en politiskt beslutad kulturplan sitt arbete inom de områden som specificeras i förordningen (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet. Kulturrådet beslutar, efter samråd med övriga berörda myndigheter och med ut-

gångspunkt i kulturplanerna, om nivån på bidragen till respektive landsting/region. Regionala verksamheter kan också söka medel från Kulturrådet för särskilda utvecklingsinsatser.

8.3.1 Cirkusområdet i kulturplanerna

I förordningen (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet står i 8 § att landstinget ska ansvara för att bidragsgivningen främjar en god tillgång för länets invånare till professionell teater-, dans- och musikverksamhet. Cirkus eller andra scenkonstuttryck finns alltså inte nämnda i den förordning som styr statsbidragen inom kultursamverkansmodellen.

Vid en genomgång av gällande kulturplaner inför 2017 så nämns cirkus i tio av de tjugo planerna. I två nämns det i form av pedagogisk verksamhet, fyra i uppräknings- och tillsammans med andra scenkonstområden och i en beskrivs en aktör verksam i länet. Tre planer innehåller tydligare skrivningar om konstområdet.

Region Östergötland beskriver i sin revidering av kulturplanen inför 2017 det nystartade projektet Nycirkus Öst som drivs tillsammans med Finspångs kommun och Scenkonstbolaget. Projektet omfattar dels en återkommande internationell nycirkusfestival i Östergötland, dels en plattform för ett långsiktigt arbete i regionen kallat Cirkusnav Östergötland. Genom satsningen på nycirkus som en del i det regionala utbudet, både vad gäller professionell verksamhet likväl som för amatörverksamhet, vill de skapa nya arenor och nya möten hos medborgare de har svårt att nå med den traditionella scenkonsten.

Region Skåne framhåller i sin kulturplan att ”nycirkus är en konstform under utveckling i Sverige. Området behöver kartläggas för att Region Skåne på sikt skall kunna stödja utvecklingen i samspel med övriga aktörer inom scenkonstområdet”. I övrigt framhåller man att man även subventionerar nycirkusföreställningar till förskolor, skolor, teaterföreningar och andra arrangörer.

I kulturplanen 2015–2017 lyfter Region Kronoberg cirkusområdet, i form av Cirkus i Glasriket – Circus Glass Royale, och framhåller deras samarbeten med aktörer inom andra konstområden. I revideringen av kulturplanen 2017 omfördelas medel från Cirkus i Glasriket med motiveringen: ”Nycirkus var en regional prioritering som inkluderades i kultursamverkansmodellen 2012 och Cirkus i Glasriket utgör en innovativ och experimentell verksamhet med hög konstnärlig kvalitet. Omprioriteringen grundar sig i att Cirkus i Glasriket kontinuerligt minskat sin aktivitet i Kronobergs län och når en liten andel av Kronobergs invånare.” Det betyder att det från och med 2017 inte utgår några statliga medel genom kultursamverkansmodellen till verksamheten.

8.3.2 Stockholms län

Stockholms län ingår inte i kultursamverkansmodellen och har följaktligen ingen kulturplan. Landstinget har de senaste fem åren ökat stödet till cirkusområdet. En del av verksamhetsbidraget till danskonsulentverksamheten (DIS/Dans i Stockholms stad och län) är sedan 2014 riktat till en cirkuskonsulenttjänst. Denna utökades till en heltidstjänst år 2017. Landstinget fördelar även verksamhetsstöd och scenkonststöd, som är en form av turnéstöd, som kommit cirkusaktörer till del. Se vidare 8.4.2.

8.3.3 Regionala utvecklingsbidrag inom kultursamverkansmodellen

Inom kultursamverkansmodellen fördelas bidrag till strategiska utvecklingsinsatser av nationellt intresse. Det kan exempelvis vara projekt som är metodutvecklande eller projekt som kan utveckla den nationella infrastrukturen inom kulturområdet. Antalet regionala aktörer verksamma inom professionell samtida cirkus är få, vilket avspeglas i antalet ansökningar genom åren.

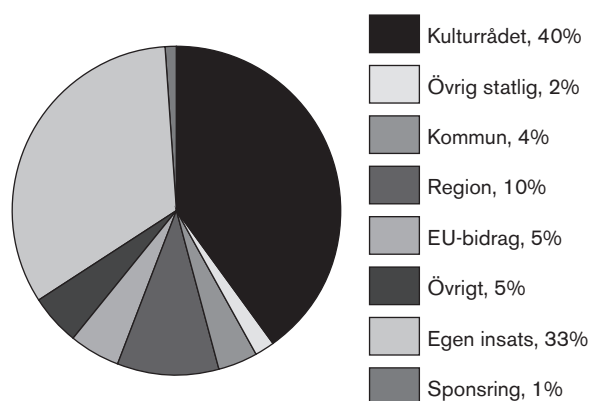
För att få en bild av omfattningen och finansieringen av utvecklingsbidragen till den professionella samtida cirkusen har vi studerat redovisningar av beviljade utvecklingsbidrag åren 2012 till 2016. Under dessa fem år inkom tio ansökningar varav nio beviljades. Av dessa var fem från Cirkus Cirkör, tre från Cirkus i Glasriket och en från Region Östergötland. Två av de beviljade bidragen till Cirkus Cirkör gällde de första två åren (2015–2016) av ett treårigt utvecklingsprojekt i samarbete med Västmanlands Teater. De resterande tre avsåg ett treårigt utvecklingsprojekt: Cirkör Lab – internationell konstnärlig utvecklingsmiljö för nycirkus. Cirkus i Glasriket beviljades stöd under tre år för det konstnärliga utvecklingsprojektet The Phoenix Project. Region Östergötland har beviljats stöd för första året av det treåriga utvecklingsprojektet Nycirkus Öst.

De beviljade beloppen för de fem åren uppgick till totalt 3,9 miljoner kronor⁸² vilket är 40 procent av den totala finansieringen av projekten som uppgick till knappt 9,7 miljoner kronor. De sökandes egna insatser uppgick till 33 procent och regionernas ekonomiska bidrag utgjorde 10 procent.⁸³ Resterande belopp utgjordes av EU-stöd, kommunala och övriga bidrag, se diagram 7.

82. Totalt beviljades 184 miljoner kronor i regionala utvecklingsbidrag 2012–2016 varav 79 miljoner kronor till teater-, dans- och musikområdet (Kulturrådets årsredovisningar 2012–2016).

83. De egna insatserna kan även bestå av personella resurser från sökande region, institution eller del av verksamhetsbidrag från annan offentlig bidragsgivare.

Diagram 7. Procentuell fördelning av den totala finansieringen av regionala utvecklingsbidrag inom cirkusområdet 2012–2016

8.4 Insatser på regional och kommunal nivå

En förfrågan om finansiering av professionell samtida cirkus har skickats till kommun/stad respektive lands-ting/region i de tre storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö samt till Västerbotten och Östergötland, utifrån att Kulturrådet har kännedom om att dessa två regioner har haft relativt mycket aktivitet inom området. I detta avsnitt redogör vi för de uppgifter som vi har mottagit om offentliga insatser inom dessa geografiska områden. Liksom avseende uppgifter om finansiering från bidragsgivande myndigheter finns även här osäkerhetsfaktorer genom att urvalet av projekt eller verksamheter bygger på enskilda tjänstepersoners bedömningar av vad som ska ingå i begreppet samtida cirkus. Det finns här också en bedömningsfråga som avser gränsdragning mellan professionell verksamhet och annan verksamhet.

8.4.1 Region Skåne

Kultur Skåne har under åren 2012–2016 beviljat fem utvecklingsbidrag inom cirkusområdet om totalt 575 000 kronor till tre aktörer. Totalt sökte tio aktörer drygt 3,6 miljoner kronor under de fem åren. Stödet 2012 gick till två produktioner medan de tre efterföljande (beviljade år 2014 och 2016) har varit en satsning på infrastruktur. Detta i form av stöd till Karavan för att utgöra en plattform för cirkus i regionen och till branschorganisationen Manegen för daglig träning. Regionen har under 2017 fortsatt att ge stöd till Manegen för daglig träning, Karavan för en nycirkusfestival och Kompani Kanalje för en ny produktion. Se tabell 6.

Tabell 6. Antal ansökningar och beviljade ansökningar samt totalt sökta och beviljade belopp 2012–2016.

Region Skåne, kr

År	Antal ansökningar	Antal beviljade	Sökt belopp	Beviljat belopp
2012	2	2	160 000	150 000
2013	2		450 000	
2014	8	2	949 509	225 000
2015	3		619 960	
2016	6	1	905 000	200 000
2017	3	3	529 000	310 000
Summa	24	8	3 613 469	885 000

Malmö stad

Malmö Stad har under perioden 2012–2016 beviljat 15 ansökningar från 7 olika aktörer bidrag om drygt 2 miljoner kronor. Karavan har under perioden beviljats 1 370 000 kronor varav huvuddelen är för sin verksamhet som består av festivaler, gästspel, egna produktioner, daglig träning, workshoppar, pedagogisk verksamhet för barn men även för att vara ett resurscentrum för lokala och regionala cirkusaktörer. I övrigt har tre festivaler beviljats 85 000 kronor och sex produktionsansökningar 564 000 kronor. Således har Malmö stads stöd, precis som Region Skånes, huvudsakligen gått till att stärka cirkusområdets infrastruktur.

Landskrona

Avvecklingen av Nya Skånska Teatern 2003 ledde till att det kommunala stödet till teatern riktades om till en verksamhet som gästspelsscenen. Den tidigare teaterinriktningen i utbudet utvidgades då till att också omfatta musik och dans men även cirkus. Efter ett gästspel av Cirkus Cirkör med 99% *Unknown* 2004 inleddes ett samarbete med Cirkör. Först med *On Tour*-projektet där Cirkör, medarbetare på teatern och Kulturskolan samarbetade kring lokal förankring, innehåll, cirkusskolor, föreläsningar, utvecklingsidéer och föreställningsturnéer. Detta följdes sedan upp med *Cirkus Cirkör c/o* som påbörjades 2007 i Landskrona och Järfälla och senare i Lund. Projektet innebar att Cirkörs artister skulle "flytta in" i en kommun under en begränsad tid. Artisterna skulle bli kommunens egna artister och i möjligaste mån bo på plats, få c/o-adress och arbeta på stadens scener, torg, mötesplatser, i lärarum och klassrum. Barn och unga skulle kunna möta artisterna i träningshallen, på scenen och på mattelektionen.⁸⁴

Håkan Persson, avdelningschef på Fritids- och kulturförvaltningen, sammanfattar varför cirkusen har fått en så stor plats i kommunen: "När Cirkus Cirkör kom till Landskrona med sina föreställningar, blev det uppenbart för oss att nycirkus var en konstform som tilltalade den

84. Beijer, 2011.

unga publiken med sitt fysiska uttryck. Nycirkus berättar och berör utan att lägga vikten vid det verbala språket. Det inspirerade och engagerade våra ungdomar där många har invandrarbakgrund.”⁸⁵

Landskrona teater har fortsatt att arrangera gästspel och även erbjudit residens till bland annat Cirkör, nyutbildade från DOCH och andra artister. Residensen med efterföljande föreställning ger ett stort mervärde jämfört med rena gästspel så det finns en önskan att utveckla residensverksamheten då förankringen med såväl teatern som skolor och publik kan bli starkare.⁸⁶

8.4.2 Stockholms län

Stockholms läns landsting har med sina olika stödformer stöttat cirkusområdet på flera sätt. Förutom verksamhetsbidraget till cirkuskonsulentverksamheten, se 7.4.2, så har verksamhetsstöd beviljats till Cirkus Cirkör, och för 2017 för första gången även till Zirafa (Kompani Giraff). Scenkonststödet som är en form av turnéstöd som fördelas till cirkusaktörer av cirkuskonsulenten uppgår till 500 000 kronor för året 2017/2018 och har fördubblats jämfört med 2014/2015. Slutligen har 15 projekt om totalt 1 365 000 kronor beviljats stöd under 2014–2017. Totalt har stödet till cirkusområdet 2017 uppgått till 4 560 000 kronor.

Stockholms stad

Under åren 2012–2016 beviljade Stockholms stad 46 ansökningar på närmare 8 miljoner kronor till 29 aktörer inom cirkusområdet. Merparten av aktörerna, 21 stycken, beviljades stöd för ett projekt under de här åren vilket tyder på en relativt stor spridning av aktörer. Skälen till detta kan vara flera. Det kan bero på det som tidigare nämnts med cirkusens långa produktionscykler och långa livslängd för produktioner. Det kan också bero på att konstellationerna som har sökt är kortlivade, att de sedan upplösts, eller att de har flyttat utomlands. De totala beviljade beloppen har stigit markant under perioden, från 720 000 kronor till 2 185 000 kronor.

Botkyrka

Botkyrka kommun innehar en särställning då man i Alby finner såväl Cirkus Cirkör som Subtopia. Varför man finner detta cirkuskuster här har en förklaring i att flera saker inträffade samtidigt. Kommunen gjorde i slutet på 90-talet ett ställningstagande mot bilden av ”problemkommun” och formulerade ett varumärke som handlade om upplevelser, kreativitet och kultur. Kommunens devis blev ”långt ifrån lagom”. Cirkus Cirkör blev en viktig kugge i detta och blev så småningom huvudaktören som

skulle personifiera varumärket. Detta sammanföll med att Cirkus Cirkör förlorade sina lokaler på Medborgarplatsen i Stockholm samtidigt som Botkyrka kommun ingick i storstadssatsningen⁸⁷ och med hjälp av statliga medel kunde bygga Subtopiaområdet och erbjuda Cirkus Cirkör ändamålsenliga lokaler.

Botkyrka avslutade senare upplevelsestrategin och övergick till den kreativa strategin för att mer utgå från invånarnas behov och önskemål. Kommunen har utifrån strategin fortsatt sitt nära samarbete med Cirkör, inte minst när det gäller det kulturpedagogiska arbetet där de talar om ”kulturell allemansrätt” där en del är att prova på och se cirkus. Cirkör anlitas även till äldreboenden, fritidsgårdar etc.⁸⁸ Kommunens verksamhetsbidrag till Cirkus Cirkör ligger för 2017 på 3 292 000 kronor.

Subtopia är en del av det kommunala aktiebolaget Upplev Botkyrka och fungerar som centrum för Botkyrka kommuns satsning på kreativa näringar, se 7.3.

8.4.3 Västerbotten

Kontinuerligt arbete bedrivs för att stötta tillgången till nycirkus i länet, dels på grund av förekomsten av flera professionella nycirkusaktörer, dels eftersom det finns en efterfrågan från arrangörerna av scenkonstformen. Riksteatern förmedlar utbud till det nyligen startade arrangörsnätverk av nycirkusintresserade arrangörsföreningar som går genom de fyra norrlänen och som bland annat involverar Luleå, Piteå, Skellefteå, Umeå, Östersund och Sundsvall.⁸⁹

Umeå

Umeå kommun ger ett årligt stöd till Umeå Teaterförenings verksamhet. Inför kulturhuvudstadsåret beviljades ett bidrag om totalt 3,2 miljoner kronor för en nycirkusfestival 2014. Nycirkusfestivalen presenterade föreställningar med ett tiotal nationella och internationella kompanier/artister och hade 7 700 betalande besökare och cirka 5 900 nåddes av gratisprogrammen. Utöver föreställningar arrangerades ett flertal workshoppar och seminarier. Under 2016 har teaterföreningen bland annat genomfört ett residens där Kompani Giraff slutrepererade och hade premiär av föreställningen *2% Impact*. Vidare arrangerades två föreställningar av David Eriks-

85. Intervju med Håkan Persson 2017-06-01.

86. Ibid.

87. Storstadssatsningen var ett åtgärds paket riktat till Sveriges mest utsatta stadsdelar, som klubbades igenom av riksdagen 1998 och bedrevs 1999–2004. Två miljarder kronor avsattes för satsningen. Målen med storstadssatsningen var att minska segregationen, skapa förutsättningar för tillväxt och generellt förbättra livsvillkoren för de boende i storstadsregionernas socialt utsatta förorter. SOU 2007:50 Mångfald är framtiden, s.243.

88. Baserat på intervju med Pernilla Hellman, kultur- och fritidschef och Rani Kasapi, kulturchef.

89. ur Riksteater Västerbottens redovisning inom Kultursamverkansmodellen.

sons *Pink on the inside* och tre av Cirkus Cirkörs *Limits*. Genom kompetensutveckling har föreningens personal ökat sin kunskap inom konstområdet och de har även deltagit i möten inom Cirkusnät Sverige. Därutöver finns det planer på ett norrländskt nycirkusnätverk och en nycirkusfestival 2019.

8.4.4 Västra Götaland

Västra Götalandsregionen har ingen direkt satsning inom den professionella samtida cirkusen, däremot erbjuds publiken ett utbud av samtida cirkus bland annat genom gästspel på Stora teatern i Göteborg, Göteborgs dans- och teaterfestival samt Göteborgs Kulturkalas. Göteborgs dans- och teaterfestival är en del av Göteborgs stads Kulturförvaltning och produceras av Stora Teatern. Festivalen har uppdrag och finansiering av Västra Götalandsregionen och genomförs med stöd av bland annat medverkande kommuner. Göteborgs Kulturkalas genomförs av Göteborg & Co, på uppdrag av Göteborgs Stad, med stöd av Västra Götalandsregionen och Näringslivsgruppen Göteborg & Co.⁹⁰

8.4.5 Östergötland

Region Östergötland driver sedan 2016 ett utvecklingsprojekt, Nycirkus Öst, tillsammans med Finspångs kommun och Östgötateatern (Scenkonstbolaget i Östergötland). Ambitionen med projektet är att utveckla scenkonsten i Östergötland och att ge ökade möjligheter till delaktighet och utövande. Upprinnelsen var att Finspångs kommun kontaktade regionen angående en festival vilket ledde till samverkan mellan regionen, kommunen och Östgötateatern och utveckling av själva festivalidén. Såväl kulturtjänstemän som utövare och institutionschefer anger som skäl att vilja satsa på cirkus att konstformen karaktäriseras av bredd, inkludering, socialt engagemang, låga trösklar och kan fånga en publik oberoende av språk och bakgrund.

8.5 Övriga främjande insatser från statligt håll som kan komma cirkus till del

Vi har tidigare konstaterat att det för cirkuskompanier är avgörande att komma ut även på en internationell marknad om man vill bedriva en mer omfattande verksamhet. Det internationella utbytet är också en viktig del i den konstnärliga utvecklingen för området. Den starka exportfaktorn är något som nämns som en styrka av flera aktörer.

Mässor och branschträffar för scenkonst är centrala för aktörer som vill komma i kontakt med internationella arrangörer och nå en internationell publik. Som enskild

aktör kan du söka stöd genom att Kulturrådet samordnar en svensk närvaro på internationella mässor. Det kan till exempel ske genom att det finns en gemensam nordisk monter, där aktörer får möjlighet att marknadsföra sig, men också genom samtal, seminarier och presentationer i samverkan med mässan och nyckelpersoner på plats. Kulturrådet tar även årligen fram katalogen *Swedish Performing Arts for an International Audience*, som sprids i olika internationella sammanhang. Medverkan i Kulturrådets samordning är möjlig för aktörer som har stöd från Kulturrådet eller Konstnärsnämnden, samt agenter eller producenter som företräder dessa. Inget urval sker utan det baseras på intresseanmälan.

Under 2016 inrättade Tillväxtverket tillsammans med Kulturrådet ett kulturexportstöd för att främja internationaliseringen av svensk konst och kultur. Det riktar sig till det så kallade mellanledet, producenter och agenter, för att de ska kunna närvara och marknadsföra svensk konst vid internationella branschträffar. Det riktar sig alltså inte till den producerande gruppen, utan till exempelvis en agent som kan företräda en eller flera aktörer. Det är en första försöksperiod om tre år, 2016–2018, med en miljon per år som fördelas. Bidraget finansieras av Tillväxtverket. Under 2016 inkom sammanlagt 117 ansökningar från 84 sökande organisationer om sammanlagt 6,6 miljoner kronor, varav 50 ansökningar till 36 organisationer beviljades. Av de beviljade ansökningarna kom 22 från scenkonstområdet.

Som mindre aktör är det inte givet att man har möjlighet att prioritera närvaro vid mässor, än mindre för att skicka en producent eller agent. Stödformen kan därför vara intressant för cirkuskompanier som vill etablera internationella kontakter. Det är dock en försöksperiod, och finansieringen från Tillväxtverket är begränsad till denna. Om satsningen ska permanentas, krävs att finansiering prioriteras av annan part.

8.6 Fältets uppfattningar om befintliga stödsystem

Hos statliga bidragsgivare sorteras cirkus in under scenkonstområdet. Hos såväl Kulturrådet som Konstnärsnämnden som är de största bidragsgivarna görs en samlad bedömning tillsammans med flera andra uttrycksformer. På motsvarande sätt hanteras ansökningar hos de större regionerna och kommunerna.

Det faktum att cirkus sällan har en egen rubrik, eller ens en egen ruta att kryssa i, bidrar till svårigheter hos utövare som försöker orientera sig bland olika system. Det bidrar heller inte till att synliggöra konstformen, dess utövare och den produktion som genomförs när cirkusen blir osynlig i statistiken. De instanser som sedan några år har en egen ruta för cirkus, har lättare att

90. <http://gdtf.se/sv/om-festivalen/> 2017-11-20, <http://goteborgskulturkalas.se/om> 2017-11-20.

få syn på vilka behov och förutsättningar som präglar området.

Produktionsprocesserna inom cirkus skiljer sig från andra scenkonstdiscipliner. Generellt sett är det längre cykler. Det är tidskrävande att utveckla och förfina nummer som sedan ska vävas in i helheten av en föreställning. De stödformer för produktion som finns hos till exempel Kulturrådet är ofta utformade för att under en begränsad tid producera en föreställning och sedan spela och eventuellt turnera den. För de flesta kräver det en lång process innan de är framme vid att kunna formulera en färdig ansökan på ett konkurrensmässigt sätt, och detta gäller i högsta grad för utövare inom cirkus.

Många utövare upplever således att det stöd de kan söka inte täcker den period som det tar att ta fram föreställningen. I de fall de beviljas stöd är det sällan tillräckligt för att kunna betala ut ersättning till alla medverkande, vilket resulterar i att de själva kan stå utan lön och tar väldigt stora risker. Det begränsade stödet upplevs heller inte göra det möjligt att anlita en producent, något som ofta efterfrågas hos de utövare vi mött.⁹¹

Avsaknaden av producentstöd lyfts av flera som ett skäl till att ansökningar inte håller den nivå som kan krävas i hård konkurrens om offentliga bidrag. Manegen har under perioder försökt att stötta utövare i hur man söker bidrag, men de har mycket begränsade resurser för att kunna ge den typen av stöd.⁹²

De verksamhetsstöd som fördelas inom Kulturrådets stöd till fria scenkonstaktörer beslutas årligen. Konkurrensen är stor och de aktörer som idag beviljas denna form av stöd är väl etablerade och har såväl produktioner i repertoar som en kontinuerlig nyproduktion. Det är inte alltid förenligt med cirkusens långa produktionscykler, kombinerat med korta varsel när det gäller speltillfällen.

Det är idag ytterst få cirkuskompanier som har ett verksamhetsstöd. De kan dock vittna om att även en mindre men stabil finansiering kan utgöra en viktig grund att stå på för att sedan kunna bygga ut med projektstöd för de nya projekt man vill genomföra.⁹³

För att, i den hårda konkurrensen, komma ifråga för stöd måste en aktör som regel kunna visa på tidigare kvalitativt genomförda projekt. Det som sker i stor utsträckning inom cirkusområdet, menar många av dem vi träffat, är att nyutexaminerade artister med en vilja att starta nya kompanier, väljer att söka sig utomlands när de inte får stöd. Denna bild får också stöd av det faktum att många av de som söker projektstöd hos Kulturrådet bara söker en gång, de återkommer inte med en ny ansö-

kan efter att de fått ett avslag. Där finns en tydlig skillnad gentemot aktörer inom andra konstområden, som också har en längre vana av att söka dessa stöd. Inom cirkusområdet är intrycket att många kompanier i stället ofta direkt söker andra vägar och till exempel söker sig till utlandet. Det finns en fara i att aktörer efter ett avslag på en projektansökan tror att det är ”meningslöst att söka”. Att aktörer inom samtida cirkus har mindre vana av att söka stöd åtminstone från Kulturrådet gör också att det finns mindre vana av att kontakta myndighetens handläggare angående sin ansökan vilket innebär att man missar en möjlighet till lärande om till exempel stödformer och krav.

Konstnärsnämndens stöd är utformade på ett annat sätt och riktar sig till enskilda konstnärer. Hos Konstnärsnämnden kan man söka arbetsstipendier, för att få möjlighet att koncentrera sig på och utveckla sitt konstnärliga arbete. Stipendiet kan exempelvis användas till arbets- och levnadsomkostnader under en arbetsperiod eller till fortbildning, arbetslokaler eller investeringar i utrustning och materiel.⁹⁴ Det är en stödform som väl kompletterar de mer produktionsinriktade projektstöd som såväl Konstnärsnämnden som Kulturrådet har och som ger utrymme för till exempel den omfattande träning som cirkusen kräver.

En del av dem vi har talat med har en uppfattning om att offentliga bidragsgivare inom kulturområdet tenderar att ha en negativ syn på intäkter från kommersiell verksamhet. Det vill säga att bidragsgivare vid en bedömning av en aktörs ansökan kan tolka det faktum att de har intäkter från eventverksamhet och liknande som att aktören har ett mindre behov av offentlig finansiering. Någon av dem vi har talat med uttrycker det snarare som att en del aktörer inom cirkusen har en vana av att uttrycka sig mer i termer av kommersiell marknadsföring och företagsekonomisk utveckling, vilket offentliga bidragsgivare inom kulturområdet kan uppleva som främmande och svårare att förhålla sig till.

Det finns hos flera utövare och andra aktörer en uppfattning om att bidragsgivande myndigheter inte har tillräcklig kompetens för att bedöma ansökningar inom området samtida cirkus, eller en uppfattning att kompetensen åtminstone bör stärkas. Det kan gälla både konstformens uttryck, produktionsprocesser och ekonomiska villkor som har nämnts ovan.

I sammanhanget bör även subventionssystem nämnas. Vissa kommuner och regioner använder sig av subventioner för att tillgängliggöra scenkonst för barn och unga. I såväl intervjuer som enkät har det uppmärksamats att samma typ av subventionssystem som fungerar väl för

91. Intervjuer med utövare, Alby 2017-09-13.

92. Intervju med Linda Beijer 2017-09-12.

93. Intervju med Viktoria Dalborg 2017-09-20.

94. www.konstnärsnämnden.se 2017-10-27.

en typ av aktörer, kan fungera mycket sämre för andra. Cirkuskompanier har till exempel kommit i kläm i Stockholm, där stödet snarare uppfattas vara väl anpassat för

grupper med egen scen. I en översyn av huruvida befintliga stöd bedöms med hänsyn till varje konstområdes förutsättningar, bör även befintliga subventioner ses över.

9 UTBILDNINGSMÖJLIGHETER INOM CIRKUSOMRÅDET

9.1 Gymnasienivå och eftergymnasial nivå

För närvarande finns endast en gymnasieutbildning med inriktning på samtida cirkus vid S:t Botvids gymnasium i Hallunda (Botkyrka) i Stockholm ("estetiskt program med nycirkusinriktning"). Utbildningen drivs i samarbete med Cirkus Cirkör som ansvarar för alla cirkusämnen på utbildningen och cirkusträningen sker i Cirkus Cirkörs cirkushall i Alby⁹⁵. Utbildningen har riksintag och rekryterar elever från hela landet.

Fram till år 2017 fanns ett cirkusgymnasium även vid Vasaskolan i Gävle. Den startades år 1988 och spelade en viktig roll för den tidigare framväxten av cirkusartister i landet. Under en kort period (2004–2008) fanns även en gymnasielinje med cirkusinriktning i Ystad. Det har även funnits en gymnasieutbildning i vinterakrobatik i Åre/Östersund som genomfördes i samarbete med Cirkus Cirkör och som startade år 2004.⁹⁶

Det finns i dagsläget inga folkhögskoleutbildningar med inriktning på samtida cirkus. I Östergötland har man vid Valla folkhögskola beslutat att bygga en scenkonstlokal med möjlighet att bedriva cirkusverksamhet i, genom en planerad takhöjd och en förstärkt balk för att ge förutsättningar för till exempel trapetsverksamhet. De planerar att använda lokaler bland annat för kortkurser och lägerverksamhet inom cirkus.⁹⁷ I Västerbotten har det funnits tankar på att starta en cirkuslinje vid Strömsunds folkhögskola utanför Umeå. Däremot är denna tanke för närvarande vilande, bland annat på grund av utmaningen i att rekrytera både lärare och deltagare.⁹⁸ Inga yrkeshögskoleutbildningar eller så kallade konst- och kulturutbildningar (en ny eftergymnasial utbildningsform⁹⁹) finns med inriktning på cirkus.¹⁰⁰

Flera intervjupersoner pekar på behovet av en eftergymnasial förberedelseutbildning i Sverige för att möjliggöra för utövare att gå vidare i sina studier och sin utveckling för att exempelvis söka in till högre utbild-

ning. En sådan utbildning skulle ge utökade möjligheter exempelvis för personer som deltagit i ungdomscirkusverksamhet men som inte har gått Cirkusgymnasiet att bli antagna vid Dans- och cirkushögskolan. Intervju-materialet visar att personer från Sverige ofta söker sig till eftergymnasiala utbildningar i andra länder. Flera av dem vi har talat med lyfter också fram den betydelse som gymnasieutbildningen i Gävle har haft för utvecklingen av svenska artister och att det nu finns en begränsning i att det saknas andra gymnasieutbildningar än den i Botkyrka.

9.2 Högskolenivå

Cirkus Cirkör startade den första cirkusutbildningen i Norden, Cirkuspiloterna, i Botkyrka år 1997. Det initierades som ett arbetsmarknadsprojekt som hade sin huvudsakliga finansiering av Europeiska socialfonden och mottog stöd även från Allmänna arvsfonden. Projektets övergripande mål var att hjälpa till att etablera nycirkus som konstform i Sverige och i Norden samt att utbilda arbetslösa artister och ungdomar inom nycirkusområdet med målet att dessa skulle starta sina egna verksamheter eller bli anställda inom konstområdet. Cirkus Cirkör ville med projektet etablera möjligheter för cirkusartister att fortbilda sig i Sverige och hade en idé om att skapa en högre cirkusutbildning i Sverige.

Cirkuspiloterna var till att börja med en ettårig fortbildning. Utbildningen blev treårig från och med år 2000, då utbildningen också flyttade från Medborgarhuset på Södermalm i Stockholm till Botkyrka kommun. Under perioden 2000–2005 var utbildningen finansierad av Botkyrka kommun med stöd från den statliga så kallade ytterstadssatsningen. Målgruppen var unga och arbetslösa som ville få hjälp att etablera sig som artister, producenter, pedagoger och regissörer inom nycirkusområdet, såväl pedagogiskt som konstnärligt.¹⁰¹

Utbildning på högskolenivå har funnits sedan 2005 då Cirkuspiloterna blev en del av Danshögskolan och en nycirkusutbildning på kandidatnivå etablerades, som då fortfarande var lokaliserad i anslutning till Cirkus Cirkör i Botkyrka. Högskolan bytte år 2011 namn från Danshögskolan till DOCH, Dans och Cirkushögskolan. DOCH är sedan 2014 en del av Stockholms konstnärliga högskola (SKH) och består av tre institutioner, en för cirkus, en för dans och en för danspedagogik. Verksamheten är för-

95. <http://stbotvidsgymnasium.se/sidor/program/estetiska-programmet.html> 2017-08-07.

96. Purovaara m.fl. 2012.

97. Anette Hörström-Johansson, Valla folkhögskola, 2017-11-14.

98. Lars Johansson, Strömbäcks folkhögskola, 2017-11-14.

99. Konst- och kulturutbildningar är en ny eftergymnasial utbildningsform i Sverige. De första utbildningarna startade hösten 2015. Utbildningarna finns inom exempelvis dans, musik, teater, film, konst och mode. De bedrivs av fristående (privata) skolor men står under statlig tillsyn och får stöd i form av statsbidrag och/eller studiestödsberättigande för de studerande. Många av utbildningarna förbereder för fortsatta studier på högskolan, på till exempel konst-, musik- eller teaterhögskolor. Andra leder direkt till ett yrke, som exempelvis dansare, designer eller musikalartist. Källa: www.myh.se/Verksamhetsomraden/Konst-och-kulturutbildningar/

100. Fabian Zäll, Myndigheten för yrkeshögskolan, 2017-11-22.

101. Vägar mot arbete – En utvärdering av 42 projekt som finansierats av Arvsfonden inom området unga, arbete och sysselsättning 1994–2012, 2015.

lagd till två hus på Kungl. Tekniska högskolans campus. Danshuset utgör cirka 6 000 kvadratmeter och Cirkushallen, som invigdes 2012, cirka 1 900 kvadratmeter.¹⁰²

Sedan utbildningen etablerades på högskolenivå 2005 med en kandidatutbildning har det tillkommit ett femårigt forskningsprojekt med medel från Vetenskapsrådet, en masterutbildning (sedan 2016), gästprofessurer, en professur och en doktorandutbildning.¹⁰³ Den första professuren i cirkus på SKH inrättades 2016 då John-Paul Zaccarini tillträdde.¹⁰⁴

Då kandidatutbildningen grundades fanns endast tre andra motsvarande utbildningar i världen, idag finns det sådana på ett tiotal platser. Masterutbildningen i cirkus och PhD-programmet i konstnärlig forskning vid SKH är enligt högskolans företrädare unika i sin art i världen. Praktikbaserade utbildningar i andra länder ingår ofta i ämnen som "performance studies", med scenkonst som ett bredare begrepp, och är ofta mer teoretiska. Exempelvis är Masterprogrammet samtida cirkuspraktik på DOCH specifikt inriktat på cirkus, medan det i andra länder ingår i "performing arts".

Alla utbildningar på Institutionen för cirkus (liksom på Institutionen för dans) ges på engelska. Här nedan beskrivs Cirkusinstitutionens utbildningar i korthet.

Kandidatprogram i cirkus (180 hp) som leder till en konstnärlig kandidatexamen i cirkus finns sedan starten 2005. Antagning sker vartannat år och antalet platser är mellan 15 och 18.¹⁰⁵ Sedan starten har 86 individer avslutat kandidatprogrammet i cirkus.¹⁰⁶ Studenterna följer en huvuddisciplin under utbildningens gång och kan sedan ha en eller flera kompletterande discipliner.

Utbildningen omfattar tre huvudsakliga områden. För det första ingår cirkusdisciplinträning och rörelsetekniker inom andra konstformer som till exempel dans och clownteknik. Ett annat område är kurser med fokus på det kreativa och konstnärliga skapandet. Dessutom ingår teoretiska kurser som behandlar kulturhistoria, cirkushistoria, hälsa, mental träning, riggning och säkerhet. Studenterna tränas både i att arbeta kollektivt i ensembleform samt i att skapa egna nummer och föreställningar.¹⁰⁷

Utmärkande för utbildningen är den individuellt anpassade träningen och den löpande utvärderingen av stu-

dentens utveckling, eftersom teknikerna måste anpassas till varje persons kroppsliga särdrag och skraddarsys i varje enskilt fall. Studenter och lärare arbetar nära ihop, ofta en mot en. Detta är för flera discipliner en nödvändig process för studentens utveckling, både tekniskt och konstnärligt. Ibland har en lärare en grupp med ett fåtal studenter. Den kroppsliga skickligheten i cirkuskonst är förutsättningen för studierna, vilket förutsätter ett undervisningstätt schema. Numera finns en fast stab med tillsvidareanställda lärare som undervisar i cirkusdisciplin, men utöver dessa finns gästlärare som ofta är konstnärer/artister med lång erfarenhet från cirkusfältet och/eller från andra konstområden.¹⁰⁸

Institutionen för cirkus ger även fristående kurser som primärt riktar sig till yrkesverksamma konstnärer. Institutionen har utvecklat kurser som är både praktiska och teoretiska. Under de senaste åren har följande fristående kurser givits: konstnärligt arbete inom cirkusdisciplin 1 och 2 (självständigt konstnärligt utvecklingsprojekt); handstående (specialisering, 1–3); magi (1, 2); jonglering och musik; forskningsdesign inom cirkus¹⁰⁹ samt distanskursen "introduktion till samtida cirkus". Fristående kurser erbjuds på distans för att möta behoven av fortbildning hos etablerade konstnärer som har svårt att kombinera sin professionella verksamhet med studier på plats. Kursen i samtida cirkus, där man studerar utvecklingen av cirkus som konstnärligt område och arbetar med analys av cirkusföreställningar i förhållande till en vidare konstnärlig praktik, har bland annat lockat många internationella deltagare.¹¹⁰

Sedan år 2016 finns ett masterprogram med inriktning på cirkus (Masterprogram i samtida cirkuspraktiker 120 hp). Även masterutbildningen har antagning vartannat år. I den första årskullen ingår sju studerande, men målet är att ta in tio studenter. Programmet vänder sig till professionellt etablerade cirkusartister som vill fördjupa sig i sin cirkuspraktik, utveckla nya former för cirkus och bidra till samtalet inom konstfältet. Programmet förbereder för konstnärlig forskning. Under programmets andra och avslutande år ägnar sig studenterna åt handledda projekt/residens huvudsakligen utanför DOCH, vilka kan utgöras exempelvis av praktik i ett cirkuskompani eller inom en produktion.¹¹¹ Det finns även masterprogrammet Nya performativa praktiker, som ges av Institutionen

102. Stockholms konstnärliga högskola, årsredovisning 2014.

103. Intervju med representanter för DOCH 2017-05-30.

104. De tidigare gästprofessorerna inom nycirkus innehades av Tilde Björfors (2005–2010) och John-Paul Zaccarini (2007–2009) samt inom cirkus Irena Purschke Bronett (2010) och Daniel Gulko (2010–2011), www.uniarts.se/om-sk/h/doch-dans-och-cirkushogskolan 2017-08-06

105. Intervju med representanter för DOCH 2017-05-30.

106. E-post från Viktoria Dalborg, DOCH 2017-11-21.

107. Dokument med information från högskolans webbplats, skickat av representant för DOCH.

108. Universitetskanslersämbetets kvalitetsutvärderingar, Självvärdering, Dans- och cirkushögskolan, Cirkus, Utvärderingsärende: scenisk gestaltning reg.nr 411-552-13.

109. I kursen ingår att undersöka begreppet konstnärliga forskningsmetoder, få inblick i tolkningspraktiker om och för cirkus för att formulera egna nyskapande idéer och forskningsdesign med utgångspunkt från den egna praktiken.

110. Stockholms konstnärliga högskola, årsredovisning 2015.

111. Dokument med information från högskolans webbplats, skickat av representant för DOCH.

för dans, som kan vara intressant för cirkusartister. Den har dock inte samma praktiska inriktning. Tidigare har sex studenter från cirkusfältet gått detta masterprogram.

För närvarande finns en doktorand inom cirkus. Forskarutbildningen vid Stockholms konstnärliga högskola anordnas inom ämnet performativa och mediala praktiker med fyra olika inriktningar: film och media, koreografi, opera och scen. Doktoranden i cirkus finns under koreografi, cirkus utgör alltså ingen egen inriktning. Den 1 juni 2016 fick Stockholms konstnärliga högskola för första gången tillstånd att utfärda konstnärlig examen på forskarnivå inom området konstnärliga praktiker.¹¹²

9.2.1 Stark internationell dimension

Det är högt söktryck på kandidatprogrammet – senast 230 sökande till 15 platser – med sökande från 26 länder. Av de sökande var 18 från Sverige, varav fyra blev antagna. De svenska sökande till DOCH:s kandidatprogram kommer som regel från Cirkörs Cirkusgymnasiet i Botkyrka, antingen direkt eller via någon annan skola i utlandet (oftast Danmark, Nederländerna eller Spanien). Flera av de studerande som antas har redan med sig en kandidatexamen i cirkus från något annat land och enligt DOCH är skälet till att söka programmet att få möjlighet till konstnärlig utveckling. Lärarna vid Institutionen för cirkus har sin bakgrund i åtta olika länder.¹¹³

Institutionen för cirkus har många internationella samarbeten med andra cirkushögskolor, främst inom ramen för samarbetsorganisationen Fedec (*La Fédération européenne des écoles de cirque professionnelles*), och deltar i festivaler i Sverige och utomlands.¹¹⁴ Institutionen medverkar f.n. också i två projekt finansierade genom EU-programmet Erasmus + som båda handlar om kompetensutveckling inom det pedagogiska området med målet att utveckla ett gemensamt pedagogiskt program.¹¹⁵

Det finns ingen systematisk uppföljning av vad cirkusstudenterna från DOCH gör efter avslutade studier, varför det heller inte finns några uppgifter om hur många som primärt blir verksamma utanför Sverige. Men uppskattningen som DOCH gör är att många har Sverige som sin bas under en period, men att många sedan lämnar landet på grund av de större möjligheterna att vara verksam i andra länder.¹¹⁶ Alumner har även etablerat egna framgångsrika kompanier. I självskattningar som gjorts av DOCH anges följande: ”Studenterna har också varit mycket framgångsrika på arbetsmarknaden. Några har

arbetet som cirkuskonstnärer för till exempel Cirque de Soleil, Les 7 Doigts de la Main och Cirkus Cirkör. Många arbetar både som cirkusartister och pedagoger. De flesta växlar mellan att vara anställda och att vara frilansande konstnärer och har världen som arbetsplats.”¹¹⁷

9.2.2 Om framtiden

Representanter för Institutionen för cirkus vid DOCH uppger att de har önskemål om att utveckla de fristående kurserna för att kunna erbjuda än mer kompetensutveckling för etablerade konstnärer. Fristående kurser ger dessutom institutionen möjlighet att utveckla nya kurser som kan påverka både fältet och de existerande programmen. Samtidigt konstaterar de att de börjar få trångt i sina lokaler sedan masterprogrammet och de fristående kurserna infördes. Likaså drömmer man om att få in ytterligare doktorander. Det finns dock en stor konkurrens från andra konstområden som har funnits längre inom högskolan och därför har en längre erfarenhet av akademiska processer och det akademiska tänkandet.

Inom Institutionen för cirkus /DOCH har en diskussion förts om att skapa en kurs för cirkusproducenter, och man ser att möjligheter finns nu när Stockholms dramatiska högskola finns inom i samma organisation (Stockholms konstnärliga högskola). Institutionen för cirkus i samverkan med andra institutioner på DOCH funderar också över möjligheten att utveckla en pedagogisk utbildning och ser ett tydligt behov på det området eftersom många artister frilansar och varvar egen konstnärlig verksamhet med undervisning. Under de senaste fem åren har fler f.d. DOCH-studenter också blivit lärare vid Cirkusgymnasiet i Botkyrka och i andra miljöer. I första hand skulle en fristående kurs kunna skapas för att i förlängningen utveckla något som kan jämföras med danspedagogutbildningen, alternativt att skapa ett europeiskt program och då göra det tillsammans med andra europeiska utbildningar.¹¹⁸

9.3 Cirkus inom kulturskolan, studieförbunden och annan fritidsverksamhet

Kulturskolerådet uppskattar att cirka 15 kommuner för närvarande har återkommande kulturskoleverksamhet inom cirkusområdet. Till detta kommer ett flertal kommuner där de har tillfällig verksamhet såsom läger, sommarkurser, föreställningar med mera.¹¹⁹ Kulturskolerådet för statistik över kulturskolornas verksamhet i

112. www.uniarts.se/forskning/forskarutbildning 2017-08-07.

113. Intervju med representanter för DOCH 2017-05-30.

114. Universitetskanslersämbetets kvalitetsutvärderingar, Självvärdering, Dans- och cirkushögskolan, Cirkus, Utvärderingsärende: scenisk gestaltning reg.nr 411-552-13.

115. Intervju med representanter för DOCH 2017-05-30.

116. Intervju med representanter för DOCH 2017-05-30.

117. Universitetskanslersämbetets kvalitetsutvärderingar, Självvärdering, Dans- och cirkushögskolan, Cirkus, Utvärderingsärende: scenisk gestaltning reg.nr 411-552-13.

118. Intervju med representanter för DOCH 2017-05-30.

119. Torgny Sandgren, Generalsekreterare i Kulturskolerådet, e-post, 2017-08-28.

landet, men inte heller här anges cirkus som en egen kategori i registren varför det är svårt för organisationen att göra annat än en uppskattning. Det antal som angavs i branschorganisationen Manegens kartläggning år 2015, som då baserades på Manegens egen genomgång av kulturskolornas webbinformation, var att 22 kulturskolor erbjöd cirkus, det vill säga något fler än det antal som uppskattas idag.¹²⁰

Brist på pedagoger inom cirkusområdet anges av Kulturskolerådet som ett viktigt skäl till att verksamhet inte etableras. Huvudskälet är nog, enligt rådet, att många kulturskolor har långa köer till befintlig verksamhet och att det i ett sådant läge ofta är svårt att prioritera resurser till ny verksamhet. Trenden inom kulturskolan är ändå att verksamheten breddas över tid.¹²¹ Järfälla kulturskola driver sedan några år ett ”nycirkusnod” som arbetar med att sätta fokus på det pedagogiska arbetet inom nycirkus genom workshoppar och nätverksträffar. Även inom detta nätverk har bristen på pedagoger diskuterats.¹²² Under perioden 2016–2017 har Kulturrådet fördelat utvecklingsbidrag till landets kommunala musik- och kulturskolor. Bidragets syfte är att göra musik- och kulturskolans verksamhet mer jämlik och förbättra möjligheterna för barn och unga att delta i verksamheten.¹²³ Av de kommuner som sökte stödet år 2016 nämnde tio stycken cirkus som ett av de konstområden de avsåg att utveckla för att bredda verksamheten och locka nya grupper med deltagare (av totalt 189 sökande). I de tre fall där det gjordes utpekade satsningar särskilt på cirkus fanns Cirkus Cirkör och Manegen med som samarbetsparter.

Inom ramen för studieförbundens verksamhet har det under 2016 arrangerats 62 studiecirklar rubricerade med cirkus som totalt hade 370 deltagare, enligt Folkbildningsrådets statistik över studieförbunden. Dessutom finns 91 aktiviteter registrerade under kategorin ”annan folkbildningsverksamhet” med 964 deltagare. Detta omfattar verksamhet i mer fria och flexibla former än studiecirkelformen, som exempelvis pröva-på-dagar eller helgkurser. Under kategorin ”kulturarrangemang” finns 372 registrerade arrangemang med totalt knappt 52 000 deltagare (varav hälften i Göteborg).

120. Casa Sweden 2015–2017.

121. Torgny Sandgren, Generalsekreterare i Kulturskolerådet, e-post, 2017-08-28.

122. Anteckningar från konferens, Nycirkusnoden – ett resurscentrum för pedagogisk utveckling, Konferens/inspirationsdag 2017-04-27

123. Förordning (2015:998) om statsbidrag till kommuner som bedriver musik- och kulturskoleverksamhet.

Tabell 7. Studieförbundens verksamhet rubricerad som cirkus, 2016, källa: Folkbildningsrådet

Verksamhetsform	Antal	Antal deltagare
Studiecirkar	62	370
Annan folkbildningsverksamhet	91	964
Kulturarrangemang	372	52 000

Alla nio studieförbund som mottar statsbidrag hade någon typ av verksamhet som rör cirkus under 2016, och verksamheten hade en relativt bred geografisk spridning över landet.¹²⁴

Utanför studieförbunden finns ett antal andra arrangörer av ungdomscirkusverksamhet, exempelvis Norrköpings ungdomscirkus som är en av de äldsta, grundad på 1970-talet.¹²⁵ I en nordisk översikt som gjordes av Circus-Info Finland identifierades åtta ungdomscirkusskolor i Sverige.¹²⁶ Vid Manegens kartläggning år 2015 uppskattade de att det fanns ett 30-tal organisationer i landet som erbjöd cirkus för barn och unga med sammanlagt runt 8 000 deltagare. Det har inom ramen för uppdraget inte varit möjligt att göra någon mer grundlig undersökning på detta område för att säkerställa siffrorna. Cirkus Cirkör har även en pedagogisk verksamhet som år 2016 omfattade omkring 30 000 barn- och unga, vuxna och äldre med eller utan funktionsvariationer.¹²⁷

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det finns ett utbud av fritidsverksamhet inom cirkus både inom kulturskolan, inom studieförbunden och av andra fristående föreningar och aktörer; enligt många vi haft kontakt med skulle det sannolikt också finnas en större efterfrågan om det erbjöds ett större utbud, inte minst inom kulturskolan.

Fritidsverksamheten är grundläggande för att säkra både återväxten och framväxten av nya konstnärer. Frågan om bristen på cirkuspedagoger och behovet av en pedagogutbildning är något som har förts fram från flera håll. Det är ett utvecklingsområde som även representerar för Institutionen för cirkus vid Dans- och cirkushögskolan nämner inför framtiden.¹²⁸ Samtidigt är det pedagogiska området av stor betydelse som inkomstkälla för verksamma cirkusartister i landet.

9.4 Cirkus inom skapande skola

Statsbidraget Skapande skola har som mål att elever i skolan ska få tillgång till kultur i olika uttrycksformer och en ökad möjlighet till eget skapande. Bidraget ska också

124. Uppgifter från Folkbildningsrådet, e-post 2017-10-25.

125. Intervju Norrköpings ungdomscirkus 2017-05-12.

126. Virolainen, 2011, De åtta som angavs var: Bragehallens Barncirkus (Stockholm) Furuviks Ungdomscirkus (Gävle), Ludvika Minicircus (Ludvika), Norrköpings circus and variété (Norrköping), Norrköping ungdomscirkus (Norrköping), Ung Cirkör (Botkyrka), Uppsala ungdomscirkus (Uppsala), Östersunds Ungdomscirkus (Östersund).

127. Cirkus Cirkör verksamhetsberättelse 2016.

128. Intervju med representanter för DOCH 2017-05-30.

stärka samverkan mellan skolan och det professionella kulturlivet. Även om det inte är ett uttalat mål, har det ändå framhållits som en statlig insats som ger arbetstillfällen för professionella kulturutövare. Omfattningen av insatser inom cirkus, ger en bild av i vilken utsträckning barn får ta del av konstformen på skoltid, liksom vilket intresse som finns från elever och lärare för cirkus.

I de sammanställningar som gjorts över redovisade bidrag till Skapande skola under 2014 och 2015 framgår att en fjärdedel av skolhuvudmännen haft insatser inom cirkus. 2014 anlätades 127 aktörer, jämfört med 122 under 2015.¹²⁹ En femtedel av antalet timmar de anlätades för (totalt cirka 4000 timmar) var föreställningar för barnen, resterande tid var aktiviteter med barnen.¹³⁰

Skapande skola utgör också arbetstillfällen och en källa till inkomst för utövare. Lunds universitet utförde på uppdrag av Myndigheten för kulturanalys en fördjupad studie av vissa aspekter av Skapande skola som avslutades 2015. I rapporten, *Fördjupad utvärdering av statsbidraget*

Skapande skola, har författarna tittat på antal kulturaktörer under 2012 och 2013, uppdelade på typ av aktör, förutom konstområde. För cirkus kan man konstatera att ungefär hälften av de engagerade aktörerna tillhör en fri grupp, medan den andra hälften fördelas på enskilda konstnärer och pedagoger. Mellan 2012 och 2013 sker en ökning av antalet engagerade aktörer, från 88 till 151. Ökningen har framförallt varit i kategorierna fri grupp och konstnär, med en mindre ökning av antal pedagoger.¹³¹

Under åren 2016 och 2017 genomfördes en riktad satsning inom Skapande förskola med utvalda scenkonstföreställningar till ett antal kommuner. De medverkande kommunerna erbjöds föreställningar inom teater, dans, musik och cirkus under ett år. Flera aktörer som vi har träffat har lyft detta som ett bra exempel där cirkus jämförts med övriga scenkonstformer, och att det inneburit ett kunskapslyft för kommunala tjänstemän som fått upp ögonen för möjligheten att boka cirkus i föreställningsform, inte enbart med en pedagogisk inriktning.

129. Ej unika. Samma artist eller pedagog kan alltså ha anlåtats flera gånger.

130. Sammanställning Skapande skola: redovisningar från skolhuvudmän som beviljades bidrag 2014 och Sammanställning Skapande skola: redovisningar från skolhuvudmän som beviljades bidrag 2015, Kulturrådet.

131. Blomgren, Roger och Lindqvist, Katja. Fördjupad utvärdering av statsbidraget Skapande skola, Lunds universitet 2016, s. 88–93.

10 SAMMANFATTANDE ANALYS

Möjligheter för utvecklingen

av samtida cirkus i Sverige

Det sammantagna intrycket av detta kartläggningsarbete är att den samtida cirkusen har haft en enorm utveckling i Sverige under de senaste åren. Det finns en stor kraft och potential i en konstform som väcker så mycket intresse och mycket pekar på att det nu är tid att göra riktade insatser för att utvecklingen ska ta nästa steg.

Kartläggningen har varit ett första steg, och vi kan utifrån denna dra vissa slutsatser. Det vi kan se är dock att det kommer att krävas en ytterligare fördjupning på flera områden, liksom konkreta planer på flera nivåer. Men det kan också vara hög tid att agera. Förutsättningarna bör förbättras för de aktörer som ska stå för nästa utvecklingssteg, annars finns det risk för att de investeringar som gjorts inte ger den utdelning som är möjlig. Vi vill i detta avsnitt försöka sammanfatta den analys vi gör av det material vi kunnat ta del av.

Svensk samtida cirkus håller en hög konstnärlig nivå. Det speglas inte minst av hur eftertraktade svenska kompanier är av internationella arrangörer, liksom av de priser och utmärkelser som svenska kompanier får vid internationella festivaler.

Sverige är ett av få länder i världen med en konstnärlig högskoleutbildning i cirkus. Utbildningen har sökande från hela världen och studenterna är eftertraktade som artister när de utexamineras.

Cirkusen är internationell, och svenska aktörer har breda internationella nätverk för samarbeten, samproduktioner och utbyten. En ökad internationalisering är ett av kulturpolitikens mål. Med rätt stöd och förutsättningar, kan den samtida cirkusen bli en motor för kulturens internationalisering.

Konstformen tilltalar en stor och bred publik. Efterfrågan ökar, och om svenska kompanier får förutsättningar till speltillfällen finns det goda möjligheter för arrangörer att nå en delvis ny publik. Efterfrågan ökar också på eget deltagande. När kulturskolor gör särskilda insatser för att nå nya grupper barn väljer flera av dem att arbeta just med nycirkus.

Den samtida cirkusen har ett ben i den konstnärliga produktionen och ett i pedagogik och sociala sammanhang. Många aktörer inom området arbetar integrerat med pedagogisk verksamhet för barn, cirkus inom vård, äldreomsorg och flyktingmottagande. Cirkusen kan vara omedelbar, kommunikativ och lättillgänglig, vilket gör den intressant för många.

Det finns en tradition av att turnera, att vara mobil. Utövarna har en beredskap för att tillgängliggöra konstformen över hela landet.

Cirkusen har en förmåga att skapa innovativa affärsmodeller. Det, i kombination med den starka internationaliseringen, utgör en utvecklingspotential inom de kreativa näringarna.

Det är en ung konstform, med få regler och få låsta förväntningar. Det finns en öppenhet och en kreativitet som borgar för konstnärlig utveckling.

Den samtida cirkusen har en potential som vitaliserande för andra konstformer. Det finns ett intresse hos besläktade aktörer att samverka för att utvecklas konstnärligt.

Det finns ett spirande intresse i flera delar av landet, ett intresse som kan fångas upp och inspireras att växa för att öka konstformens spridning. Att möjliggöra för fler noder skulle kunna ge konstformen möjligheter att ta nästa steg i sin utveckling.

Utmaningar för utvecklingen

av samtida cirkus i Sverige

Den samtida professionella cirkusen är ett område under stark utveckling men med svag infrastruktur. Det faktum att cirkus ofta sorteras in under till exempel teater hos bidragsgivare och arrangörer, gör det svårt att ens få en tillförlitlig bild av konstområdets omfattning. En central fråga för branschen är just att cirkus i Sverige fortfarande uppfattas ha en svag status jämfört med andra konstområden, inte minst i förhållande till offentliga bidragsgivande instanser. Kartläggningen har visat att det finns behov av att stärka såväl produktion som presentation och främjande.

Ge fler kompanier möjlighet att utvecklas i Sverige

Det behövs ökade resurser till produktion om en mångfald av uttryck ska kunna utvecklas. Det krävs förbättrade villkor för utövare att verka, om de ska välja att stanna kvar i Sverige så att deras arbete kommer en svensk publik till del. Detta kräver att de befintliga plattformarna, Subtopia i Botkyrka och Karavan i Malmö, utvecklas samt att det uppstår fler plattformar för produktion. Det kräver både att tillgången ökar till tränings- och repetitionslokaler, till residensmöjligheter samt att det finns produktionsmedel så att såväl nya som mer etablerade aktörer får verka och utvecklas.

Hård konkurrens om medel

Cirkusaktörer konkurrerar med fria aktörer inom hela scenkonstfältet om de stöd och stipendier som finns. För nyare aktörer är det svårt att ha visat på tillräckliga resultat för att nå fram i den konkurrensen. När det idag är lättare att få både arbetstillfällen och speltillfällen utanför Sverige, finns det en risk att artister lämnar landet när de inte får beviljade produktionsstöd eller lyckas sälja sina föreställningar. Vi kan på Kulturrådet se hur många söker stöd en gång och sen inte återkommer när de fått avslag. Om de inte har möjlighet att vara verksamma eller försörja sig blir de tvingade att hitta andra vägar.

Geografisk koncentration till Stockholm

Att Cirkus Cirkör befinner sig i Stockholm, liksom Dans- och cirkushögskolan, plattformen Subtopia och Manegens kontor, gör att koncentrationen till staden blir väldigt stark. Den samtida cirkusen är ett litet och ungt konstområde. För att säkra en fortsatt tillväxt och ökad mångfald, behövs fler noder mer geografiskt spridda över landet.

Brist på speltillfällen i Sverige

Det krävs resurser hos ett arrangörsled, i form av kunskap och medel, för att producerade föreställningar inom samtida cirkus ska nå ut till hela landet. Även om det inom ramen för kartläggningen inte har varit möjligt att återskapa en fullständig bild av utbudet av samtida cirkus runt om i Sverige, kan vi konstatera att det fortfarande är begränsat. Många av artisterna och kompanierna som har eller har haft sin bas i Sverige är i stället i stor utsträckning internationellt verksamma.

Det finns idag ingen arrangör med ett uttalat uppdrag att presentera cirkus. Detta utöver Subtopias scen Hangaren där verksamheten främst av ekonomiska skäl är mycket begränsad. Den samtida cirkusen är ett av flera scenkonstuttryck som ska samsas på scenerna och dessutom ett yngre och mindre känt konstområde, vilket ger få speltillfällen. Arrangörer har begränsade resurser, utan möjlighet att ta publika risker och väljer därför säkra kort. I det här fallet bedöms säkra kort vara Cirkus Cirkör med sitt starka varumärke. Även utländska gästspel bedöms ofta vara säkrare kort, än andra svenskbaserade kompanier.

För att få fler arrangörer att få upp ögonen för konstformen, behövs ökade kunskaper och ett visst riskkapital. Det skulle behövas ett erfarenhetsutbyte bland arrangörer samt eventuellt ett delat risktagande.

Behov av förmedlande länk

mellan kompanier och arrangörer

En förmedlande länk mellan producenter och arrangörer behövs, detta för att öka kunskapen hos båda parter. Kunskapen hos arrangörer brister, men även hos utövande kompanier finns en okunskap om hur de bäst kan nå ut till arrangörer.

Brist på kunskap

De faktorer som hindrar cirkusen bottnar i hög grad i bristande kunskap i flera led. Inte bara hos arrangörer och utövare utan även hos scenkonstinstitutioner, tjänstepersoner, politiker och bidragsgivare. Det krävs en ökad kompetens hos beslutsfattare, arrangörer och utövare om varandras förutsättningar. Offentliga bidragsgivare kan behöva öka sin kunskap om cirkusens produktionsprocesser och ekonomiska villkor, för att säkerställa att ansökningar bedöms utifrån den samtida cirkusens förutsättningar.

11 BEHOV AV INSATSER FÖR ATT STÄRKA UTVECKLINGEN AV SAMTIDA CIRKUS

För att möta delar av de identifierade behoven föreslås nedan ett antal insatser som berör den statliga nivån. Många av de behov vi kunnat identifiera kräver dock åtgärder på regional och kommunal nivå, liksom vissa initiativ behöver komma från utövare själva, från scenkonstinstitutioner, arrangörer, branschorganisation och fackförbund.

Förslagen rör kunskapsutveckling, främjande verksamhet, produktionsmöjligheter och att stärka publikens tillgång till samtida cirkus. Vi pekar på ett antal förändringar av reglering och befintliga uppdrag som vi bedömer skulle främja området. Slutligen beskriver vi även de behov som har framkommit inom utbildningsområdet.

11.1 Stärkt kompetens i flera led

Kunskapshöjande insatser

Denna kartläggning kan förhoppningsvis bidra som en första grund för en ökad kunskap om området, men det som främst krävs är riktade insatser gentemot olika målgrupper. Det finns behov av kompetenshöjning för arrangörer, scenkonstinstitutioner, politiker och tjänstemän samt behov av insatser riktade mot utövare.

En ökad kunskap om cirkus som konstform, om vilka aktörer och uttryck som finns och vad som krävs för att arrangera en cirkusföreställning skulle ge arrangörer en helt annan möjlighet att inkludera samtida cirkus i sitt utbud. Det handlar dels om att introduceras till och inspireras av befintliga föreställningar, dels om praktisk kunskap om vad som krävs när det gäller lokaler, teknik och säkerhet. Detsamma kan även sägas gälla för scenkonstinstitutioner som till högre grad skulle kunna inkludera cirkus i sin verksamhet genom samarbeten och residens.

Politiker och tjänstemän på nationell, regional och lokal nivå behöver en ökad kunskap om cirkus som konstform och dess förutsättningar. Det gäller specifika behov kopplade till produktionsprocessen, men också kunskap om vilka möjligheter som är förknippade med att bidra till cirkusens utveckling. För detta är tillgång till statistik en förutsättning. Bristen på statistik för hela scenkonstområdet är än mer markant när det gäller den samtida cirkusen. Det finns idag ett uppdrag hos Myndigheten för kulturanalys att ta fram scenkonststatistik. Det går också att titta på exemplet Circusinfo i Finland, som har i uppdrag och kan presentera en uppdaterad statistik på området.

Utövare behöver stöd och kunskap för att kunna ta del av de strukturer som redan finns på scenkonstområdet.

Det gäller såväl stödformer hos olika bidragsgivare som befintliga kanaler för att presentera sitt utbud för potentiella arrangörer.

11.2 Stärka den främjande verksamheten

En stärkt branschorganisation

Cirkusen anses vara en konstform med möjlighet att locka en stor och bred publik, men länken till arrangörerna uppfattas som svag. Det är en ung konstform som inte har en självklar plats i redan etablerade strukturer, vilket innebär att både utövarna och arrangörerna behöver stärkas och strukturerna utvecklas. Som ovan nämnts, krävs det riktade insatser mot såväl utövare som arrangörer för att stärka länken dem emellan.

Inom övriga scenkonstområden, teater, dans och musik, har centrumbildningarna en uppgift att fylla som förmedlande länk mellan utövare och arrangörer och som en resurs för utövarna. Behoven och förutsättningarna skiftar dock mellan konstområden. Motsvarande organisation för cirkusområdet är Manegen, som inte är en traditionell centrumbildning utan snarare en branschorganisation som samlar större delar av fältet. De har således kännedom om cirkusområdet, dess aktörer och förutsättningar. Manegen ansvarar idag för daglig träning för cirkusartister, en uppgift som ger dem en direkt länk till och relevans för utövare, dock begränsat till de två orter där träningen bedrivs idag.

De uppgifter som handlar om förmedling och fortbildning bör läggas på en part som företräder branschen i stort, snarare än på enskilda aktörer. Det kan då gälla insatser riktade mot såväl arrangörer som utövare, liksom mot politiker och tjänstemän både på nationell, regional och lokal nivå.

Manegen skulle kunna stärka den svaga länken mellan artist och publik genom bland annat proaktiv förmedling samt fortbildning av arrangörer kring teknik, själva konstformen och publikarbete. Dessutom skulle de kunna driva motsvarande kompetensutvecklingsinsatser för utövarna för att öka kunskapen om arrangörerna. De skulle även kunna vara en resurs för utövarna i att stärka kompetens kring infrastruktur och stödssystem för scenkonstområdet i stort.

Om Manegen ska kunna vara en mer stabil och effektiv nationell kompetensresurs för cirkusområdet, behöver organisationen stärkas. För närvarande har organisationen endast en person anställd på deltid.

Fortsatt stöd till export

Internationellt utbyte är enligt de utövare vi träffat en förutsättning för att aktörer inom cirkusområdet ska kunna bedriva en verksamhet. Det är önskvärt att det internationella utbytet inte enbart ska bestå av enskilda artister som tar anställning på en internationell arbetsmarknad, utan framförallt att svenskbaserade kompanier får komma ut med sina produktioner för att få fler speltillfällen, ökade intäkter och ett ökat erkännande även i Sverige. För att uppnå detta behöver mindre aktörer stöd för att etablera och upprätthålla internationella kontakter och nätverk.

Det internationella främjandearbete som Kulturrådet bedriver idag på större mässor och branschträffar inom scenkonstområdet sker i mindre skala, men är öppet för cirkusaktörer att ta del av.

Tillväxtverket och Kulturrådets kulturexportstöd som inrättades som ett treårigt pilotprojekt 2016 kan också ge aktörer inom cirkus möjlighet att delta i ovan nämnda satsningar, liksom andra relevanta sammanhang. För mindre aktörer kan ett sådant stöd vara helt avgörande, och det vore därför värdefullt om ett liknande stöd kunde finna en långsiktig finansiering.

Synliggöra konsulentfunktionens betydelse

Flera har under intervjuer och rundabordssamtal lyft att cirkuskonsulentverksamheten har varit av stor betydelse för spridningen av cirkus till framförallt barn och unga i Stockholms län. Detta bekräftas även av företrädare för Stockholms läns landsting som ökat såväl verksamhets- som subventionsmedlen till konsulenten.

Behovet av främjandefunktioner med konstområdeskompetens är lika centralt för cirkusen som för dans- och teaterområdena. I den departementsskrivelse¹³² som presenterades i mars 2017 och angav framtida inriktning för kultursamverkansmodellen, föreslås att konst- och kulturfrämjande verksamhet tas bort som eget område och istället inkluderas i respektive verksamhetsområde. Om det ska finnas möjlighet för regioner att inkludera främjandeverksamhet för cirkus, är det av vikt att förordningen¹³³ om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet till skillnad från idag även inkluderar annan scenkonst än teater, dans och musik.

De regionala utvecklingsbidragen inom kultursamverkansmodellen skulle kunna vara en möjlig inkörsport för försöksverksamheter och pilotprojekt för att öka bredden på konsulentverksamheterna.

132. Kultursamverkan för ett Sverige som håller ihop – Framtida inriktning och utvecklingsmöjligheter för kultursamverkansmodellen. Ds 2017:8.

133. Förordning (2010:2012) som i departementsskrivelse och budgetproposition föreslås justeras.

11.3 Förbättrade villkor för produktion

Ökad statlig finansiering för produktion

Det behöver finnas offentliga produktionsmedel om en mångfald av kvalitativ professionell cirkus ska kunna nå en publik över hela landet. Fler aktörer måste kunna ta del av offentliga stöd. Medlen behöver också vara tillräckliga för att säkra rimliga arbetsvillkor och möjliggöra för utövare att knyta till sig nödvändig kompetens.

Vår bedömning är att det inte finns skäl för särskilda stödformer för cirkus. Det måste däremot finnas tillräcklig kompetens för bedömning av ansökningar från cirkusområdet inom ramen för befintliga stöd inom scenkonstområdet. Myndigheter som Kulturrådet och Konstnärsnämnden som arbetar med expertutlåtanden från referens- och sakkunniggrupper, måste säkra kompetens i dessa grupper om cirkusen som konstform och dess förutsättningar. Detta kan ske dels genom val av ledamöter, dels genom kompetenshöjande insatser. Ledamöter är förordnade under en begränsad period, och det är därför en viktig uppgift för myndigheter att se till att det finns en kontinuitet när det gäller olika kompetenser. Konstformens starka internationalisering kan göra det intressant att undersöka möjligheten att ta in internationella bedömare. Det kan också vara ett sätt att förhålla sig till en eventuell problematik kring jäv, då konstområdet är förhållandevis litet.

Cirkusen har en förmåga att skapa innovativa affärsmodeller och har som vi konstaterat en utvecklingspotential inom de kreativa näringarna. Det står däremot tydligt att det krävs offentlig finansiering för att möjliggöra en konstnärlig utveckling och produktioner som har en mer konstnärlig inriktning. Detta gäller även större aktörer. I Cirkus Cirkörs fall är verksamheten uppdelad i två separata delar, där eventverksamheten bidrar till att finansiera den konstnärliga verksamheten. Men att de kommersiella delarna helt skulle kunna bekosta det konstnärliga bedöms inte vara möjligt. Ett offentligt stöd möjliggör ett konstnärligt risktagande och därmed en utveckling.

För att ta exemplet med världens största aktör på området, kanadensiska Cirque de Soleil, så mottog även de offentligt stöd under sina första tio år innan verksamheten utvecklades och kunde bära sig själv som en rent kommersiell verksamhet. Där gjorde sedan kompaniet valet att utveckla verksamheten till ett globalt verksamt storföretag. I Kanada finns exempel på dubbla stödsystem, där ett cirkuskompani kan få kulturstöd för sin konstnärliga utveckling och samtidigt motta stöd i form av fördelaktiga lån och riskkapital till de delar av verksamheten som har kommersiell potential. Detta är ett område där det egentligen inte finns några svenska motsvarigheter.

De förordningar som styr Kulturrådets fördelning av

medel till fria aktörer inom scenkonst¹³⁴ ger utrymme för specifika, konstområdesanpassade prioriteringar. Det finns därför möjlighet för myndigheten att utifrån en analys av ett konstområdes förutsättningar göra bedömningar som skiljer sig något från dem inom närliggande områden. Detta gör att man kan ta hänsyn till exempelvis olika produktionsprocesser och utövarers behov. Det finns dock en begränsning vad gäller tid för Kulturrådets projektstöd, som förutsätter att föreställningen blir färdig och når en publik inom 12 till 15 månader. För cirkuskompanier som ofta har en längre produktionsprocess innebär det i vissa fall att tiden antingen inte räcker eller att endast ett fåtal av de speltillfällen som äger rum kan redovisas.

Det anslag som berörs¹³⁵ har dock under flera år varit alltmer ansträngt, vilket återkommande lyfts i Kulturrådets budgetunderlag till regeringen. Det beviljade beloppet till fria aktörer inom musik och scenkonst under 2016 motsvarade 35 procent av det totala sökta beloppet. Många ansökningar som bedömts konstnärligt och kulturpolitiskt intressanta har myndigheten tvingats avslå, och många bidragssökande har beviljats ett lägre belopp än det sökta. Inför 2018 har regeringen föreslagit ett tillskott på detta anslag, vilket kommer att ge bättre möjligheter att möta konstområdenas behov och därigenom till viss del även möjliggöra kulturpolitiskt angelägna prioriteringar.

Budgetpropositionen för 2018 föreslår också en väsentlig ökning av anslag som fördelas av Konstnärsnämnden.¹³⁶ Även där finns det med nuvarande stödordningar möjligheter att göra kulturpolitiskt angelägna prioriteringar och ett tillskott av medel är i detta sammanhang en god förutsättning. Stöd i form av arbetsstipendier är också väl lämpade för cirkusen som konstform som har långa utvecklingsprocesser. Kulturrådets och Konstnärsnämndens stöd kan därför komplettera varandra.

Det bör dock tas i beaktande att behoven inom hela det fria scenkonstområdet är väldigt stora. Det föreslagna tillskott som nu kan komma området till del ska bidra till att fylla ett stort glapp mellan presenterade behov och tillgång av medel.

Regionala utvecklingsmedel inom kultursamverkansmodellen

Kulturrådet ser att utvecklingsbidragen inom kultursamverkansmodellen spelar en viktig roll när det gäller att stimulera utvecklingen exempelvis inom enskilda konstområden. Regeringen har i regleringsbrevet pekats ut olika konst- och kulturområden, vilket i stor utsträck-

ning påverkat såväl ansökningarna som fördelningen av utvecklingsbidrag. I regleringsbrevet för 2016 och 2017 angavs när det gällde de regionala utvecklingsbidragen att projekt som leder till breddad delaktighet i kulturlivet och interregionala samarbeten ska uppmärksammas samt att insatser för att stödja regionalt utvecklingsarbete inom bild- och formområdet ska främjas. I regleringsbrevet för 2015 var det den professionella dansens utveckling som skulle ges särskild uppmärksamhet och 2014, främjandet av digitaliseringens genomslag inom scenkonstområdet.¹³⁷

En skrivning om att särskilt uppmärksamma den samtida cirkusen skulle kunna bli ett incitament för att främja regionala initiativ på området, vilket skulle öka tillgängligheten för publiken och mångfalden av konstnärliga uttryck. Infrastrukturella satsningar i regionerna skulle möjliggöra en utveckling av konstområdet såväl ur ett publik- som utövarperspektiv.

Utvecklingsbidragen styrs av förordningen 2010:2012¹³⁸ där det bland annat framgår att bidrag kan ges till strategiska utvecklingsinsatser av nationellt intresse och att de nationella kulturpolitiska målen som rör kvalitet, konstnärlig förnyelse och tillgänglighet till kulturutbudet särskilt ska beaktas. Förordningen är allmänt hållen och gör det möjligt för Kulturrådet att utifrån nationellt intresse och de kulturpolitiska målen prioritera regionala satsningar inom cirkusområdet. Ett utpekande och en prioritering från regeringens sida skulle vara en tydligare markering gentemot regioner och landsting.

Uppmuntra utveckling av cirkuskonsten vid scenkonstinstitutionerna genom bland annat samverkan med den fria sektorn

Det finns ett antal exempel där regionala scenkonstinstitutioner på olika sätt samverkar med enskilda cirkusutövare eller kompanier. Några genom produktionssamarbeten med Cirkus Cirkör som Västmanlands Teater, Malmö Stadsteater och Folkoperan. Andra genom samarbeten med fria aktörer som Helsingborgs Stadsteater eller genom egna cirkusproduktioner med frilansande och långtidskontrakterade artister som Östgötateatern. Reflektioner från samtal med institutionscheferna visar på organisatoriska, tekniska och konstnärliga utmaningar men framförallt på konstnärlig utveckling, kompetenshöjning inom organisationerna, ökad mångfald i utbudet och ökad tillgänglighet för en stor potentiell publik.

Beroende på institutionernas uppdrag kan det i vissa fall finnas behov av en öppning i uppdragsformulering-

134. Förordning (2012:516) om statsbidrag till det fria kulturlivet inom teater-, dans- och musikområdet.

135. Anslag 2:2 Bidrag till vissa teater-, dans- och musikändamål (ramanslag).

136. Anslag 5:2 Ersättningar och bidrag till konstnärer.

137. Kulturrådets regleringsbrev 2014, 2015, 2016 och 2017.

138. Förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet.

arna så att dessa öppnar för en konstnärlig utveckling genom att arbeta med att integrera andra konstnärliga uttryck.

Tillgängliggöra lokaler för träning, repetition samt residens

Det är ytterst få aktörer som har tillgång till egna lokaler för träning och repetition. Det är dock avgörande för att kunna producera en föreställning. Vissa discipliner ställer särskilda krav på lokaler vad gäller till exempel takhöjd och teknik, men det kan också variera mycket. Det som är av vikt är att det finns lokaler att tillgå som aktörerna har ekonomisk möjlighet att nyttja. En viktig del i detta är möjligheten att få residens. Förutom de positiva effekter som ett residens kan innebära i övrigt, när det gäller ett ömsesidigt utbyte, ger det artisterna tillgång till lokaler.

Tillgång till residens kan stimuleras av statliga, regionala och kommunala stöd, och initiativ kan komma från såväl institutioner som fria aktörer. Teatrar kan till exempel se över luckor i planeringen då lokaler står tomma. Ett intressant exempel är också till exempel Art Inside Out i Halland, en regional institution som helt bygger på residens som form. Att tillgängliggöra repetitionslokaler är ett medel för en kommun eller region att både behålla och locka till sig professionella kulturutövare.

Ökad tillgång till daglig träning

Tillgången till daglig träning är central för utövares möjlighet att verka. Med möjligheter att träna i en bra miljö kan artister upprätthålla och utveckla sin förmåga samt minska risker för skador. Att tillgång finns till daglig träning gör det också mer attraktivt att stanna i landet som yrkesverksam artist. Idag erbjuds möjlighet till daglig träning i Stockholm och i Malmö, vilken ombesörjs av branschorganisationen Manegen. För att ge bättre möjligheter till att vara yrkesverksam oavsett bostadsort, behöver daglig träning utökas till fler orter i landet.

11.4 Stärka publikens tillgång till samtida cirkus Stärkt struktur för turné: cirkusnät

Avsaknaden av möjligheter att spela sina produktioner i Sverige är något som lyfts av det stora flertalet källor som Kulturrådet har tagit del av som ett av de huvudsakliga problemen för utvecklingen av cirkusområdet i Sverige. Många har också nämnt det initiativ till ett nätverk av arrangörer inom cirkus som har uppstått, ofta benämnt Cirkusnätet. Uppbyggnaden av ett arrangörsnätverk med strukturer för samordning av turnéer är något som måste initieras och drivas av branschen själva. Däremot kan det krävas en beredskap från staten genom Kulturrådet att

stödja ett sådant initiativ. Det förutsätter även engagemang och stöd från regional och/eller kommunal nivå.

Främja kunskap om tillgängliga lokaler: scenrum.nu

Intervjumaterialet pekar på att det dels finns en okunskap, dels mycket felaktiga föreställningar kring vilka krav som ställs på lokaler för att visa cirkus. Det finns till exempel föreställningar om att alla cirkusföreställningar skulle kräva hög takhöjd och tillgång till säkrade riggpunkter. Detta medan många föreställningar inom området samtida cirkus kan uppföras både på vanliga teaterscener, i sporthallar eller på bibliotek. Det finns också bristfällig information för utövare och arrangörer om vilka lokaler runt om i landet som skulle vara möjliga att använda.

Under bland annat det rundabordssamtal som Kulturrådet arrangerade inom ramen för detta uppdrag framfördes att ett sätt att bidra till att relativt enkelt åtgärda detta skulle vara att utveckla webbplatsen *scenrum.nu*. Denna tillhandahålls av Riksteatern och innehåller ett register över landets lokaler som är lämpliga för olika kulturarrangemang. Den innehåller information om teatrar, konserthus, bygdegårdar, folketshus, kyrkor, utställningslokaler, sporthallar med mera där det går att arrangera scenkonst, musik, film eller utställningar. För många lokaler i registret finns även måttuppgifter, foton, ritningar med mera.¹³⁹ En inventering av lokaler och utveckling av webbplatsen *scenrum.nu* skulle bidra till att samla och tillgängliggöra informationen. Inom ramen för de kompetenshöjande insatser som skulle krävas för arrangörsledet behöver sedan kunskap spridas ytterligare om cirkusens lokalmässiga krav.

11.5 Möjliga ändringar av reglering och befintliga uppdrag

Förordningen för kultursamverkansmodellen: teater och dans (teater, dans och annan scenkonst)

I förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet § 8 preciseras att bidragen ska främja tillgången till professionell teater-, dans- och musikverksamhet. Med tanke på scenkonstområdets utveckling mot nya och konstområdesöverskridande former är det på sikt önskvärt att inkludera andra konstformer.

Ett tillägg i texten i förordningens § 8 skulle göra den mindre exkluderande och öppna upp för såväl cirkusområdet som andra scenkonstformer. Texten lyder i sin nuvarande form: ”8 § Med utgångspunkt i det ändamål som anges i 4 § ska landstinget ansvara för att bidragsgivningen enligt denna förordning främjar en god tillgång

139. www.scenrum.nu/ 2017-10-19.

för länets invånare till: 1. professionell teater-, dans- och musikverksamhet”.

Med tillägget ”och annan scenkonst” skulle lydelsen av första punkten kunna vara: ”1. professionell teater-, dans-, musik- och annan professionell scenkonstverksamhet”. Att helt stryka orden teater, dans och musik och enbart använda begreppet scenkonst, skulle riskera att osynliggöra de enskilda konstområdena samt därmed vara otvetydigare och mindre styrande. Så även om begreppet annan scenkonst inte definierar vilka andra konstformer som kan ingå, så exkluderas heller inte mindre eller nyare konstuttryck såsom samtida cirkus.

Förtydligt uppdrag till Riksteatern

Riksteatern är en central aktör för produktion och spridning av scenkonst runt om i landet. För den samtida cirkusen spelar de en viktig roll genom att välja ut och turnera produktioner. En annan väsentlig del i deras verksamhet är arbetet med arrangörsutveckling riktat till medlemsföreningarna. Här bedömer Kulturrådet att det finns en stor potential att utveckla verksamheten avseende cirkus.

Sedan 2014 har Riksteatern ett utökat dansuppdrag från regeringen. Riksteatern nationellt skulle på motsvarande sätt som inom dansen kunna verka för att fler lokala teaterföreningar presenterar cirkusföreställningar. Genom att långsiktigt och kontinuerligt visa mer cirkus ökar man människors kännedom om cirkusens olika uttryck och bygger en publik. Möjliga kringaktiviteter ökar ytterligare nyfikenheten. Om det kan skapas fler sammanhängande spelperioder skulle det även ge förbättrade arbetsvillkor för utövarna. Riksteatern skulle även kunna producera cirkusföreställningar. De skulle kunna erbjuda fler residensmöjligheter och tillgång till repetitionslokaler. Liksom det har krävts inom dansen, krävs ett kompetenshöjande arbete inom Riksteatern och medlemsföreningarna inom cirkusområdet för att möjliggöra en långsiktig utveckling.

Scenkonstallianserna

Under de intervjuer och samtal vi har haft har, såsom nämnts ovan, alliansmodellen återkommit som ett förslag på åtgärd som man gärna skulle se även för cirkusens utövare. Kulturrådet bedömer att det kan finnas skäl att se närmare på vad en alliansmodell skulle kunna tillföra området, i förhållande till andra möjliga åtgärder, och hur en sådan skulle kunna utformas. Ett alternativ, då konstområdet är litet, är att undersöka möjligheten att inom ramen för dans- eller teaterallianserna rymma även cirkusartister.

11.6 Behov inom utbildningsområdet

Inom ramen för detta uppdrag läggs inga specifika förslag rörande utbildningsområdet, däremot nämns här de iakttagelser som vi har gjort under arbetets gång.

På utbildningsområdet kan vi konstatera att flera av de personer vi har talat med pekar på behovet av eftergymnasial utbildning i landet som en förberedande utbildning för att till exempel kunna söka in till cirkusutbildningen vid Dans- och cirkushögskolan (DOCH). Detta bland annat för att skapa möjligheter att gå vidare för de ungdomar som har bakgrund i fritidsverksamhet men inte har gått cirkusgymnasiet. Flera har också pekat på att det är en förlust att gymnasieutbildningar har lagts ned så att den nu endast finns kvar på en ort, i Botkyrka.

För återväxten av utövare är det också av stor betydelse att det finns verksamhet inom ramen för kulturskolan och annan fritidsverksamhet, likaså att det finns personer med pedagogisk kompetens lämpade för att undervisa.

Gällande den högre utbildningen kan vi konstatera att ett av de utvecklingsområden som Institutionen för cirkus vid DOCH själv anger för framtiden är vidareutbildning av verksamma artister, vilket också skulle kunna bidra till att göra Sverige till en attraktiv bas för cirkusutövare. Ett annat område som lyfts av Institutionen för cirkus är just utbildning i pedagogik inom cirkus, vilket idag helt saknas. Att systematiskt följa upp tidigare studenter skulle ge en bättre bild av arbetsmarknaden och områdets förutsättningar.

För att stärka såväl produktion som presentation av samtida cirkus, krävs att det finns kompetens hos fler yrkesgrupper än hos artister. För att stärka den konstnärliga utvecklingen har flera lyft behovet av regissörer inom cirkus. För att professionalisera produktionen kan det behövas fortbildning av producenter, vilket har lyfts även av representanter för Institutionen för cirkus vid DOCH. Det skulle kunna handla om fortbildning av redan yrkesverksamma producenter, men skulle även ske genom ett tätare samarbete mellan studenter på Stockholms dramatiska högskola och studenter vid Institutionen för cirkus vid DOCH. För att säkra kunskapen om cirkusteknik, för både artisternas säkerhet och möjlighet att utveckla sina discipliner och nummer, behövs också särskilda utbildningsinsatser.

12 KÄLLFÖRTECKNING

Skriftliga källor

- An introduction to contemporary circus* (2012), Purovaara, Tomi och Damkjær, Camilla, Degerbøl, Stine, Muukkonen, Kiki, Verwilt, Katrien, Waage, Sverre, STUTS, Stiftelsen för utgivning av teatervetenskapliga studier, Stockholm
- Artcena, (Centre national des arts du cirque, de la rue et du théâtre) 2012, *Aides et subventions dans les secteurs des arts du cirque, de la rue et du théâtre* (guide), www.artcena.fr/wp-content/pdf.php?file=http%3A%2F%2Fwww.artcena.fr%2Fwp-content%2Fuploads%2F2016%2F11%2FAides-et-subventions-16novembre-2016.pdf
- Beijer, Linda (2011) *Cirkus Cirkör flyttar in. En rapport om pedagogiskt och konstnärligt arbete i Järfälla, Landskrona och Lund*. Cirkus Cirkör, Norsborg. ISBN 978-91-978193-2-92-9
- Blomgren, Roger och Lindqvist, Katja (2016), *Fördjupad utvärdering av statsbidraget Skapande skola*, Lunds universitet
- CASA-guide Finland: www.subtopia.se/wp-content/uploads/2016/06/casa_finland.pdf
- CASA Multimedia Market Guide Finland *Cirkus and street arts circus*, Subtopia, 2016, www.circostrada.org/sites/default/files/news/files/casa_guide_finland_2016.pdf
- CASA Multimedia Market Guide Sweden *Cirkus and street arts circus*, Subtopia, 2015-2017, casa-circuits.eu/sites/default/files/guides/casa-sweden.pdf
- CASA Sweden, www.casa-circuits.eu/sites/default/files/guides/casa-sweden.pdf
- Cirkulära Notiser Nr 3, 2017
- Cirkus Cirkör, *Verksamhetsberättelser 2012, 2013, 2014, 2015, 2016*
- Conseil des arts et des lettres du Québec, *Rapport annuel de gestion 2015-2016*, www.calq.gouv.qc.ca/wp-content/uploads/2016/10/pub_rag20152016.pdf www.calq.gouv.qc.ca/wp-content/uploads/2016/10/pub_rag20152016appendices.pdf (2017-10-23)
- Förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet
- Förordning (2012:516) om statsbidrag till det fria kulturlivet inom teater-, dans- och musikområdet.
- Förordning (2015:998) om statsbidrag till kommuner som bedriver musik- och kulturskoleverksamhet.
- Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor – en rapport om konstnärer inom alla konstområden verksam i Sverige 2014 utifrån kön, ålder, inkomst, näringsverksamhet, boställning, utländsk bakgrund, utbildning och social bakgrund*, Konstnärsnämnden 2016
- Kulturrådets regleringsbrev 2014, 2015, 2016, 2017
- Kultursamverkan för ett Sverige som håller ihop – Framtida inriktning och utvecklingsmöjligheter för kultursamverkansmodellen. Ds 2017:8.
- Le Monde: www.lemonde.fr/culture/article/2014/02/26/intermittents-cinq-questions-pour-tout-comprendre_4372877_3246.html Artikel från 2014-02-26.
- Mångfald är framtiden*, SOU 2007:50
- Mångfald är framtiden. Slutbetänkande av Kommittén för samordning av Mångkulturåret 2006*. SOU 2007:50, Edita Sverige AB 2007
- Anteckningar från konferens, Nycirkusnoden – ett resurscentrum för pedagogisk utveckling, Konferens/inspirationsdag 2017-04-27
- Rapport 2017:1 Dramatiska villkor, Länsteatrarnas ekonomiska handlingsutrymme 1980–2015*. Myndigheten för kulturanalys. ISBN: 978-91-87046-32-2
- Riktlinjer för statens bidrag till Riksteatern 2017. KU2016/02761/LS (delvis).
- Sammanställning Skapande skola: redovisningar från skolhuvudmän som beviljades bidrag 2014, Kulturrådet
- Sammanställning Skapande skola: redovisningar från skolhuvudmän som beviljades bidrag 2015, Kulturrådet
- Statsbidrag till studieförbund 2016 – villkor, kriterier och fördelning, Folkbildningsrådet, 2015, www.folkbildningsradet.se/globalassets/statsbidrag-studieforbund/2016/statsbidrag-till-studieforbund-2016---villkor-kriterier-o-fordelning-2_el.pdf?epieditmode=true
- Stenström, Emma, Handelshögskolan i Stockholm i samarbete med Fridlund, Gustav, Botkyrka kommun, Reusznér, Susanne, Cirkus Cirkör, 2008, *Reserapport från en studieresa till Montréal med fokus på cirkus och kulturpolitik*, kulturekonomi.se/uploads/montreal1.pdf
- Stockholms konstnärliga högskola, årsredovisningar 2014, 2015
- Subtopia, *Årsberättelse 2016*. www.subtopia.se/wp-content/uploads/2017/04/Subtopia_2016_digital.pdf
- Svensk medverkan i EU-programmet Kreativa Europa 2015, Kulturrådet, www.kulturradet.se/Documents/Kulturkontakt/Bilder/JULI%202016/Svensk%20medverkan%20i%20EU-programmet%20Kreativa%20Europa%202015.pdf

The Economic Lives of Circus "Artists": Circus Performers and the New Economy, Stephens, Lindsay, Katyana, University of Toronto, *Canadian Journal of Communication* Vol 40 (2015) 243–260

Umeå Teaterförening, *Verksamhetsberättelse 2016*

Universitetskanslersämbetets kvalitetsutvärderingar, Självvärdering, Dans- och cirkushögskolan, Cirkus, Utvärderingsärende: scenisk gestaltning reg.nr 411-552-13

Virolainen, Jutta (2011), *Nordic Circus Survey*, The Finnish Circus Information Centre

Vägar mot arbete – En utvärdering av 42 projekt som finansierats av Arvsfonden inom området unga, arbete och sysselsättning 1994–2012, Utvärderingsrapport Allmänna arvsfonden, 2015 (Gunnar Gillberg och Mattias Bengtsson Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet)

Webbplatser

Artcena: www.artcena.fr/presentation/

Baltic Nordic Circus Network: <https://balticnordiccircus.com/about/>

Canada Council for the Arts, Annual report 2016/2017: www.canadacouncil.ca/about/governance/corporate-reports

Circostrada: www.circostrada.org/en

Circus Glass Royale: www.circusglassroyale.se

Circus Next: www.circusnext.eu/en/plateforme

CircusInfo Finland: www.sirkusinfo.fi/en

Cirkus Cirkör: <https://cirkor.se>

Cirkusakademien: www.cirkusakademien.se

FACE (Fresh Arts Coalition Europé): www.fresh-europe.org/about

FICC (Fonds d'investissement de la culture et des communications): <https://ficc.qc.ca/en>

Finska undervisnings- och kulturministeriet: www.minedu.fi/sv/scenkonst

Franska kulturministeriet: www.culturecommunication.gouv.fr/

Göteborgs Dans- & Teaterfestival: www.gdtf.se/sv/om-festivalen/

Göteborgs Kulturkalas: www.goteborgskulturkalas.se/om
Intermittent du spectacle: www.intermittent-spectacle.fr/

Konstnärsnämnden: www.konstnarsnamnden.se/kulturbryggan/om_kulturbryggan

Konstnärsnämnden: www.konstnarsnamnden.se

Le Fonds Capital Culture Québec: www.capitalculture.ca/en/

Manegen: www.manegen.org/

Musikverket: www.musikverket.se/stod-till-musiklivet/

Myndigheten för yrkeshögskolan: [www.myh.se/Verksamhetsomraden/Konst--och-kulturutbildningar/Rapport annuel de gestion 2015-2016](http://www.myh.se/Verksamhetsomraden/Konst--och-kulturutbildningar/Rapport%20annuel%20de%20gestion%202015-2016), Conseil des arts et des lettres du Québec. www.calq.gouv.qc.ca/actualites-publications/rapport-annuel-de-gestion/

Riksteatern: www.riksteatern.se

S:t Botvids gymnasium: www.stbotvidsgymnasium.se/sidor/program/estetiska-programmet.html

Scenrum: www.scenrum.nu/

SODEC (la Société de développement des entreprises culturelles): www.sodec.gouv.qc.ca/a-propos/la-sodec-en-bref/

Stockholms konstnärliga högskola: www.uniarts.se

Subtopia: www.subtopia.se

Muntliga källor

Intervjuer

Lina B Frank, Baltic Nordic Circus Network, 2017-09-19
Pernilla Hellman, Botkyrka kommun, kultur- och fritidschef, 2017-06-16

Rani Kasapi, Botkyrka kommun, kulturchef, 2017-06-16
Trolle Rhodin, Cirkus Brazil Jack, 2017-09-14

Anders Frennberg, Cirkus Cirkör, VD, 2017-05-17

Anna Ljungkvist, Cirkus Cirkör, vice VD, 2017-05-17

Tilde Björfors, Cirkus Cirkör, Konstnärlig ledare, 2017-09-06

Lillemor Strand, Cirkuskonsulent (Dans i Sthlm stad och län), 2017-05-16

Jan Rosén, DOCH, Institutionen för cirkus, huvudlärare i disciplin, 2017-05-30

Walter Ferrero, DOCH, Institutionen för cirkus, prefekt, 2017-05-30

John-Paul Zaccarini, DOCH, Institutionen för cirkus, programansvarig Master, 2017-05-30

Viktoria Dalborg, DOCH, Institutionen för cirkus, vik. programansvarig kandidatprog., 2017-05-30

Hanna Hedvall, Karavan, 2017-05-31

Christoffer Remberger, Karavan/Cirkus Saga, 2017-05-31

Ida Stenman, Karavan/Cirkus Saga, 2017-05-31

Tina Petersson, Konstnärsnämnden, 2017-08-31

Håkan Persson, Landskrona kommun, 2017-06-01

Anna Norman Kölén, Malmö stadsteater, dramaturg, 2017-05-31

Kitte Wagner, Malmö stadsteater, teaterchef, 2017-05-31

Linda Beijer, Manegen, ordförande, 2017-09-12

Ingela Hemming, Manegen, verksamhetsledare, 2017-02-20

Maria Rothman, Norrköpings Ungdomscirkus, 2017-05-12

Marie-Andrée Robitaille, Om jämställdhet, 2017-10-26

Eva Lundgren Stenbom, projektledare Nycirkus Öst, 2017-05-12

Robert Karlsson, Region Skåne, 2017-06-01
 Maria Brusman, Region Öst, kulturstrateg scenkonst, 2017-05-12
 Christer Uhre, Riksteatern, biträdande teaterchef, 2017-02-27
 Magnus Aspegren, Riksteatern, VD, 2017-02-27
 Pia Kronqvist, Scenkonstbolaget, VD, 2017-05-12
 Johan Celander, Scenkonstbolaget, teaterchef Östgötateatern, 2017-05-12
 PeO Sander, Stockholms dramatiska högskola, 2017-08-30
 Agneta Olofsson, Stockholms läns landsting, 2017-05-18
 Catharina Fogelström, Stockholms läns landsting, 2017-05-18
 Karin Lekberg, Subtopia, chef, 2017-09-13
 Kiki Muukkonen, Subtopia, konstnärlig programchef cirkus, 2017-09-13
 Erik Åberg, Artist, 2017-10-23
 Hellen Smittberg, Programläggare/Projektledare, 2017-09-06
 Ivar Hecksher, F.d. prefekt vid Danshögskolan m.m., 2017-09-06
 Johan Wellton, Artist, 2017-09-05
 Josefin Lindberg, Follow the rabbit, 2017-08-29
 Marie-Andrée Robitaille, CirkusPerspektiv, 2017-08-16
 Viktoria Dalborg, Kompani Giraff m.m., 2017-09-20

Möten med utövare/artister, Kulturrådet, Stockholm 2017-09-13

Andrea Hilario,
 Ann Hageus
 Erik Klinga
 Marija Meded
 Marta Chaves
 Martin Nurmi

Möten med utövare/artister, Cirkushallen, Alby 2017-09-14

Aedin Walsh
 Axel Ahl
 Jacob Westin
 Johan Wellton
 Magnus Björu
 Maria "Rhonya"
 Nelli Kujansivu
 Pablo Jason
 Sara Runsten

Rundabordssamtal 2017-04-03

Wille Christiani, Circus Arts AB /Burn Out Punks
 Åsa Johannisson, Circus Glass Royale – Cirkus i Glasriket

Anders Frennberg, Cirkus Cirkör
 Anna Ljungqvist, Cirkus Cirkör
 Lillemor Strand, Cirkuskonsulent, Stockholms län
 Walter Ferrero, Dans- och cirkushögskolan, DOCH
 Viktoria Dalborg, Dans- och cirkushögskolan, DOCH
 Josefin Lindberg, Follow the Rabbit
 Joakim Lindblad, Gävle kommun
 Hanna Hedvall, Karavan, Malmö
 Ingela Hemming, Manegen
 Linda Beijer, Manegen
 Victor Hansson Gyllenberg, Manegen
 Pernilla Appelqvist, Stora Teatern, Göteborg
 Karin Lekberg, Subtopia
 Kicki Muukkonen, Subtopia
 Anna Cedergren, Umeå teaterförening

Telefonsamtal

Kajsa Giertz, Helsingborgs stadsteater, teaterchef
 Kerste Broberg, Kulturförvaltningen Göteborg
 Fabian Zäll, Myndigheten för yrkeshögskolan, utredare
 Mika Romanus, Teaterförbundet för scen och film, direktör
 Niklas Hjulström, Västmanlands teater, teaterchef
 Ylva Gustafsson, Västra Götalandsregionen, regionutvecklare

Uppgifter via e-post

Cirkus Cirkör, 2017-10-19
 Dansens Hus, 2017-09-21
 Dans och cirkushögskolan, DOCH
 Dieselverkstaden, 2017-11-13
 DIS/Dans i Stockholms stad och län (cirkuskonsulent), 2017-10-04
 Folkbildningsrådet, Tomas Östlund, 2017-10-27
 Folkets Hus och Parker, 2017-09-26
 Göteborgs kulturförvaltning, 2017-08-15
 Göteborg & co, 2017-10-04
 Halmstad Gatuteaterfestival, 2017-10-12
 Konstnärsnämnden, 2017-04-28
 Kultur Skåne, 2017-06-05
 Kulturbryggan, 2017-09-12
 Kulturskolerådet, Torgny Sandgren, generalsekreterare, 2017-08-28
 Malmö stad, 2017-10-03
 Malmö stad (Malmöfestivalen m.m.), 2017-10-11
 Malmö stad (Sommarscen Malmö), 2017-10-04
 Musikverket, 2017-06-16
 Norrköpings kommun, 2017-10-20
 Region Östergötland, 2017-10-17
 Riksteatern, 2017-09-14
 Stockholm Street Festival, 2017-10-08

Stockholms läns landsting, 2017-06-28
Stockholms stad, 2017-08-23
Stockholms kulturfestival, 2017-09-29
Stora teatern i Göteborg, 2017-05-05
Strömbäcks folkhögskola, Lars Johansson, rektor,
2017-11-14
Subtopia, 2017-11-03
Svenska institutet, 2017-05-02
Umeå kommun, 2017-09-29
Valla folkhögskola, Anette Hörström-Johansson, Studierektor, 2017-11-14
Viktoria Dalborg/Manegen, 2017-09-20
Östersunds teaterförening, 2017-10-11

Dessutom har 15 artister/utövare inkommit med skrivelser via e-post.

Övrigt

”En eftermiddag med cirkuskultur” den 18 maj 2017 i Solna. Arrangör Cirkusakademien.
”Uppdrag Cirkus” Seminarium; Scenkonstbiennalen i Norrköping 2017-05-23. Medv. Linda Beijer, ordförande Manegen; Lars Wassrin, kulturutvecklingschef Finspång kommun; Johan Celander, teaterchef Östgötateatern. Moderator: Cecilia Malmström Olsson, kulturskribent. Arrangör Kulturrådet

BILAGOR

Bilaga 1 Internationell utblick: Finland, Frankrike,
Kanada

Bilaga 2 Enkät

Bilaga 3 Intervjuguide

BILAGA 1 INTERNATIONELL UTBLICK

För att få ett internationellt jämförande perspektiv har Kulturrådet valt att se närmare på vilka statliga insatser som görs inom cirkusområdet i tre olika länder.

Det första landet är Finland som är ett grannland med en cirkussektor som på många sätt liknar den svenska och har liknande utmaningar. Det andra landet är Frankrike som var vaggan för nycirkusen i Europa och har ett relativt omfattande system för offentligt stöd riktat till cirkussektorn. Det sista exemplet är Kanada som liksom Frankrike för många är tätt förknippat med nycirkus och samtida cirkus. I det kanadensiska fallet är det intressant att notera de parallella stödsystem som finns för konstnärlig verksamhet respektive verksamhet med kommersiell potential, till vilka det inte finns någon egentlig motsvarighet i Sverige.

Exemplet Finland

I Finland beräknas omkring 250 personer vara professionellt verksamma inom cirkus. Ett tjugotal professionella heltidskompanier finns och lika många arbetsgrupper av olika slag. Sedan 1970-talet har det i Finland växt fram en stor barn- och ungdomscirkusverksamhet runt om i hela landet. Idag har den nationella paraplyorganisationen 45 medlemscirkusar som omfattar omkring 9 000 utövare. För cirkusartister är därför pedagogiskt arbete vid ungdomscirkusarna en möjlig inkomstkälla vid sidan av det egna konstnärliga arbetet, liksom inkomster från eventverksamhet. Det finns också en levande kultur av klassisk cirkus i tält. I Finland är användande av cirkus som metod utbrett inom områden som socialt arbete, hälsa och hälsofrämjande i arbetslivet.¹

CircusInfo Finland är en organisation med stöd från Undervisnings- och kulturministeriet som ansvarar för dokumentation, utveckling och främjande av cirkus. Det är en medlemsorganisation med både kompanier, konstnärsorganisationer och fackförbund bland de 18 medlemmarna. Organisationen arrangerar workshoppar och mentorsprogram för cirkusartister för att främja deras karriärmöjligheter. De samlar sedan 2006 statistik över cirkusområdet och bedriver ett opinionsbildande arbete. De arbetar även med internationellt främjande genom att delta i internationella nätverk, arrangera showcases och presentera finsk cirkus på internationella scenkonstmässor.²

Cirko-centrum för nycirkus är ett produktionscenter som 2011 öppnade ett nytt cirkushus i Helsingfors med en scen samt repetitions- och residensmöjligheter för

konstnärer och kompanier. Cirko arrangerar också en årlig festival som anses vara den mest betydande i Norden.³ Liksom för svenska artister och kompanier är många finska utövare verksamma i utlandet. I Helsingfors finns ett regelbundet utbud av cirkusföreställningar medan det mer sällan visas samtida cirkus i andra större städer eller på andra orter i Finland.

Statligt stöd har fördelats till cirkusområdet sedan år 2009, och år 2014 inkluderades nycirkus i teater- och orkesterlagen (730/1992) som reglerar det så kallade statsandelssystemet som utgör huvuddelen av de statliga kulturanlagen. Inga aktörer inom nycirkus har dock hittills mottagit sådana medel. Verksamhets- och projektstöd beviljas av Statens scenkonstkommission. Stöd ges till det så kallade fria professionella cirkusfältet som omfattar bland annat registrerade cirkusgrupper, enskilda arbetsgrupper, produktionsbolag och frilanskonstnärer. Ministeriet stöder även riksomfattande kulturpolitisk verksamhet och hobbyverksamhet inom nycirkus genom att fördela anslag till riksomfattande organisationer, liksom stöd beviljas till CircusInfo Finland.⁴

Enligt siffror från CircusInfo Finland mottog år 2016 nio kompanier sammanlagt 305 000 euro i statligt stöd, medan organisationen Cirko mottog 215 000 euro. För att ge en bild av omfattningen av utbudet kan nämnas att CircusInfo Finlands insamlade statistik visar att antalet föreställningar som visades år 2016 i Finland var 816 och i utlandet 486. Den samlade publiksiffran var ca 94 000 inom Finland och 141 000 i andra länder.⁵

Utbildning finns på universitetsnivå i Åbo (Arts Academy, Turku University of Applied Sciences) där utbildning finns både för cirkusartister och för pedagoger. På yrkeshögskolenivå finns utbildning i Lahtis (Salpaus Further Education). Varje år utbildas ungefär 15–20 studenter vid dessa två institutioner. Det finns planer på att starta en utbildning i cirkuskonst vid Konstuniversitetet i Helsingfors (University of the Arts).⁶

Exemplet Frankrike

Nycirkusen (*Nouveau Cirque*, senare *Cirque Contemporain*) utvecklades i Frankrike från slutet av 1960-talet och framåt. Offentligt stöd till området har funnits länge och

1. <http://sirkusinfo.fi/en> 2017-08-22.

2. <http://sirkusinfo.fi/en> 2017-08-22.

3. CASA-guide Finland, www.subtopia.se/wp-content/uploads/2016/06/casa_finland.pdf

4. <http://minedu.fi/sv/scenkonst> 2017-08-22.

5. <http://sirkusinfo.fi/en/circus-in-finland/circus-statistics/2016-2/> 2017-10-19.

6. <http://sirkusinfo.fi/en/circus-in-finland/education-and-training/> 2017-10-17.

utbildningar utvecklades också tidigt. Inom utbildningsområdet finns tre cirkushögskolor⁷. Det franska kulturministeriet arbetar med stöd till cirkus, men även med gatukonst (*arts de la rue*) som en separat konstform. För att ge en bild av områdets omfattning i Frankrike kan nämnas att Kulturministeriet beräknar att det finns nära 800 kompanier som arbetar med gatukonst och fler än 400 (varav ett hundratal har statlig finansiering) artister och kompanier inom samtida cirkus.⁸ En branschorganisation har länge funnits för cirkus och gatukonst, *Hors Les Murs*, som 2016 gick samman med branschorganisationen för teater (*Centre national du Théâtre*) och bildade en gemensam organisation, *Artcena, Centre national des arts du cirque, de la rue et du théâtre*⁹.

Staten stöder cirkusområdet bland annat genom att samfinansiera en nationell samarbetsstruktur bestående av tolv regionala cirkuspoler, *Les pôles nationaux des arts du cirque* (PNC). De regionala polerna stöder konstnärlig produktion bland annat genom att samproducera föreställningar och erbjuda residens för artister och kompanier. Residens erbjuds i olika faser av skapande- och produktionsprocessen. Utrymme ges både åt experimenterande och utforskande arbete, förproduktion, produktion och repetition för att återuppta tidigare föreställningar. De kan även teckna fleråriga kontrakt med artister eller kompanier. Polerna har både egna scener, lokaler som rymmer residens och ytor utomhus som kan rymma cirkustält. De bidrar till förmedling av cirkus genom att regelbundet visa cirkus både på de egna scenerna och i samarbete med andra arrangörer. Utöver de tolv medlemmarna finns ett tjugotal andra institutioner/scener kopplade till nätverket.¹⁰ Syftet med polerna är generellt att stärka cirkusen som konstform och stötta konstnärer under hela deras karriär och samarbete finns bland annat med cirkusutbildningar.

Det finns även centrum som stöder gatukonst och konst i det offentliga rummet, *Centres nationaux des arts de la rue et de l'espace public* (CNAREP) som likaså samfinansieras av Kulturministeriet. De nio regionala centrumen arbetar med stöd till produktion genom att erbjuda möjligheter till residens för enskilda artister eller kompanier i olika faser av processen, från experimenterande till skapande av den färdiga föreställningen. CNAREP kan ingå mer långsiktiga samarbeten med kompanier och ut-

göra en aktiv partner för produktion och spridning av föreställningen.¹¹ Det finns även ett nationellt produktionscenter i Marseille (*Lieux publics*).¹²

Stöd till produktion och spridning av scenkonst, däribland cirkus, finns både lokalt, regionalt och nationellt. På nationell nivå finns en rad olika stödformer för hela scenkonstområdet – för produktion, spridning och manusskrivande. Det är statliga medel som fördelas av den regionala nivån (*Direction régionale des affaires culturelles, DRAC*). Det finns bland annat projektstöd för nya produktioner, stöd för att återuppta en tidigare produktion och treåriga verksamhetsstöd (om minst 138 000 euro över tre år).

Det finns även särskilda stödformer för cirkusområdet. Det finns bland annat ett separat projektstöd som kan kombineras med det allmänna projektstödet för scenkonst. Vidare finns ett turnéstöd som riktar sig särskilt till kompanier som turnerar med ett eget tält, och stödet täcker de specifika kostnader som är kopplade till just tältet. Det finns likaså ett särskilt stöd som riktar sig till gatukonst med stöd till residens för produktion av en föreställning. Ett stöd för turnéer inom Frankrike finns att söka, men huvudsakligen ska turnerande rymmas inom ordinarie projektstöd och verksamhetsstöd. Däremot finns ett särskilt stöd för utlandsturnéer.¹³

I Frankrike finns även ett system kallat *Intermittent du spectacle*, med stöd till enskilda konstnärer och tekniker som arbetar inom scenkonst, film och den audiovisuella sektorn. De enskilda individerna mottar där ett särskilt statligt stöd under perioder då de befinner sig mellan anställningar.¹⁴ Systemet uppstod för tekniker inom filmindustrin på 1930-talet och utvecklades för att omfatta fler branscher under 1960-talet. Systemet är omtvistat och det har på senare år presenterats förslag på reformer för att begränsa kostnaderna.¹⁵

Exemplet Kanada

Kanada är inom cirkusområdet främst känt för *Cirque de Soleil* som startade i delstaten Québec år 1984 som en ideell organisation av en grupp gatuartister. Kompaniet mottog under de första tio åren offentligt stöd från Québecs kulturråd med omkring 1,5 miljoner kronor årligen¹⁶

7. De tre högskolorna är: Le Centre national des arts du cirque à Châlons en Champagne, l'Ecole nationale des arts du cirque de Rosny-sous-Bois och l'Académie Fratellini à Saint-Denis.

8. www.culturecommunication.gouv.fr/Thematiques/Theatre-spectacles/Dossiers/Le-Theatre-en-France/3-Les-compagnies-dramatiques-independantes 2017-08-16.

9. www.artcena.fr/presentation/ 2017-08-22. www.artcena.fr/presentation/ 2017-08-22.

10. www.culturecommunication.gouv.fr/Thematiques/Theatre-spectacles/Dossiers/Le-Theatre-en-France 2017-08-16.

11. www.culturecommunication.gouv.fr/Regions/Drac-Paca/La-direction-regionale/La-Drac-et-ses-services/Theatre-cirque-arts-de-la-rue 2017-08-17.

12. www.culturecommunication.gouv.fr/Thematiques/Theatre-spectacles/Dossiers/Le-Theatre-en-France/1-Les-institutions-theatrales 2017-08-17.

13. Artcena, 2016.

14. www.intermittent-spectacle.fr/ 2017-08-20.

15. www.lemonde.fr/culture/article/2014/02/26/intermittents-cinq-questions-pour-tout-comprendre_4372877_3246.html Artikel från 2014-02-26.

16. Stenström 2008.

men har sedan växt till ett stort världsomspännande företag med runt 4000 anställda¹⁷. Bolagets huvudkontor finns fortfarande i en förort till Montréal, Saint-Michel, där ett cirkuskuster har uppstått kring Cirque du Soleil med den nationella cirkusskolan *École nationale de cirque* grundad 1981, branschorganisationen *En Piste* och gästspelsscenen *La TOHU*.

En Piste är en branschorganisation som, liksom svenska Manegen, samlar såväl enskilda personer (artister, tekniker, producenter med mera) och kompanier som organisationer och utbildningsinstitutioner. De producerar bland annat en artistkatalog, har en omfattande informations- och lobbyverksamhet samt erbjuder träningsmöjligheter för artisterna.

Cirkusen erkändes som egen konstform av provinsen Québec 2001. Kulturmyndigheten, *Conseil des arts et des lettres Québec* fördelar stöd både till individer och organisationer, enligt den senaste årsredovisningen (2015 – 2016) totalt drygt 4 miljoner kanadensiska dollar eller ca 26,4 miljoner kronor till cirkusområdet Här ingår till exempel stöd till enskilda konstnärer, produktionsstöd till kompanier, turnéstöd samt stöd till scenen *la TOHU* och branschorganisationen *En Piste*¹⁸. Den kanadensiska nationella kulturmyndigheten, *Canada council for the Arts*, erkände år 2009 "circus arts" som en egen konstform¹⁹, men det har ändå ingått under begreppet Inter-Arts. Stödordningarna har nyligen organiserats om och är numera tematiskt formulerade snarare än inriktade per konstområde²⁰.

Samtidigt finns i Québec myndigheten SODEC, *Société de développement des entreprises culturelles*, med uppdrag att stötta utvecklingen och konkurrenskraften hos kulturella företag, som främst arbetar med lån, riskkapital och viss finansiell rådgivning till kulturföretagare. SODEC samarbetar med två investeringsfonder. Den ena är *le Fonds d'investissement de la culture et des communications* (FICC) som startades under tidigt 1990-tal på initiativ av fackförbundet för skådespelare och som syftar till att stödja kulturella företags utveckling, tillväxt och jobbskapande genom dessa företag²¹. Den andra fonden är *le Fonds Capital Culture Québec* och grundades år 2011. Den har som mål att hitta innovativa finansieringsformer för att främja kulturella företag som vill öka sin export²².

SODEC arbetar med stöd i form av rena subventioner respektive lån. De fungerar också som en affärsbank och fördelar lån och lånegarantier och går i vissa fall in med

investering av riskkapital i projekt eller verksamheter som de sedan får återbetalt på sikt. De administrerar också ett program för skattelättnader som finns i Québec för kulturella företag inom film, teve, musik, multimedia och bokproduktion.²³

Riskkapital kan alltså fördelas till verksamheter som har potential att bli vinstdrivande. Enstaka organisationer kan motta stöd från båda håll, det vill säga vara både kulturnäring och kulturverksamhet, och till exempel motta riskkapital från SODEC till föreställningsverksamheten samtidigt som Québecks kulturmyndighet ger bidrag till den långsiktiga, konstnärliga utvecklingen. Eventuella vinster från den vinstdrivande delen kan sedan investeras i den icke-vinstdrivande verksamheten. Denna modell av att ha parallella system för finansiering både av rent konstnärlig verksamhet och av verksamhet som har förutsättningar att bli lönsam har av kulturmyndigheten i Québec lyfts fram som en fördel.²⁴

17. Föreläsning av Marie-Andrée Robitaille, 2017-10-12.

18. Rapport annuel de gestion 2015-2016, Conseil des arts et des lettres du Québec.

19. Stephens, 2015.

20. Canada Council for the Arts, Annual report 2016/2017.

21. <https://ficc.qc.ca/en/about> 2017-09-19.

22. <http://capitalculture.ca/en/> 2017-09-19.

23. www.sodec.gouv.qc.ca/a-propos/la-sodec-en-bref/ 2017-09-19.

24. Stenström, 2008.

BILAGA 2 ENKÄT

1. Kompaniets namn:

2. Kompaniets organisationsnummer:

3. E-postadress till kontaktperson

4. Inriktning på verksamheten

Du kan ange flera alternativ

- ☐ Cirkus
- ☐ Varieté
- ☐ Gatuperformance

Annat:

5. Ange antalet scenkonstnärer som medverkade i kompaniets senaste produktion

Med scenkonstnärer avses de personer som medverkar på scenen. Svarsalternativet "annat" kan användas när den som fyller i blanketten vet att en person inte definierar sig som man eller kvinna, utifrån frivilligt lämnad information

Kvinnor	
Män	
Annat	

6. Var repeterar kompaniet?

Ange ort och vilken typ av lokal det är

7. Har kompaniet haft någon residensvistelse under 2016?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

8. Ange ort och värd för residensvistelsen

9. Anlitade kompaniet under 2016 någon extern producent och/eller agent?

- ☐ Ja
☐ Nej

Kommentera gärna, oavsett om ni har svarat ja eller nej

10. Finansiering av kompaniets verksamhet under 2016

	Om ja, ange beloppet i kronor nedan	Om nej, ange det nedan	Om vet ej, ange det nedan	Kommentera gärna uppgiften:
Bidrag från Konsthögskolan	_____	_____	_____	_____
Bidrag från Statens kulturråd	_____	_____	_____	_____
Övrigt statligt bidrag	_____	_____	_____	_____
Bidrag från landsting/region	_____	_____	_____	_____
Bidrag från kommun	_____	_____	_____	_____
Spelintäkter	_____	_____	_____	_____
Sponsring	_____	_____	_____	_____
Övriga intäkter	_____	_____	_____	_____
Totala intäkter	_____	_____	_____	_____

11. Kommentera gärna finansieringen av ert kompanis verksamhet

12. Ange antal produktioner som spelades under 2016

13. Vilken var den huvudsakliga målgruppen för dessa produktioner?

Ange antal produktioner som riktat sig mot respektive målgrupp

Barn och unga 0-18 år

Vuxna

För alla åldrar

14. Hur många föreställningar spelade ni totalt under 2016?

15. Hur många av dessa var skolföreställningar?

16. Hur många besökare (publik) hade era föreställningar totalt under 2016?

Antal besökare

Om Vet ej, ange det här

Kommentera gärna uppgiften

17. Hur många av dessa besökare under 2016 var i åldrarna 0-18 år?

Antal besökare 0-18 år

Om vet ej, ange det här

Kommentera gärna uppgiften

18. På vilka scener spelades föreställningarna under 2016?

Om ni spelade på fler än 20 scener ber vi er att skicka ytterligare information via e-post till heli.hirsch@kulturradet.se

Antal
föreställningar

Scen

Kommun

Om föreställningarna spelades i utlandet, ange
land här

19. Beskriv utifrån ert perspektiv vad som utgör hinder för den samtida cirkusens utveckling i Sverige och för publikens tillgång till konstformen?

20. Beskriv utifrån ert perspektiv vad som utgör möjligheter för den samtida cirkusens utveckling i Sverige och för publiken tillgång till konstformen?

BILAGA 3 INTERVJUGUIDE: ARTISTER/UTÖVARE

Beskriv kort er bakgrund och verksamhet

Beskrivning av verksamheten

Hur ser arbetsmarknaden ut?

Beskriv produktionsvillkoren? Hur går en produktion till?

Var tränar ni? Var repeterar ni?

Var spelar ni era produktioner? Hur får ni kontakt med arrangörer/scener?

Arbetar ni med någon producent eller agent?

Arbetar ni mer andra typer av aktiviteter än föreställningsverksamhet (t.ex. kringaktiviteter i samband med en föreställning)?

Hur gör ni med försäkringar?

Hur finansierar ni era produktioner och turnéer?

Har ni turnerat i utlandet? Var? Hur skapades dessa kontakter och möjligheter?

Behov för att utveckla området

Vad skulle behövas för att utveckla er verksamhet?

Vilken typ av insatser från det offentliga skulle behövas för att bidra till att utveckla den samtida cirkusen som helhet i Sverige?

KULTURRÅDET